

FRÅN BORÅS OCH
DE SJU HÄRADERNA
1963

KULTURHISTORISKA FÖRENINGEN

FRÅN BORÅS
OCH
DE SJU HÄRADERNA
1963

FRÅN BORÅS OCH
DE SJU HÄRADERNA
1963

ÅRGÅNG 18

KULTURHISTORISKA FÖRENINGEN

Redaktör:
INGEGÄRD VALLIN

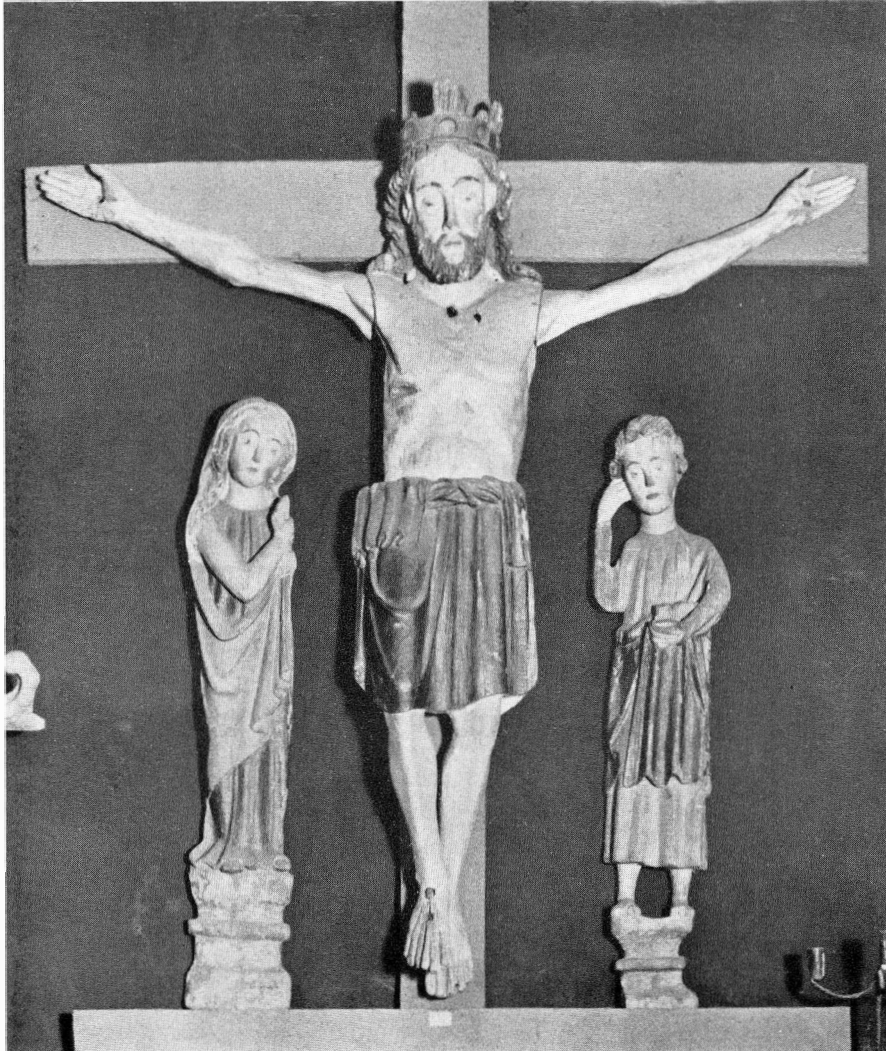
Författarna äro ensamma ansvariga
för innehållet i sina uppsatser.

AB Tryckericentralen i Borås
1963

Bebådelsen, målning på utsidan av dörrarna till altarskåp från Kinnarumma kyrka. B. M. 5783 A.

BILDER UR BORÅS MUSEUMS
SAMLINGAR

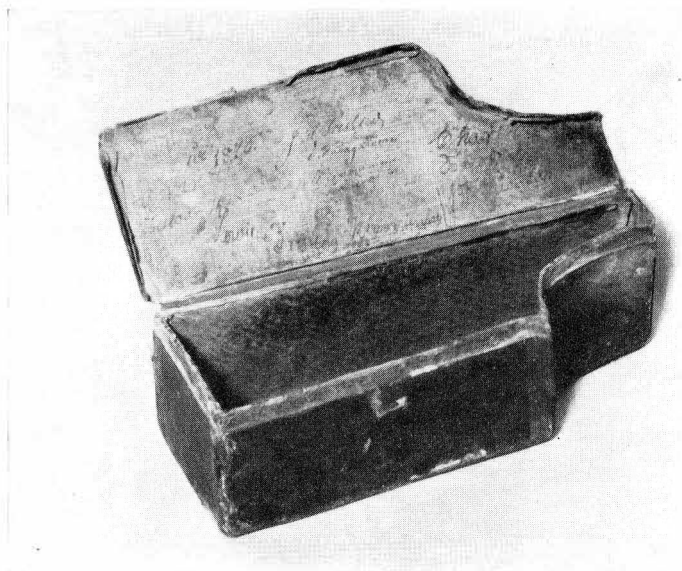
Kristusbild från triumfkors med Maria och Johannes. Från Öxabäcks kyrka. B. M. 5798

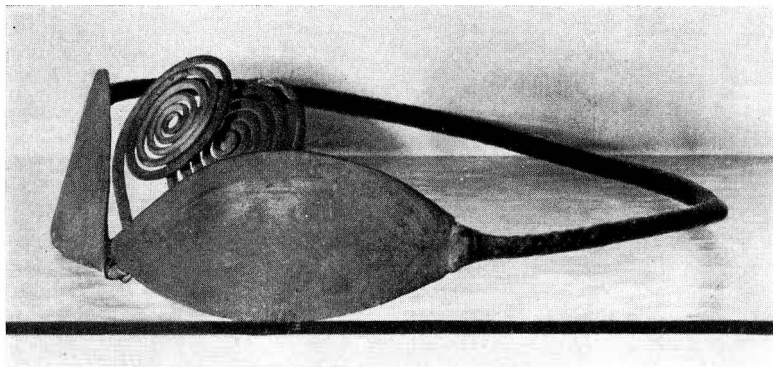
Sockenbudskalk från Borgstena. Försilvrad mäs-
sing, höjd 11 cm. B. M. 3616

Ask, papp, för förvaring av prästkragar. Sкри-
vet i locket: år 1846 J. H. Treslow i Fåragår-
den Kinnarumma Socken år 1826 m. fl. namn.
Säges ha tillhört komministern i Kinnarumma
Erik Treslow, 1792—1822. Enligt Skarstedts
Herdaminne: "Stilla och foglig, allmänt älskad
såsom from och nitisk lärare, ehuru af naturen
mindre lyckliga naturgåfvor." Längd 22 cm.

B. M. 10471

Halsring, brons. Från Siene socken. Kullings härad.

B. M. 3283

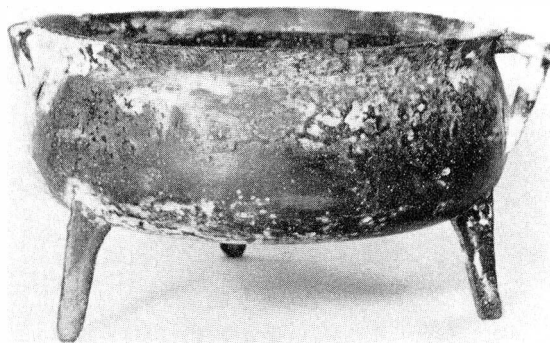

Gravurna, bränd lera med ornering. Romersk järnålder. Funnen i ett grustag i Skyarp, Håcksvik socken. B. M. 7286

Snärsbofyndet. Då bonden på Snärsbo i Sexdrega en dag 1907 plöjde sin åker, skrapade plogen plötsligt mot något metallföremål och vid eftersyn befanns ett av de avbildade faten hänga på risten. Vid närmare undersökning fann man 7 fat och 1 ljusstaksfot av mässing samt 6 tallrikar av tenn. — Tennallrikarne äro bland det äldsta kända bordtenn i Sverige. De tillhöra en typ, som synes vara försvunnen på kontinenten redan vid 1500-talets början. På ett par synes den bekanta Västgötaslakten Kijhls vapen. De vid sidan synliga P. K. omtala att sakerna tillhört Peder Kijhl, † 1627 i preussiska kriget, och den kan ha stulits från någon av hans gårdar i Kind, gömmts och bortglömts. Se denna årsbok årg. 11, 1961 s. 67—68, årg. 12 s. 59—74.

B. M. 3075—87

Gryta, malm. Hittades något av åren 1903—08 i Krokaremossen på Kullagårdens ägor Hajoms socken. Det låg en mindre kittel välvd i denna, men den hade vittrat sönder så den föll i sär och är sedan länge försvunnen. Det fanns rester av en grepe som troligen varit av järn. Det låg ingenting i de båda kärnen. Man har senare grävt på platsen utan att göra ytterligare fynd. Det var ett torrt år, som de påträffades. Albert Nilsson skulle hämta torvströ hem till gården och hade en plog för att plöja loss ur mossen. Då fastnade plogen i något och det var grytan som låg där. Gåva till Borås museum 1962 av Albert Nilssons efterlevande maka fru Tekla Nilsson.

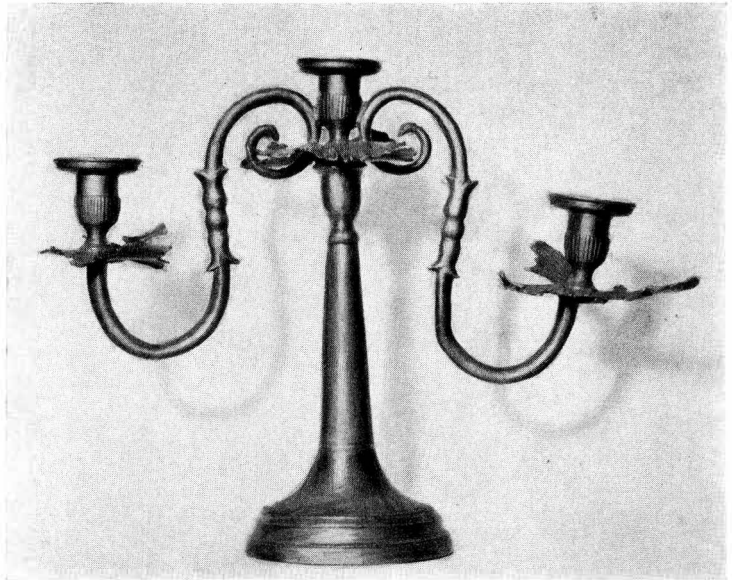
B. M. 28748

Silverbägare tillverkad av Boråsguldsmeden Erik Broberg år 1716. Graverad dekor. Nyförvärv 1962. B. M. 28758

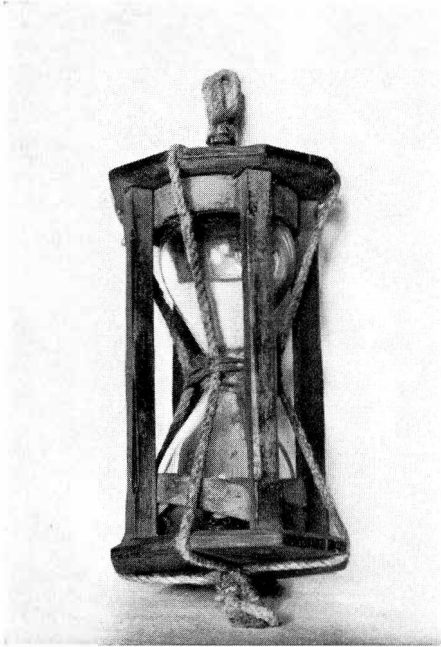
Gräddkanna. Tillverkad av Boråsguldsmeden Magnus Lönberg år 1813. Nyförvärv 1962. B. M. 28393

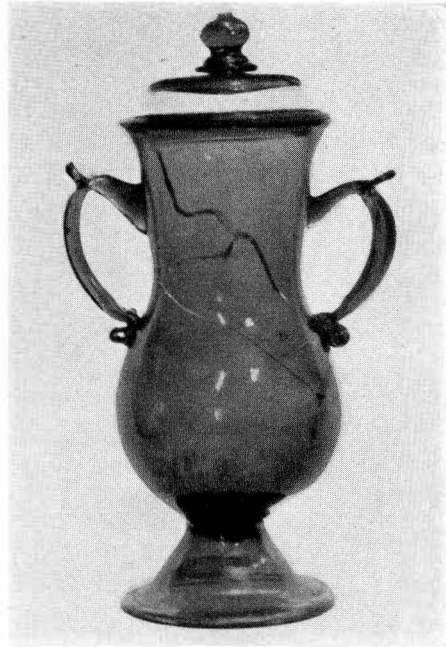
Ljusstake, tenn. Tillverkad i Borås, mästarstämpel HB (Holmberg).
B.M. 4098

Grötskål, tenn. Tillverkad
i Borås, mästarstämpel:
P. L. H. B. M. 5013

Timglas, från Mjälldrunga socken, "hängde på en krok vid spisen". H. 17 cm. B. M. 5389

Urna med lock, av blått glas, "av äldsta Limmaredstillverkning" enligt givarens uppgift. Höjd 28 cm. B M. 2787

Kaffekanna, gesällprov från Enerothska kopparlagareverkstaden i Borås. H. 14,2 cm. B. M. 12184

Snibbaskål, från Töllsjö socken; svarvad, rödmålad med gul tulpan i botten samt följande inskrift målad på insidan: Jesus Christus vår frälser man, beskydde vårt kiära fäddersland. Diam. 16,5 cm. B. M. 246

Tappaskål, från Årås, Kölingareds socken, svarvad, rödmålad med målad inskrift: DRICK MIN KIARA VAN OCH VAR GLA FÖR SLANKN ANNO 1744. Diam. 34,5 cm. B. M. 3354

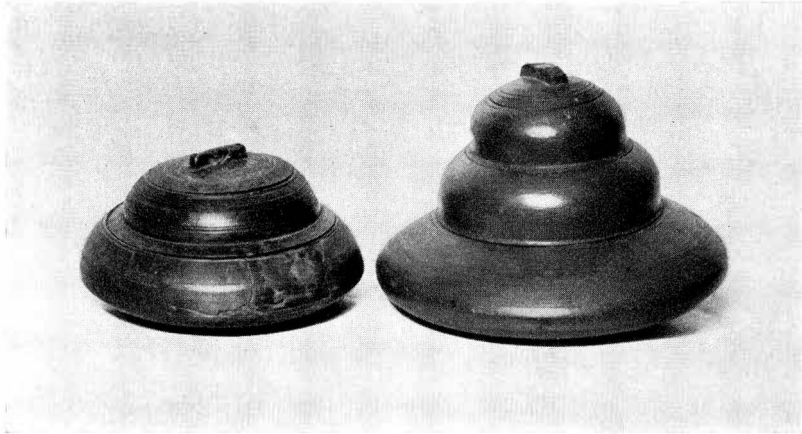
Tina, spånask, har kommit till museet från S. Vings socken. Kanske är den hemförd från Dalarna av en knalle? Storlek 22x16x9 cm. Inskription, på ena sidan:

No 67. Denne asken är Jord i Slobyn i Mangsko Socken Johan Ericsson	År 1848	Ett simpelt lås här inne är. Sitt namn med säkerhet det bär
--	------------	--

På andra sidan: Här uti kunna allehanda små saker förwars med säkerhet, af hwad sort det
wara må, som uti asken kunde gå. B. M. 6743

Tina, knallekassakista, blåmålad med järnbeslag. På lockets beslag målat i rött: SAS 1821. Diameter 45 cm. Den ursprunglige ägaren blev mördad under en handelsresa till Öland någon gång på 1820—30-talen. Hans egendom tillvaratogs av myndigheterna och kom på 1880-talet hem till arvingarna i Kråkhult Uppegården, Toarp socken, liggande i denna ask, som den mördade brukade begagna som huvudkudde. B. M. 1342

Askar, svarvade i två och tre avdelningar. Sådana askar svarvades i bygden och såldes av knallarna.

B. M. 2975, 17337

Skrin med plattskärning, målat med svart botten och mönster i rött, blått och vitt, den mesta färgen borta. På locket A:O 1767. 43x34 cm.

B. M. 7479

Tjänstebricka för Borås stads vaktmästare, mässing, graverad på båda sidor. Obs. stadsvapnet med båda saxarna störtade. 7,2x5,7 cm. B. M. 10393

Kungsringsningsbricka från Borgstena med en mängd inskurna initialer och årtal: 1715 den 25 oktober, 1771, 1782, 1793, 1818 m. fl. Höjd 33 cm. B. M. 3598

Tornväktarlur, koppar. Från Borås. Längd 117 cm.

B. M. 1170

”SKOMAKARE EMBETETS SIGIELL I BOORÅS 1675”. Inom en svagt markerad lagerkrans en ox samt över denna en dubbelörn med t. v. en skomakarkniv, t. h. en sko. Diameter 48 mm. Stamp och skaft av stål.
B. M. 2310

”BOERAHS STADS SNEKARE AMPTS SIGILL”. Inom en enkel kartusch korslagda verktyg, passare, vinkelhake, snedjärn och sirjärn. Diameter 34 mm. Gul metall med träskaft.
B. M. 370

”EMBTES SIGNETE I BORÅS ANO 1675.” En krönt sköld, visande en sax hållen av en bock. Diameter 37 mm. Enligt museets katalog tillhörigt skräddareämbetet. Gul metall med träskaft.
B. M. 2809

”BORÅS GÖRDELMAKARE EMBETETS SIGILL.” En krönt, oval sköld på postament, omgiven av lövverk, visande ett städ samt däröver korslagda gravstickel, hammare och ett annat verktyg. Under postamentet årtalet 18 29/3 31. Diameter 38 mm. Gul metall, skaftet saknas.
B. M. 2807

23

Den
Uproriske Hofmans
Sidsta Del

til
Nilsens Ständers
COMMISSION,

Uddragit af det Protocoll som Høgbemälte Com-
mission til Nilsens Ständers Plena upgifvit.

Stockholm,
Tryckt hos **PETER HESSELBERG,**
1767.

8110-7

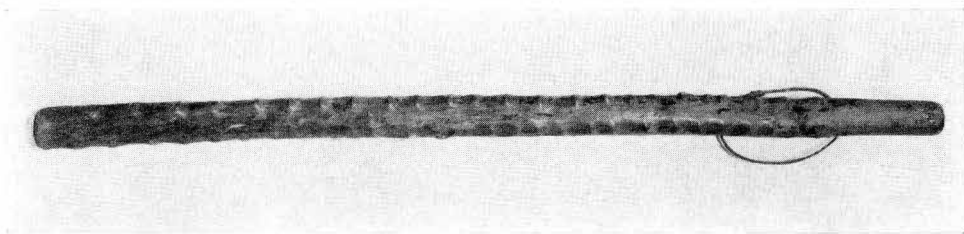
Den 16 Septembr. 1766.

Hofman begjärte sluteligen, at nu få andraga något til Protocollet, som bestode deruti, at han med botfärdig ånger, bekänner des grofwa missgjerning, hwarmed han förtörnat Gud och sit Fädernesland och hwilken warit aldeles stridande emot dess förra tänkesätt. At dess upsåt i alla tider warit annorlunda, at han städse arbetat det hwar man måtte njuta Lag och Rättwisa til godo samt ingens frihet och rättigheter kränkas, derom åberopade han sig såsom de ojäfaktigaste bewis dess både hos Kongl. Maj:t, Götha Hof-Rätt och Justitiæ-Cancelleren inlemnade skrifter. Han hade således aldrig kunnat företaga sig en så grof gärning, om ej dess öfwegångne förföljelser gjordt honom nästan förtwiflad och i synnerhet har det måst gått honom til sinnes, at han genast wid den af Häradshöfdingen Montan hållne undersökning blef i anledning af 1 Cap. 2 §. Straff-Balken arresterad, som han förmenar ej til honom då skal kunnat lämpas. Sedan Hofman då fick tillfälle at från wagten rymma, hade han, i fall han haft penningar säkert flyktat till Norrige och derifrån sökt Leid; men som de fattades, så grep han til sin ohygglige gjerning, såsom i hans tanka den enda utvägen at fria sig. Och som han i detta mål, uprörd af sine förföljelser twärt emot sit samwete handlat och denne dess onda gjerning genom trycket lærer alla för ögonen blifwa lagt, så anhölt han då tillika, at dess goda gjerningar, som han förut wist och den undersökning, som af Häradshöfdingen Montan blifwit hållen, äfwen måtte göras allmänheten kunnoge, at hwar man måtte få se dess utståndne lidande och huru laglöshet och wrångwisa i et Land kan werka de swåraste fölgher. Hofman förmente, at en allmoge, som njuter skydd af Lag och ej på wåldsamt sätt af Dommare genom olika uttydning af Lagen och olagliga pålagor förorättas, ej kunde annat än hafwa kärlek för sit Fädernesland och Regerings-sättet, ehuru tryckande tiden wore och ehuru swåra skatter til Cronan prässade allmogen; men då wåld går för rätt; då rättwisans skipning ligger i Domarens behag, då dess utöfning hwilar på Embetsmäns och Crono-Bejentes godtycko och pröfning och då rätten skal köpas, samt den som betalar det mästa, hafwa framgång i dess företagande; så upwäckes missnöje, missnöjet föder af sig owilja til Lagen och bitterhet til Lagskipande magten och derifrån leder sig hat til Regeringssättet, då sielfswåld under frihetens mantel skyles och rättwisan synes wara aldeles landsförwist. Uti en så olyckelig belägenhet skal både Hofman och flere dess Camerater af allmogen i åtskillige år lefwat. Ledsne wid Fäderneslandet och upfylde af kallsinnighet för Högsta Magten, hafwa de ansedt alla utvägar med nöje; då de genom deras widtagande kunde få lätta deras ok under Embetsmanna wäldet; och härutaf har det ej warit swårt för Hofman, at i största skyndsamhet kunna upbåda en sammangaddad flock, som i hopp at få räddning häldre äfwentyrat lifwet, än

widare se sig nödgade at sucka under en odrägelig börda. I öfrigt förklarade Hofman sig ej anföra detta, såsom ursäkt för sin missgjerning, hwars grofhet han så wäl känner som ångrar, utan endast i den akt och mening, at Riksens Höglofl. Ständer måge se, huru slätt wärkställighet de bästa Lagar äga, då Embetsmän med fria tyglar styra öfwer Lagen och ej Lagen öfwer dem. Hofman är nögd med det straff Riksens Ständers Commission finner dess grofwa brott förtjena. Han gifwer sig hel och hållen til Commissionens ömma medlidande och anhåller om nåd och förskoning i alla möjliga delar, i synnerhet för sit hus.

At förestående afskrift med sitt i Respective Ständens Cancellie liggande Original är lika lydande, intygar Stocholm den 24 April 1767.

J. C. Osængius.
Not. Publ.

"Hoffmans komandostav", käpp, knaggigt träslag, hål med läderrem. Längd 102 cm. Påskrift: Sven Hoffman 1767, Borås.

Claes Joh. Ljungström skriver i Ähs och Wedens Härader och Staden Borås s. 41: "Folkets lynne är hvad man kallar stillsamt och godt. Blott en gång har det i sin allmänhet visat sig något våldsamt, nemligen vid det s. k. Hoffmanståget eller Bondetåget år 1766, i det att missnöjet med dåvarande regeringssätt gaf sig luft i ett mindre bonduppror inom Weden, hvilket anfördes af en f. d. ryttare vid namn Hoffman från Byttorp i Torpa socken, som samlade allmoge med och omkring sig och drog in till Borås, men som snart blef öfvermannad och fick med lifvet plikta för sitt revolutionsförsök i smått... af fejden är ett minne... Hoffmans komandostaf, en grof knölpåk af björk, hvilken han tappade och hvilken finnes i Bredareds prestgård."

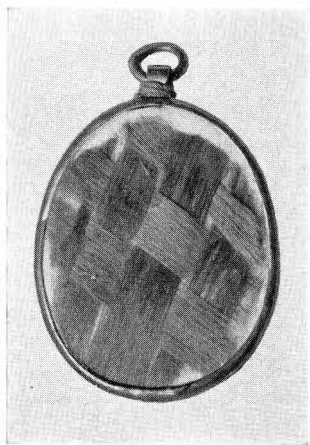
Käppen har kommit från Anders Nilssons samlingar i Skara, och påskriften torde vara gjord av Nilsson.

B. M. 1696

Bagaremästare STENBERG i Borås, oljemålning av okänd. 72x67 cm. Stenberg ägde den gård där Hedlunds bageri numera finns mellan Stora och Lilla Brogatorna. I hans gård fanns en teaterlokal, använd innan Rydinska teatern kom till. Stenberg uppfann ett över hela landet omtalat recept att göra "sötigt" mjöl dugligt till bakning (se Ada Damm: Boråsbilder, I: 115, II: 25).

B. M. 7681

Miniatyrporträtt infattat i silverram. På baksidan hårflätning. Enligt uppgift porträtt av CARL GUSTAF FÄGERHJERTA 1742—1815. Volontär vid Elfsborgs regemente, livdrabant, major. Död på Brostorp i Timmele. 4x3 cm. Se denna årsbok årg. 1959 sid. 87—88.

B. M. 7411

Miniatyr målning, 7,2x5,9 cm. JOHAN JACOB KJELLMAN, född i Borås 1787, död 1851. Bodde på Lugnet. Kopparslagare, lasarettssyssloman, stadskassör, rådman 1828—1851. Efter 1822 års brand anförtroddes Kjellman entreprenaden för uppförande av ett nytt rådhus på torget. Branden 1827 förstörde den då så gott som färdiga byggnaden, och man fick börja om på nytt. På många områden gjorde Kjellman en stor insats till Borås fromma. (Se Forssell, Borås stads historia II, s. 352 ff). B. M. 9187

Pastellporträtt. C. M. HOLMER. Stadsläkare i Borås 1809—48. Doktor Holmer bodde på Bäckäng. Han skänkte till Borås stad tomten till den första lasarettbyggnaden, ett envåningshus av blygsamma dimensioner, som ersatte en tidigare sjukstuga i Österlundiska gården vid Stora Brogatan. 70x63 cm. B. M. 7412 (Se Forssell, Borås stads historia I, s. 383 m.fl., II s. 346 ml.fl., Ada Damm, Boråsbilder I, s. 40.)

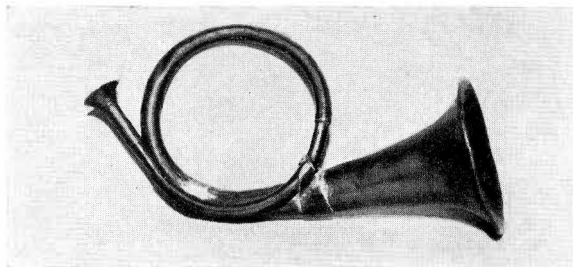
Postväska, tillhört Kgl Postverket. Svart läder med foder av grov linneväv. 66x35 cm. B. M. 8261

På 1850—60-talet förövades ett postrån vid Långholmen (Charlottendahl) i S. Vings socken på vägen till Härna. Det var en mörk kväll på hösten. Östrabo i Hällstad var postgård. Och dit kom posten körande i skymningen. Sedan man hunnit sätta för andra hästar, skulle en drängpojke, 18-årig Sven, köra posten till närmaste ombytesplats. Sven blev rätt förvånad, när han inte fick ta de bästa hästarne utan tillsammans med en bra häst sätta en gammal slaktmärr. Sven körde emellertid i väg, och när han kom till Långholmens led vid Härna var detta igenbundet. Då Sven skulle gå av för att öppna ledet, sprungo två karlar fram och sökte med en klubba eller påk slå Sven sanslös. Sven märkte emellertid faran och kröp under vagnen. De båda männen togo postväskorna och sprungo sin väg. Sven hade inget annat att göra än vända åter till Östrabo. Nu berättas att postrånet skulle varit överlagt mellan ägarne till Östrabo och en bonde från Dalum å ena sidan, och tvänne knektar, som hette Hög och Peter Stor å andra. Hög skulle delat sin hälvt av rovet med gubbarne i Östrabo medan Peter Stor, som hade fått skjuts emot sig vid Hällstads kyrka, delade sin med bonden från Dalum. Rånet hade troligen ej blivit uppdagat, om inte en särskild händelse inträffat. Stors pengar hade av någon anledning blivit våta,

Postbricka från Borgstena socken. Uppgives ha gjort tjänst som turbricka vid postföring. 5,6x4,3 cm. B. M. 3599

Skjutsbricka från Töllesjö socken. Höjd 20,4 cm. B. M. 5144

Posthorn från Toarp socken.

B. M. 6681

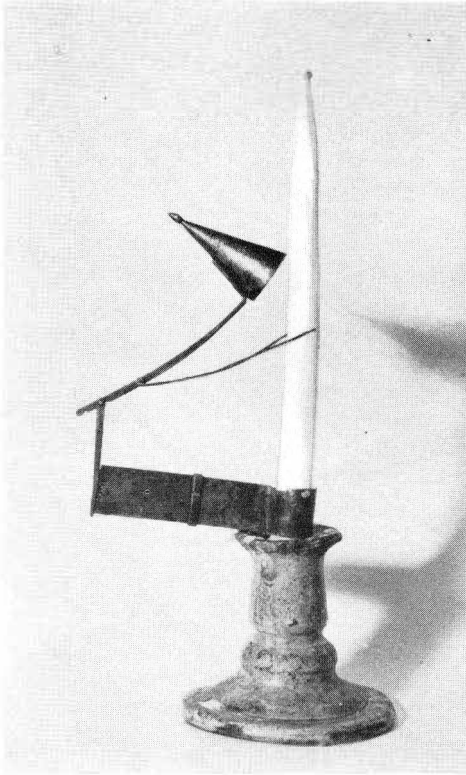
varför hans hustru skulle torka dem och satte därför upp ett grynsåll på taket vari hon lade pengarne. Så kom en annan gumma och fick se detta och givetvis skvallrade hon. Så blev rättegång och så väl Stor som Hög fingo vardera 10 års fängelse. Väskorna hittades sedan i Skattegårds utskift, de blevo uppkastade på "tredje vind".

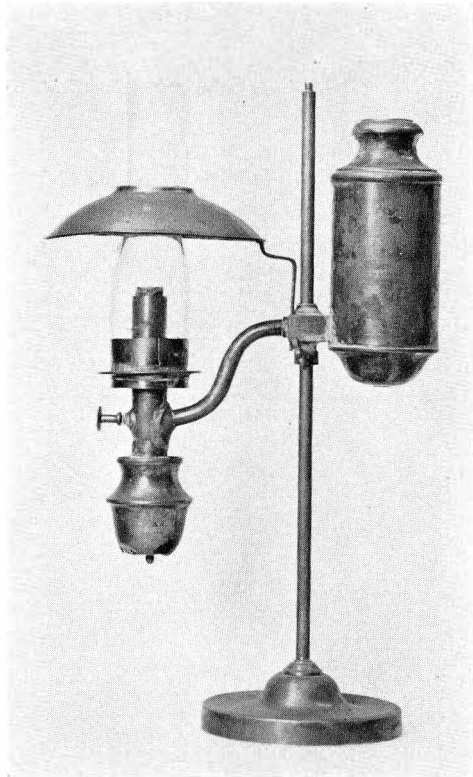
Redaktör Albert Rydin i skarpskytteuniform.

Soldattorpsskylt från Kölingared. "Soldattorpen vid Elfsborgs Regemente hade ej skyltar, men vid Skaraborgs Regemente fanns sådana. I Kölingared låg torp tillhörande båda regementena. Elfsborgaren ville ej vara sämre än Skaraborgaren och förfärdigade sig på egen hand en skylt för sitt torp, väl den enda som någonsin prytt ett Elfsborgstorp." (Uppgift av C. R. Westfeldt, Kölingsholm 1914.) 95x32 cm. B. M. 5583

Ljustake, grönglaserat lergods, samt ljussläckare av järn, som fästes på ljuset. Då detta brunnit ned så att gaffeln blev fri föll huvan ned och släckte lågan. B. M. 2107, 1958

Oljelampa, stälplampa med argandbrännare, uppkallad efter den schweiziske uppfinnaren Ami Argand (1750—1803); lampveken är cylindrisk och luft tillföres såväl innanför som utanför lågan, varigenom ljusstyrkan ökades.

B. M. 2188

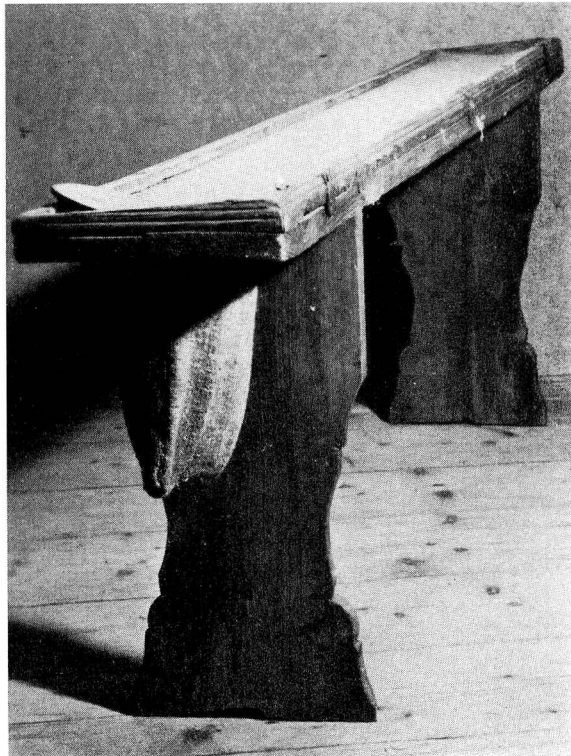
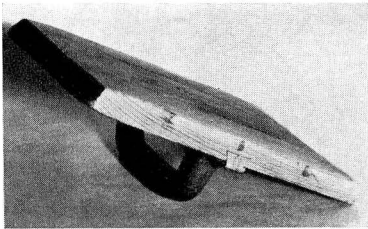

Ringklocka, malm, från Borås folkskolor, där den använts vid ut- och inringning, sedan lång tid. Enligt uppgift 1909: "från skolans början". Inskrift: Gjuten i Jönköping af Kläck och Grytiutaren SAMUFL WETTER ANDH. När mit liud klingar war då icke sen til att springa. A:o 1751. Höjd 23 cm. B. M. 3682

Förskrift, tryckt med vitt på svart papper. Carl XIV Johans namnskiffer. Alfabet och texten: "Att frukta Gud, ära Konungen, lyda Föräldrarne och wörda Läraren, äro de största af människans dygder." På baksidan med blyerts: J. H. Redin 1843. B. M. 5327

Sandbänk, i den grunda lådan fylldes sand, i den bakre listen 5 urtagningar för fästande av förskriftstavlör. Vid ena sidan en påse för sanden. Längd 235 cm. B. M. 7057

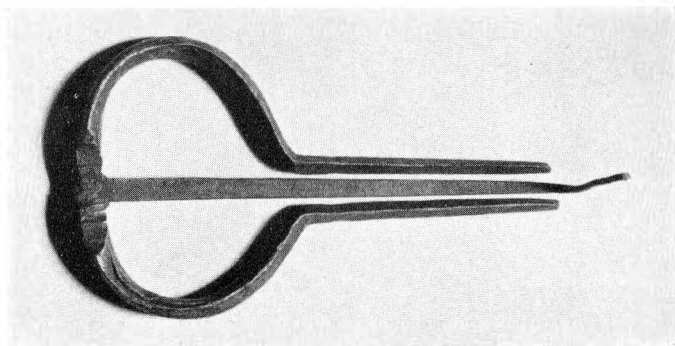
Sanden ströks slät med en strykbräda, med två fåror som bildade linjer. B. M. 8171

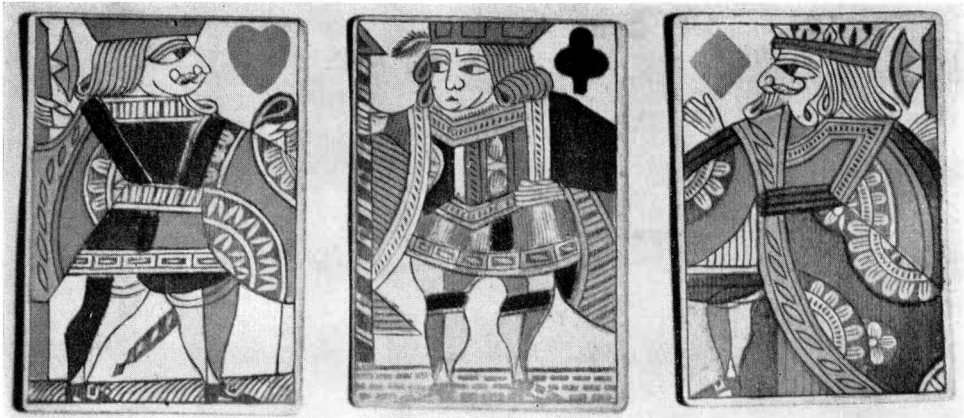

Harpa, tillhört Klas Olofsson, Fristad.
Se denna årsbok årg. 17, 1962, sid.
21—34. B. M. 28280

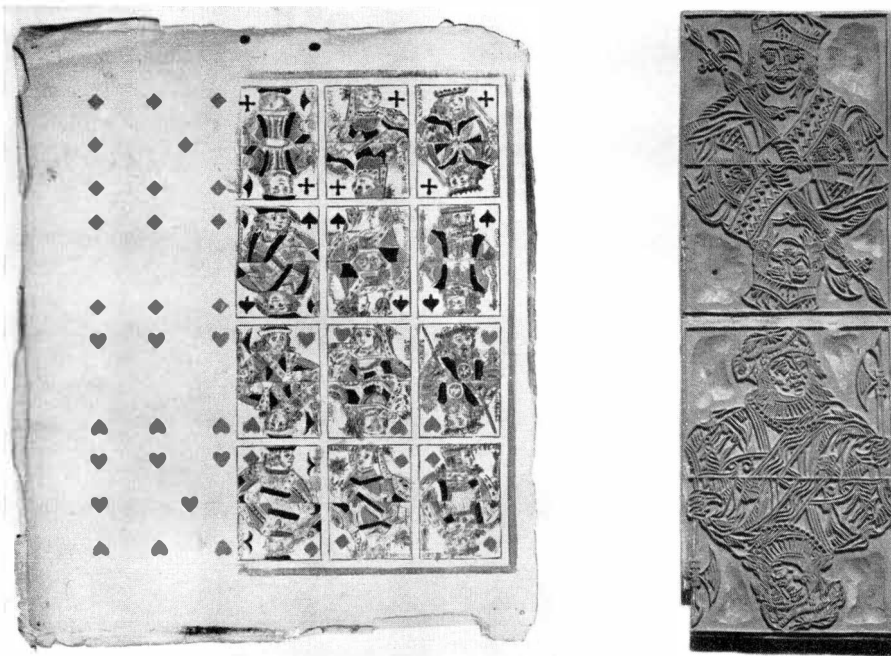
Mungiga, järn, med en vinkelböjd tunga på vilken man knäpper vid spelandet. Instrumentet hålls i munnen. Sådana gigor såldes förr av knallar-
na och tillverkades av smeder i trak-
ten. På engelska kallas den Jew's-Harp,
och ännu för 15 år sedan var de van-
liga på Irland. På Aranöarna hade
pojkar ofta en sådan i fickan och
de flesta kunde spela på dem. De
fanns till salu i lantaffärer. B. M. 1246

Spelkort, enligt uppgift från Rydinska korttryckeriet i Borås.

B. M. 3097

Kartong med tryckta och färglagda spelkort. Tryckform för spelkort, två knektar, skuren i trä. Enligt uppgift från Gudebo kortfabrik i Liareds socken.

B. M. 1894, 9501

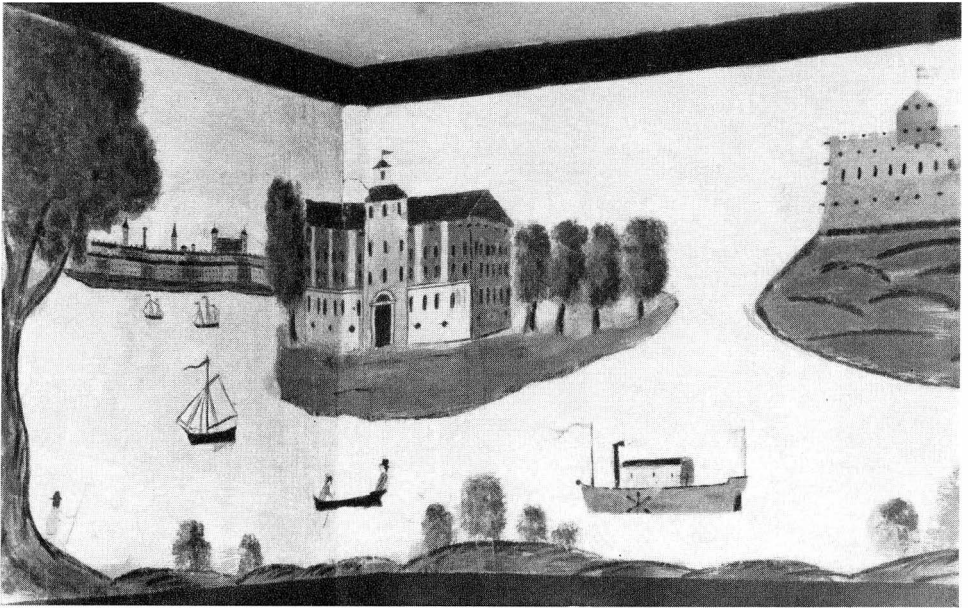
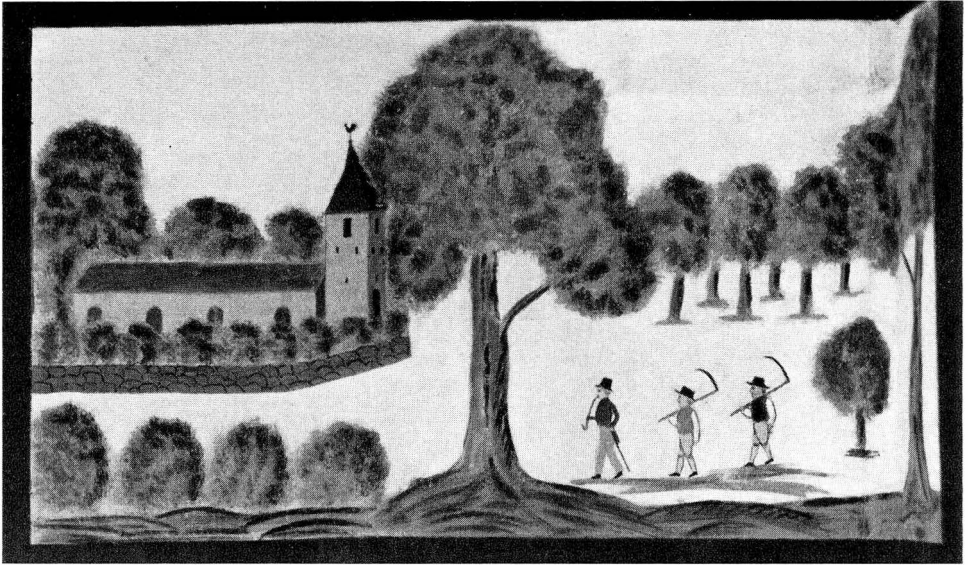
Litografi, bilder ur Carl XII:s liv, färglagd för hand i blått, gult, brunt och blågrönt. Text under bilderna: Carl XII rider gefor en hog trappa i Wakebergs Facening. Carl XII biörnlagt vid Kungsör, Carl XII landstiger på Seland, Calabaliken i Bender, Carl XII tager Krakau en paskosläng, Carl XII:s död. Nedtill: N:o 85a Stockholm. P. A. Huldberg. B. M. 22430

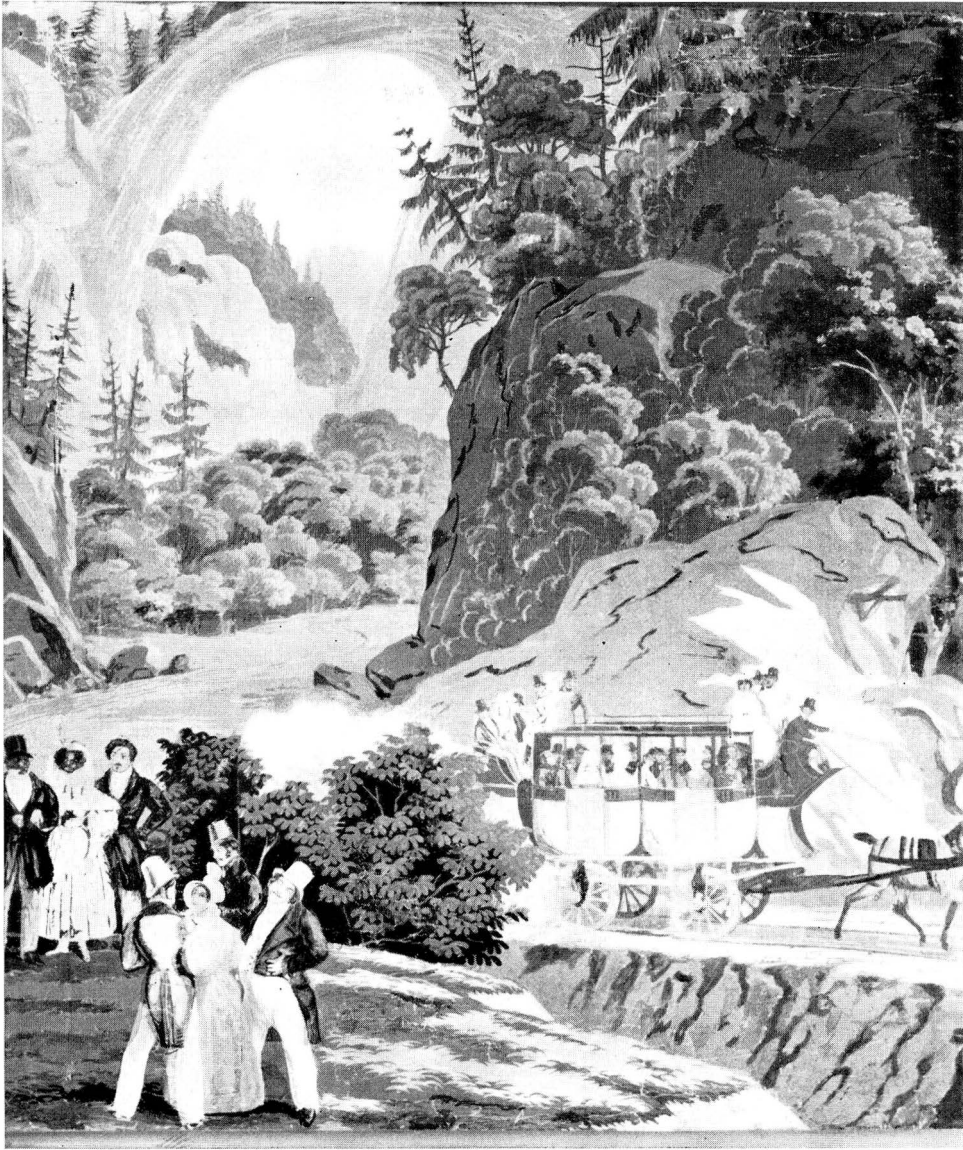
Noaks ark, bonad målad på väv av Sven Erlands-
son, Karsbo, Östra Frölunda. 120x100 cm. Se denna
årsbok årg. 2, 1945, sid. 130—119. B. M. 10443

Ridande drottning, bonad målad på väv av okänd.
Inskrift: La De Rein. 75x55 cm. B. M. 22529

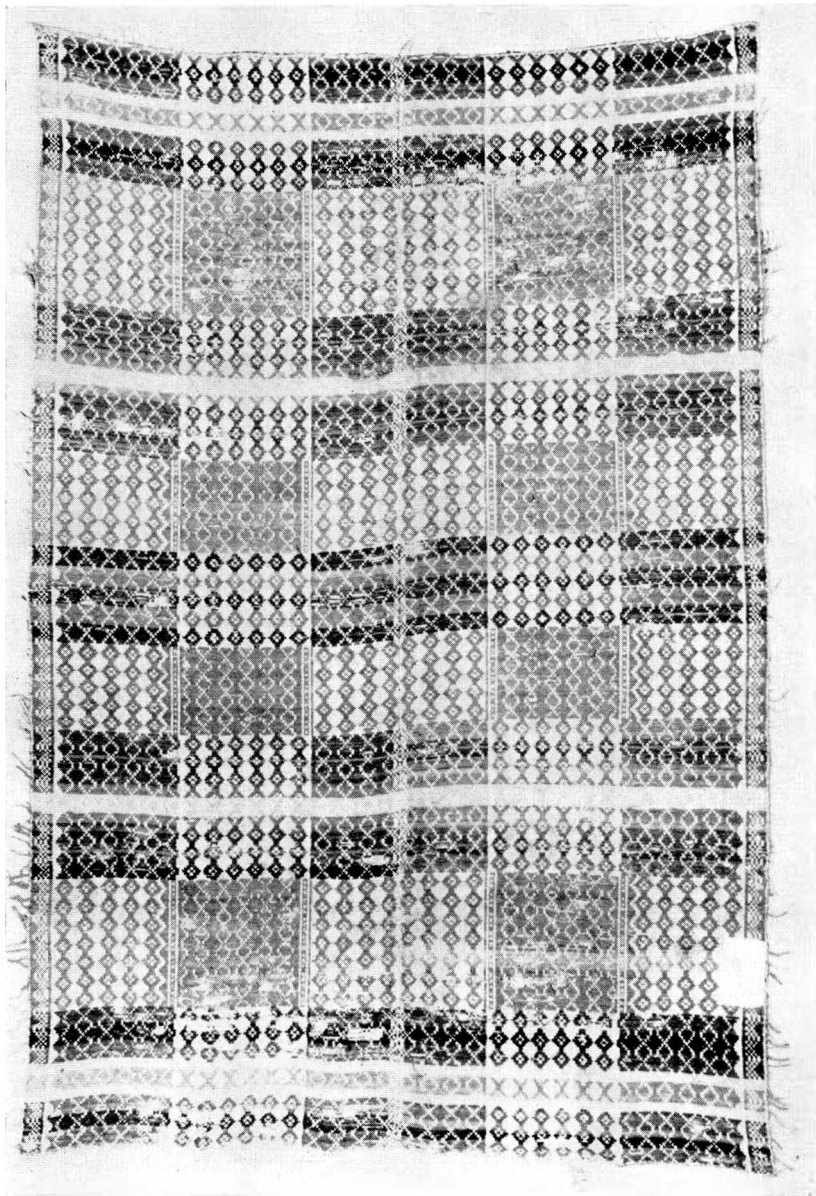

Tapet, målad på väv, med landskap, slott, fästning m. m. Har suttit i Nattstugan på Brunns-
torp Sörgården, Hällstad socken. B. M. 28139

Fransk tapet omkring 1830 med motiv från Amerika. Har suttit på landeriet Katrineberg i Borås. Motivet på bilden: Naturlig port i bergen väster om New York och en hästspårvagn. Motiv på övriga väggfält: New York, nedre Manhattan och Hudsonfloden, West Point, staternas officersutbildningsanstalt, Boston, Kapitolium, Indianer dansa för ett sällskap vita, Niagara.

B. M. 3925

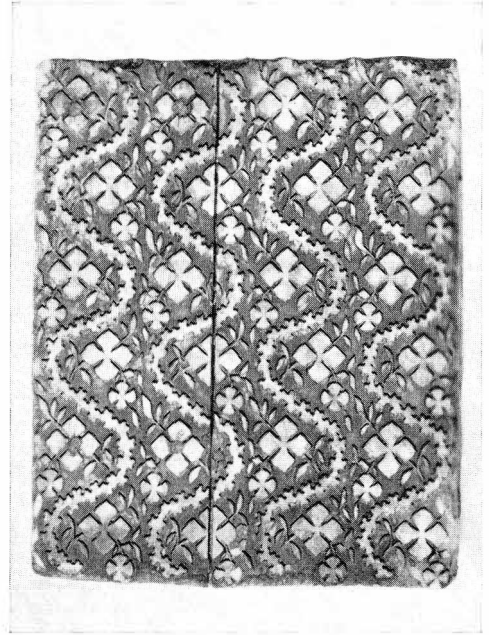
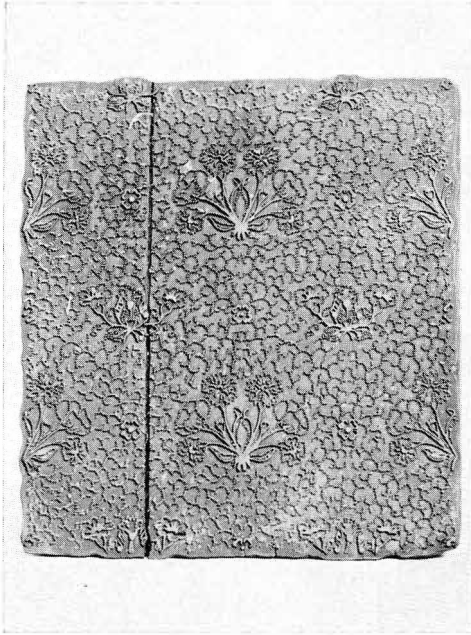

Upphämtdäcke från Dalarna. Kallas ofta Västgötadäcke, då sådana sålts av gårdarihandlarna från Sjuhäradsbygden. Linnebotten med mönster av ullgarn i brunt, gult, rött och svart. 187x120 cm. B. M. 28035

Rya från Källhult, Häcksviks socken. Vävd av fru Anna Katarina Arvidsson (d. 1877), som tillverkade 8 stycken likadana ryor, två till vardera av sina fyra barn. De har senare kopierats av bl. a. fru Thyra Claesson, Uddebo, som skänkt denna originalrya till museet.
195x119 cm.

B. M. 26611

Tryckstock, har använts i Borås sista handtryckeri, vilket tillhörde Andersson på Annelund. Tryckeriet låg i kvarteret Uranus och tillhörande färgeri i kvarteret Vesta (Ohlsonska gården). Tryckarna arbetade på ackord för 1 styver alnen. Man använde sig av hästvandring. Eldningen för kokning skedde med ved. Torkningen försiggick på träställningar på kvarteret Sirius.

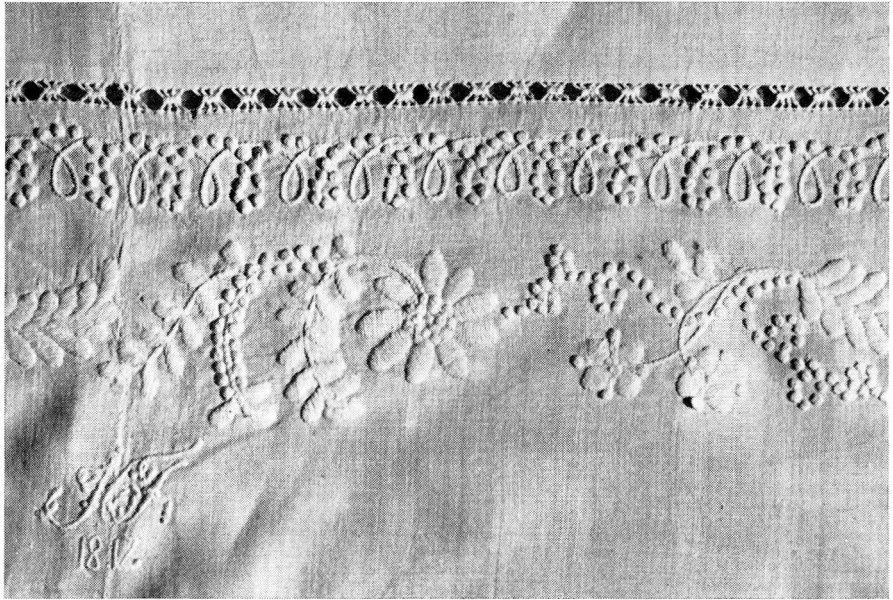
B. M. 6774

Tryckstock från handtryckeri i Lillegården, Östra Frölunda, där traktens hemvävda ylletyger trycktes. Ur en samling tryckstockar, som förvarats på Mölneby gård. Mönstret använt av Borås Wäfveri i deras kollektion "Old Sweden".

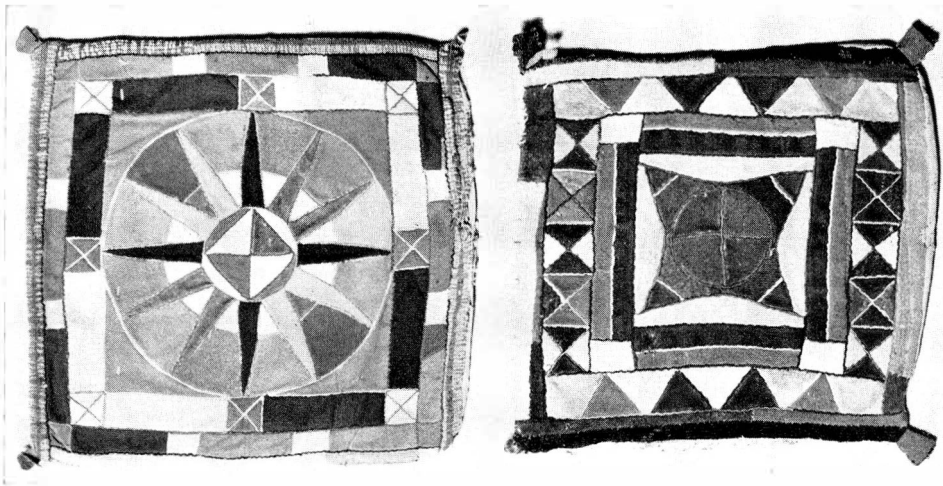
B. M. 22605

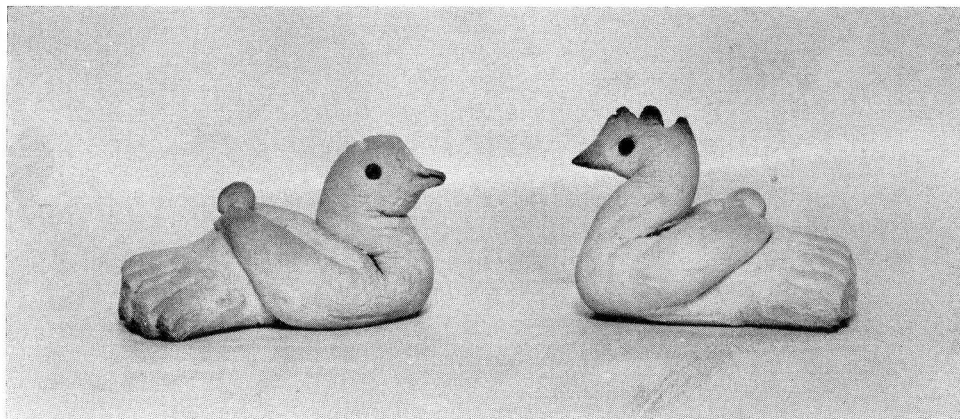
Bänkdyna, ylletyg med tryckt mönster i rött och grönt. Fodrad med skinn. Längd 312 cm, bredd 44 cm. Se denna årsbok årg. 4, 1949, s. 13. B. M. 26121

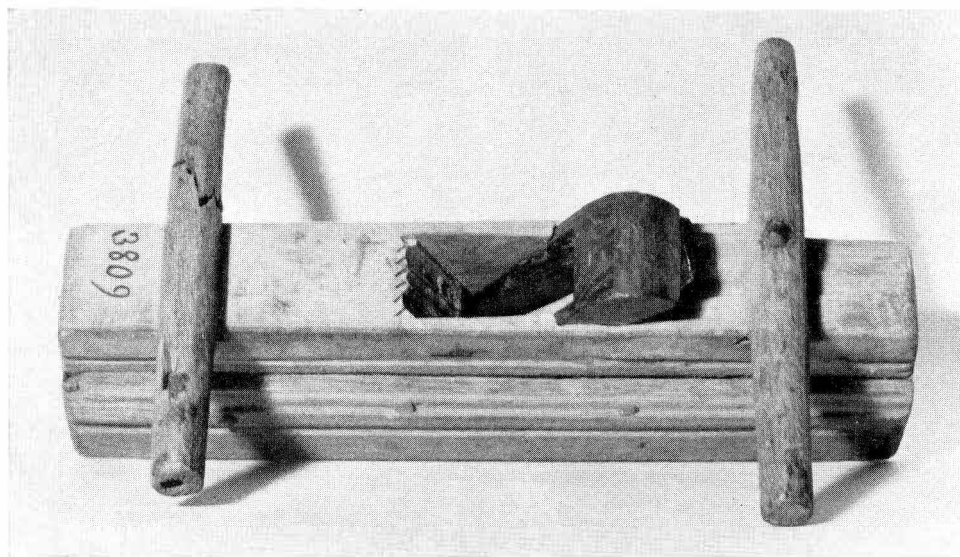
Lakan, 1 par, linne med bård i vitbroderi och hålsöm. Monogram: H. F. 1817. 245x175 cm.
Ha tillhört doktor A. V. Holmer med fru, Borås. B. M. 23352—53

Dynor, skravsöm, av vadmalslappar i olika färger, skinnfoder.
Från Ambjörnarp, 42x42 cm. B. M. 6125 Från Timmele, 2 stycken lika. B. M. 6141—42

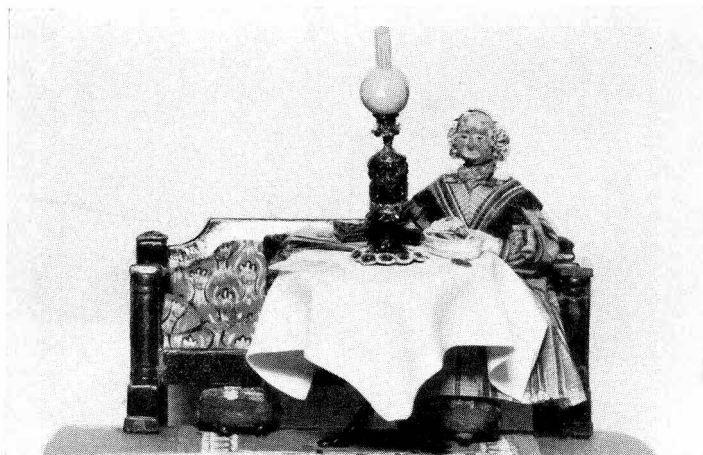

"Julgäss" bakade 1962 av fru Tekla Nilsson, Kullagården, Hajom. Sådana fick barnen göra i slutet av julbaket. Det skulle vara en till var, och de var tio syskon, så det blev en hel gåsaflock i ugnen. Pepparkorn till ögon och ett "ägg" mellan vingarna.

Hyvel: "bröhövel". "När blandbröt ble hårt som flenta, hövla en sönnert i smulor, som en soppa i dreck eller mjölk." På båda långsidorna ha fastpluggats ekribbor för styrning då man hyvlade det i bänken fastskruvade brödet. B. M. 3809

Hilda Boström, yngsta dottern till sockerbagare Carl Boström och hans hustru Hedda, född Wulff, var skicklig i att tillverka gummidragantarbeten och många prov på hennes konstfärdighet har funnits i gamla boråshem. Flera prov på hennes tillverkningar finns numera på Borås museum.

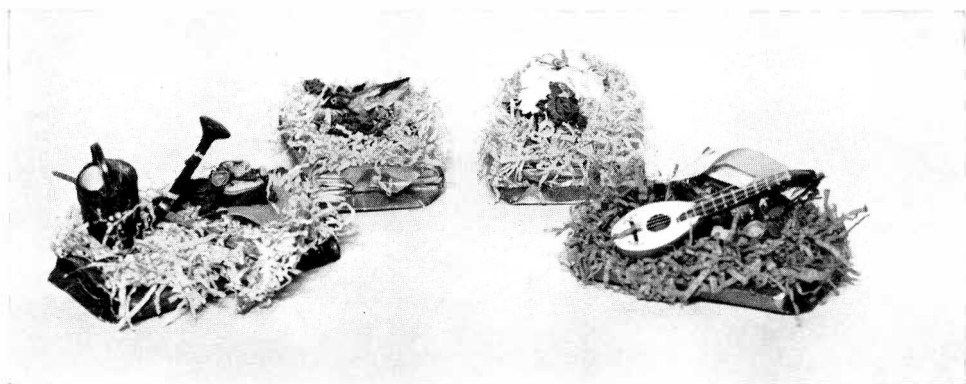

Fotografi av Hedda Boström samt en grupp tillverkad av dottern visande fru Hedda i soffhörnet vid ett runt bord sysselsatt med att lägga papper om karameller.

B. M. 28759

Altare med kors, dopskål, bok och duva samt blomstergirlander. Minnesgåva tillverkad av Hilda Boström som minne av fadderskap den 6.1.1877, då handlanden Claes Skoglunds dotter Magda döptes. Fadderskapskarameller, 4 stycken, tillverkade för samma tillfälle. De åtföljdes av en till det 6 veckor gamla dopbarnet ställd kvitterad räkning, utställd av fru Hedda Boström.
B. M. 12239, 12240

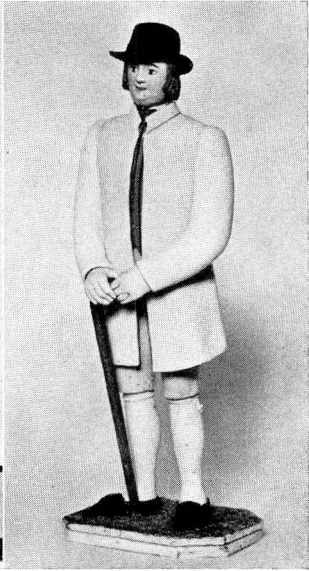

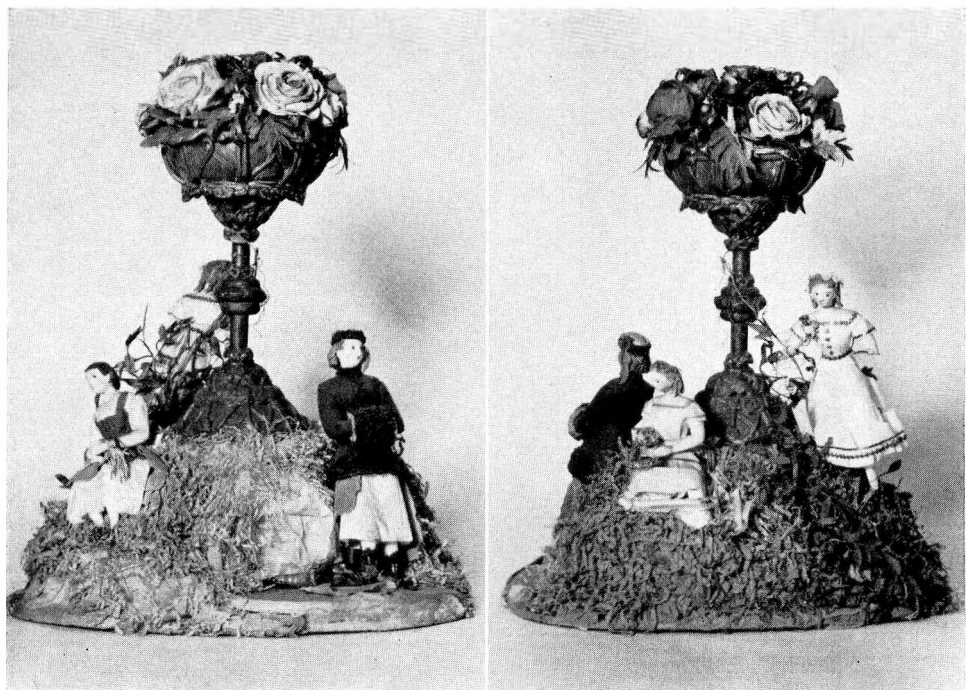

Figurer i allmogedrakter tillverkade av Hilda Boström. Höjd 12—15 cm.

B. M. 28760—69

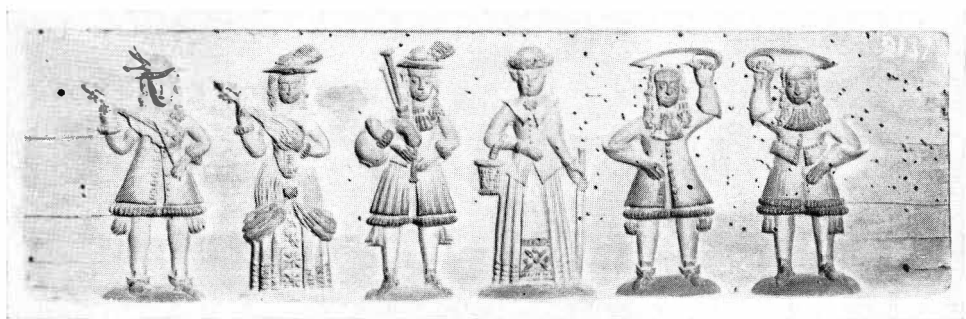

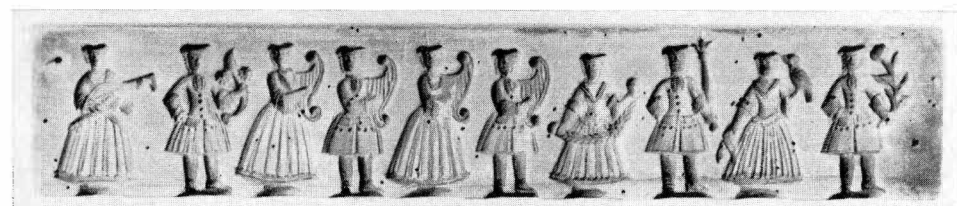
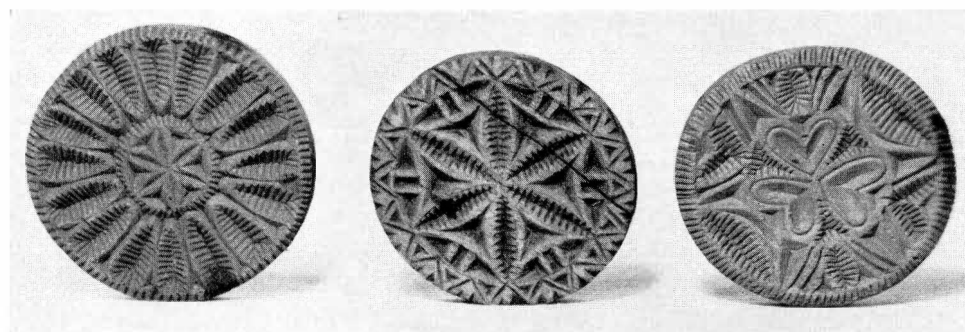
Kring en vas med rosor fyra flickor illustrerande de fyra årstiderna.

B. M. 10610

Träform för dragantfigurer.

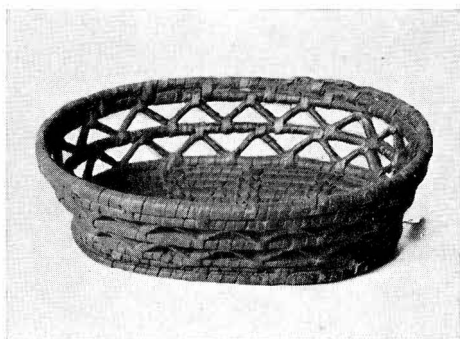
B. M. 2137

Skorpmått, stämplar och formar skurna i trä använda vid tillverkningen av konditorivaror.
 B. M. 3707, 488, 3705, 3708 B. M. 3711, 3709, 3708 B. M. 2138

"Boströms Soffi."

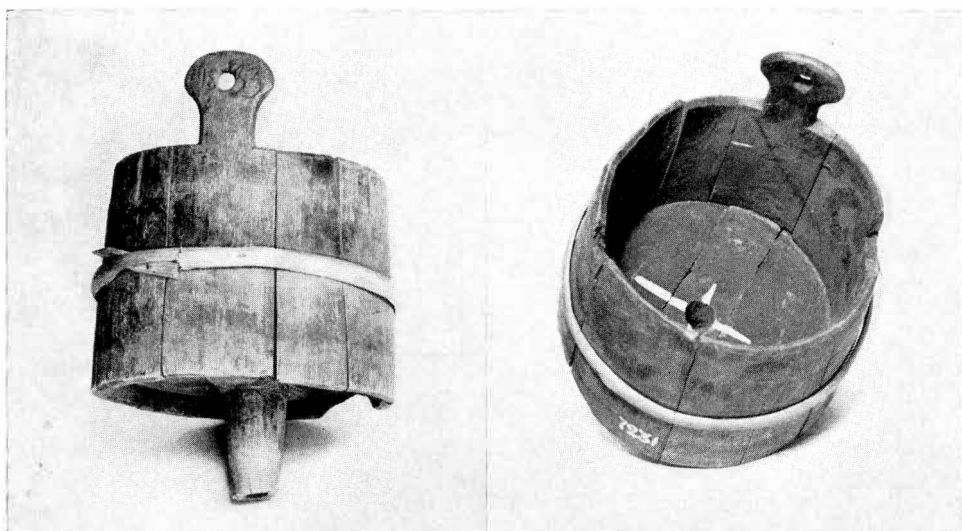

Tina och korg från det Boströmska hemmet. B. M. 9221, 467

FOLKTRO
OCH
FOLKMEDICIN

Ystekar, i botten inskuren labyrint samt A:o 1701, på ena sidan PBS. Från Fotskäl socken.

B. M. 5901

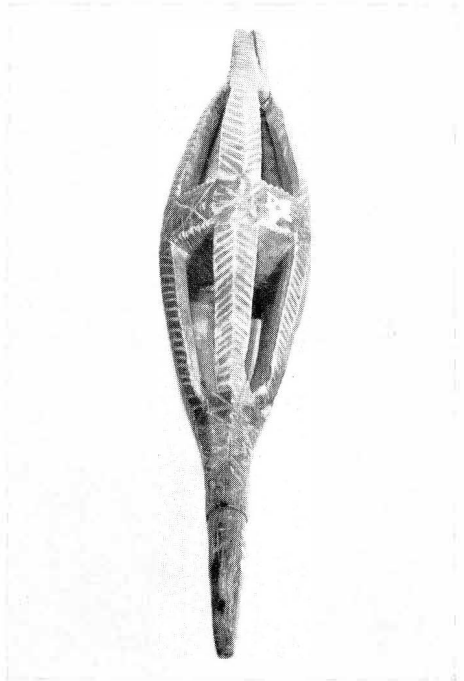

Tratt, av trä laggad, i botten ett kors skuret tvärs över hålet. På handtaget inskuret 1833. Korset säges ha hindrat "vörtasuggan" att med sin långa snabelnäsa suga upp vörten, när man bryggade öl eller dricka.

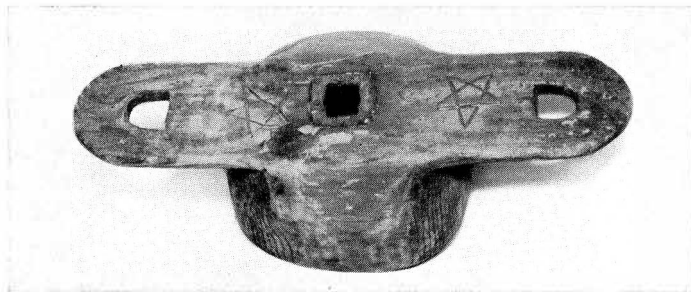
B. M. 7231

Klappträ med kors inskuret på handtaget.
Från Herr Gunnarsgården, Sätilla. På ena
sidan 1778 A K D. B. M. 4872

Torock, utskuren ur ett stycke. Nedtill in-
skuret APD 1791 PPS, samt på ena sidan
femudd. Från Borgstena. B. M. 3996

Mjölksil, på undersidan inskurna två 5-uddiga stjärnor. Från Vänga.
B. M. 16922

Vävlunor med inskurna skyddstecken. T.v.: ESS IHS. T.h.: 1741.
B. M. 4935

Äggoststjärna, utskuren i trä. I botten, hakkors. No 1784 A. P.

B. M. 717

Rönn med självvuxen springa. Redvägs härad, Timmele socken, Blankared. Stammen nu på Borås museum. Genom den senare hopvuxna springan drogs för botande av engelska sjukan Herman Andersson, f. 1855, vid 2—3 års ålder. Angående förfaringssättet var man 1926 ej fullt säker på uppgifterna, men så mycket mindes man säkert, att barnet drogs sju gånger motsols genom hålet, som utvidgats med kilar; sista gången lossades kilarna, så att skjortan blev sittande kvar, och den fick sitta till den ruttnade, då skulle barnet vara bra. B. M. 10426 Vådeldsträd, "Äschedra", "våellsträ", kallades ett träd, där en mindre stam växt ut ur sidan av den egentliga stammen. Virke av ett sådant träd borde icke användas vid bygge av hus vid risk av våld i huset. Den lilla stammen kallades eldgren. Äschedra kan ju möjligen tydas så att trädet ansågs dra åskan till sig. Fristad.

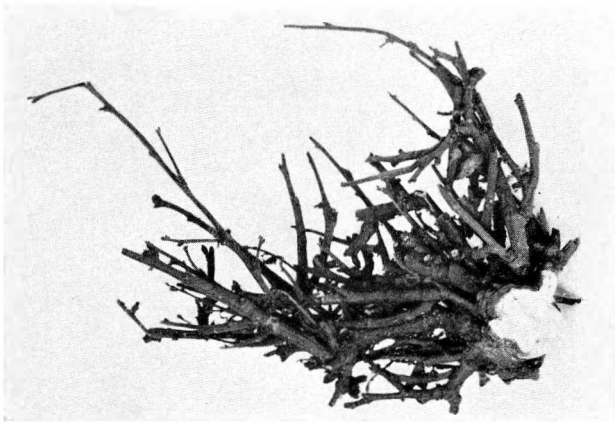
”I detta träd har tandvärk satts bort. Det stora snärjet i kronan är en marvase. — Ända till fram i slutet av 1870-talet var det inte så ovanligt, att sjukligheter hos människor och djur ”sattes bort” i vissa träd. Förutom detta finns antecknade:

Apel: Enehagen, Arta by Fristad socken: alla slags ”varker”.

Rönn: Röl, Bredared: djursjukdom ”navet”.

Gran: Kroken, Tärby socken: alla sorters sjukdomar.

Björk: ”tannavarkabörka”: Risebro, Gingri socken. Växte på det väldiga flyttblock, som sprängdes bort vid byggandet av handelsboden vid Risbro, omkring 1910. Alla numera sedan länge nedhuggna eller nedruttnade. Uppgifter av Klas Olofsson, Fristad.

Marvase. Österåsen, Hillareds socken.

August på Österåsen berättar: ”Hästarna stoge så schweta å våta um morna, män så tok jak å lae upp dän häringe marvasen, å sen har dä allri härt på — um dä ä troa sum gört, tro. Dä vet en la att e starker tro gör mö, män nånting mer får dä allt lov å va, för annars kunne dä la ente värka på kriatura.” B. M. 7329

Ljusstake, malm. Fotens kant till stor del bortbruten, för att användas "i vidskepligt syfte". Hyssna kyrka, Marks härad.

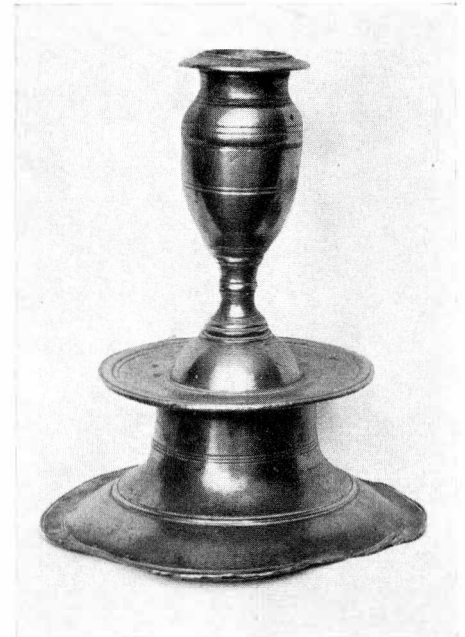
B. M. 5999

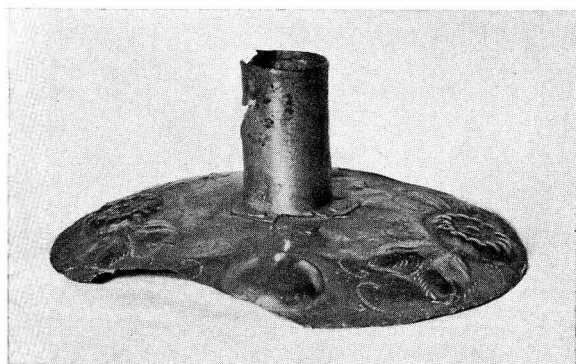
Ljusstake, malm, stycken av foten bortbrutna för att användas som läkemedel. Vänga kyrka, Vedens härad.

B. M. 1492

Ljusstake, malm. Bitar bortbrutna som ovan. Vänga kyrka, Vedens härad.

B. M. 5050

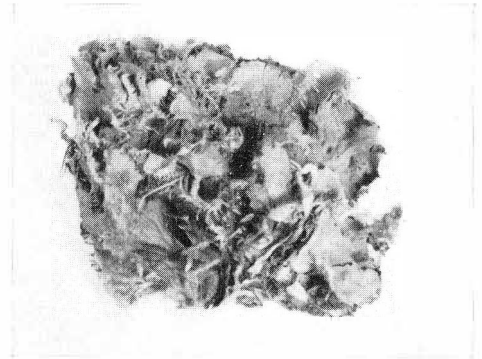
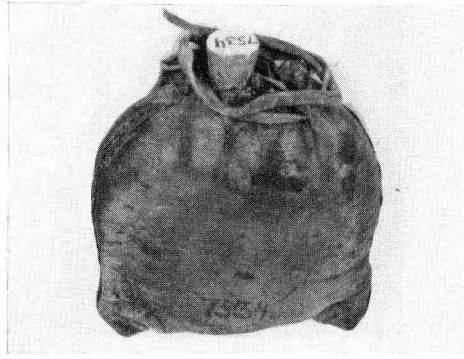

Oblatask, driven mässing. Bitar bortbrutna såväl av locket som asken till medicin. B. M. 2082

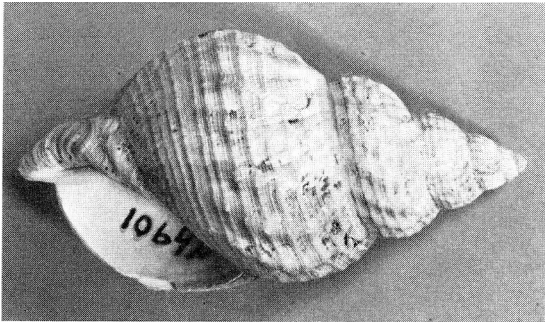
Ljusstake Äs, Rångedala. Från staken har i "fortiden klippts och filats spån, som givits kreaturen mot benskörhet och andra krämpor". B. M. 7134

"Tröskvärksbyggaren, gratialisten Samuel Nej i Hagen, Borgstena socken, Vg, tjänade i sin ungdom dräng i Fristad, fann, då han å kyrkogården biträdde vid öppnandet av en grav, ett lårben, som varit avbrutet, men runt brottet hade bildats eller löfts en ring av mässing. Ägaren av benet hade förstås tagit in mässingfilspån. På ålderdomen råkade Nej en gång i mörkret ramla och bryta två revben, filade mässingspån av en patronhylsa, tog in och vart bra. — Detta enligt dottersonen C. Lorén i Furulund, Borgstena, d. 7.7. 1921. — För And. Eriksson på Stommen, B-a, (en gubbe, ej så litet vidskeplig, egendomlig och envis) råkade en gång på 90-talet en kviga bryta sitt ena framben. Han filade mässingspån och gav in, vilket skulle "gjuta eller forma" en ring kring brottet. Djuret måste emellertid slaktas. Vid tillfrågan om det syntes till någon ring, blev gubben arg och röt: Åh i h-e håller!" Meddel. av J. G. Lönnblad Borgstena. 1921.

Trollpung, Ås härad, Hällstad socken. Höjd 12 cm. En läderpung med inneslående glasflaska, som varit fylld med: vitlök till hjälp att "fördriva Skräen", svavel till hjälp mot "peggar", sabadillfrö till att fördriva löss och dyvelsträck "för mot". Denna pungen har burits av torparen Johannes med öknamnet Markel, eventuellt av hans hustru Markelsa, död 1899. En liknande pung bars om halsen av en f. d. soldat och fick vid hans död 1915 följa honom i graven, enligt trovärdig uppgift av ett ögonvittne (ant. i museets katalog). B. M. 7534

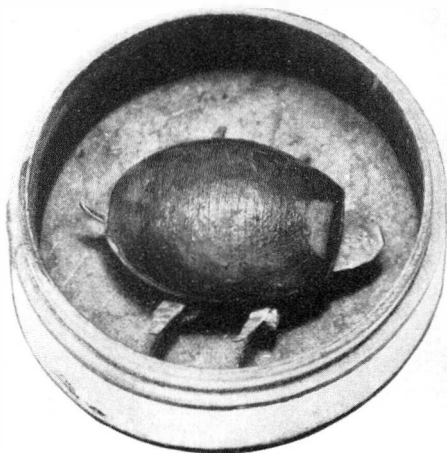
Älvanäver. Vedens härad, Fristad socken. Älvalästen eller älvblästen kallades en hudsjukdom, ådragen vid det man "råkat komma in i en älvadans" eller "mött en älva" som "blåst på en", eller värst av allt "råkat kasta vatten där älvorna höllo till". Botemedel: blåsning med smijebälgen och rökning med "älvanäver". Denna rökning borde utföras en torsdagsnatt, vid behov flera, på en korsväg. Det räckte med "hallebroera" — de stenlagda vägarna mellan husen hemma på gården. Man satte sig naken på en trefot, fick ett täcke över sig och så lades älvnävern på ett pannelock e. d. med glödande kol. B. M. 7302

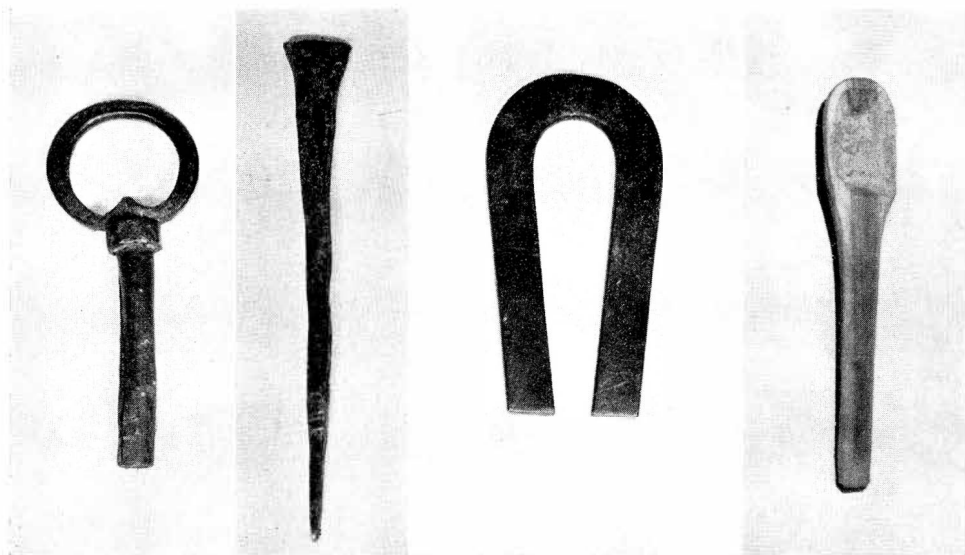
Trumpetsnäcka. Kinds härad, Ölsremma socken. Längd 10 cm. Använd ännu i början av 1900-talet. Barn som led av torsk (trösche) skulle dricka vatten ur snäckan. Den som överlämnade snäckan till museet hade i sin tur fått den av en gammal prästfru för vars alla barn den gjort god tjänst. B. M. 10647

"Trollknuta". Redvägs härad, Timmele socken. 21x12 cm. Denna "trollknuta" har veterligt varit begagnad i flera släktled och torde vara ett par hundra år gammal. En klok gumma från Lena Nordgården i Timmele har använt den för 70—80 år sedan (uppgiften från 1927). Den användes på så sätt att den av utväxterna, som mest liknade värken eller växten på den som skulle botas, sattes emot det sjuka stället och så vreds runt ansols, tre gånger med spottande mellan varje varv. Den har varit utlånad t. o. m. utsocknes, för omkring 15 år sedan (antecknat 1927) var den i Åspered socken, Ås härad. B. M. 7618

Spiritus. Redvägs härad, Dalums socken.
Diameter 4,7 cm. Svarvad ask med en
”sköldpadda” med huvud, fötter och
svans rörliga. Känd i släkten åtminstone
sedan början av 1800-talet. Givarens mo-
der berättade om sin farfar ”Han var så
rädder um en så”. B. M. 9198

Mordsten. På 1860-talet begicks i Gäsene
ett dråp. Som tillhygge användes denna
sten. Den tillvaratogs och användes se-
dan ända in mot mitten av 1900-talets
första årtionde som botemedel vid vissa
sjukdomar, speciellt fallandesot. Den
överlämnades av ägaren till länsman
Nilsson i Grude, som sedan lämnat den
till museet. 16x10,4 cm. B. M. 8113

Nyckel, Äs härad, Hällstad socken. Längd 8,5 cm. Av järn, axet bortbrutet. Denna nyckel har använts att bota "kistenaglar" med. När barn fick bölder (oftast i stjärten) härledde sig dessa därifrån att modern under havandeskapet satt sig på en kista. För att bota dessa skulle man ta en kistenyckel (eller en nagel från en kyrkdörr) och värma den på glöd, sedan lägger man nyckeln i smör, varvid detta smälter. Man tar sedan det smälta smöret och smörjer barnet på det onda stället som sedan blir friskt.

Nyckeln har även använts att bota "mot" med. Man tog härvid krut och hällde i hålet, man tog en brinnande sticka och höll över nyckeln och kastade upp krutet under kjolen. Krutet passerade elden och antändes med ett litet futtande och sjukdomen försvann. Givarens syster såg nyckeln användas härtill år 1906.

B. M. 8121

Spik, "trollspik", Äs härad, Hällstad socken. Längd 11,9 cm. Hemsidd järnspik från Hällstads gamla kyrkas dörr. Använd av en 1926 avliden backstugumma i Brunstorp, Hällstad, då hon råkat ut för "mot".

B. M. 7481

Hästskomagnet "giktsinka". Vedens härad, Borgstena socken. Längd 8,1 cm. Använd för "utdragning av gektaverk".

B. M. 6425

Trösseked, Äs härad, Hällstad socken. Längd 10,9 cm. Spädbarn brukar få någon sorts fluts i munnen och svalget. Sjukdomen kommer oftast någon av de första veckorna efter födelsen och kallas allmänt för "trössen" eller "skruven". Den botas på så sätt att man gör en liten sked av Trösse (brakvedsbusken *Rhamnus Frangula*). I denna sked mjölkar barnets mor ur sitt bröst tre gånger och låter barnet förtära genom att en stund hålla skeden i munnen. Sjukdomen upphör så gott som med detsamma. Denna sked har använts i Hällstad under slutet av 1920-talet i fyra särskilda fall, sista gången i november 1930.

B. M. 8128

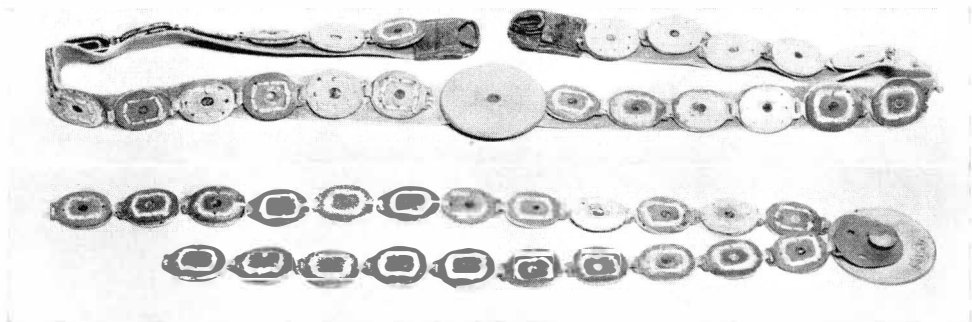

Stöpslev, från Brunstorp, Hällstad socken. Den hade använts i givarens barndom (1890-talet) då hans mormor en gång blivit hastigt sjuk. Då hade en grannkvinna kommit och stöpt över henne och använt denna sked. De hade satt en skål med vatten på bröstet, lagt en brödkaka med hål i däröver samt stöpt smält bly eller tenn genom hålet ner i vattnet. Sådana figurer, som tennet då bildade, hade den sjuka kommit ut för och det hade förorsakat sjukdomen.

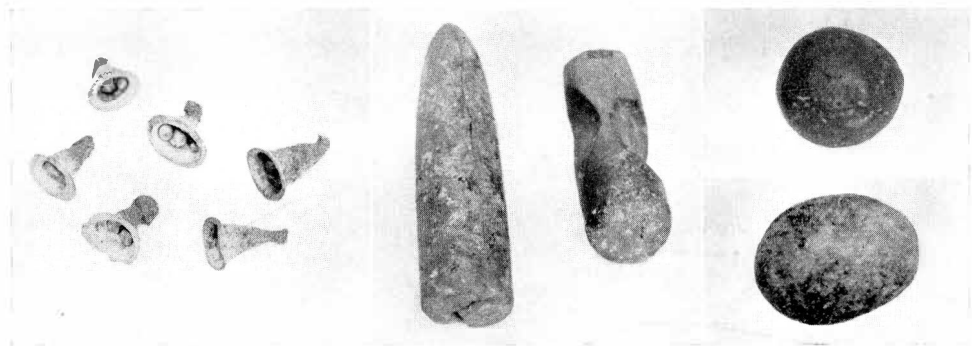
B. M. 7694

Ytterligare en stöpslev, från Bondarp, Härna socken, finns på museet. Förr ägaren till den berättade: "dän har ja många gånger stöpt över mor mä, se det kunde bära te att ho gick över en bäck o glömde spotta in eller också kunde ho gå över ena hästatumla eller kunnatumla å då fick ho alltid mot. Ibland kunde hon ligga i ett par dar. Men då var det då te ta en skål med vatten och ställa på bröstet eller magen o så smälte ja bly i denne häringa skea, å så la ja e brökaka på skåla o hällde igenom kakehurt. Var det då så blyet inte delade sig utan förblev liksom i en klump så var det inte så farligt mot hon råkat ut för, och då gick hon upp ibland samme dan, men delade sig blyet i många konstiga kruseluller, då var det mycket mot hon varit utsatt för, å då fick hon ofta ligga i ett par dagar, men det slog aldrig fel annat än hon blev bra efter varje stöpning."

B. M. 8038

Giktbälten, en kedja av koppar och zinkbitar med mellanlagt ylletyg. Doppades vid användandet i svag ättika. De därvid uppkomna svaga galvaniska strömmarna ansågos vara ett kraftigt botemedel mot reumatiska smärtor. Giktbälten voro vanliga på 1870-talet. Från Fristad och Borås. B. M. 6303, 17982

Svampväxter, centimeterhög, liknande en korg med små runda bröd. Efter brödens mer eller mindre rikliga förekomst kunde man bedöma det kommande "bröårets" beskaffenhet.

B. M. 7499

Vätteljus, förr ägaren berättade att hans gamla mor alltid hade stenen liggande i läddikan i sin kista. Roasjö socken.

B. M. 5058

Vätteljus med skrapade fördjupningar. De avskrapade spånen lades på svårläkta sår, från Ringestena, Sexdrega socken.

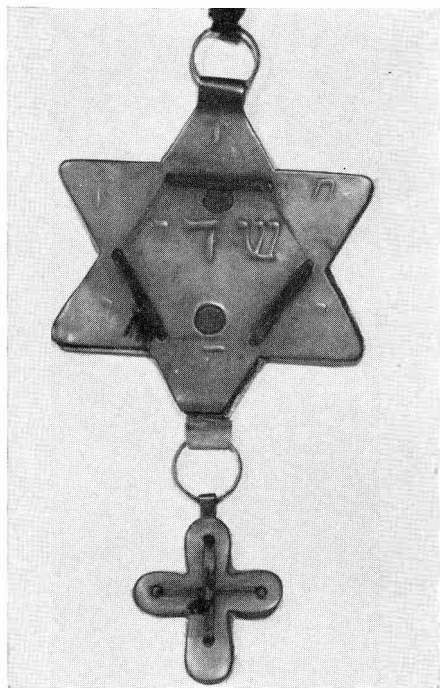
B. M. 12207

Kula av "trollkrut". Brunstorp, Hällstad socken. Från samma person som trollspiken sid. 58.

B. M. 7482

Jordäpple, "ståndspers", "kärleksäpple". Vedens härad, Fristad socken. Svamp, som växer strax under jordytan ibland mossa och ljung, kan bli stor som en valnöt. "Om en pojke ville göra sig omtyckt eller älskad av en tös skulle han bära ett sådant jordäpple i vänster armhålan så att det fuktades av svett, stöta sönder det till pulver och laga att tösen får i sig därav. För tillfälligt höjande av manbarheten skulle pulvriserad ståndpers tas in. — Gavs ock till tjuren om han "ble later". Var allmänt inom Vedens härad in på 1870-talet." Meddelat av Klas Olofsson, 1930. Allmänt ännu 1931 anteckning av Gunnar Blomgren.

B. M. 8115

Medaljong, kallad "voltakors", från Töllsjö socken. Två metallplattor hopfästade med tyg emellan. På ena sidan: Kristusbild samt texten NEMO UT- EUR ME SINE AUXILIO; på andra sidan: HÄLSAN FRAMFÖR ALLT. PATENT. Bars mot värk av givarens morfar.

B. M. 26610

Voltakors, Kinds härad, Marbäckes socken. Sexuddig stjärna, med vidhängande i det närmaste likarmat kors. Av koppar och zinkplåt, mellanlägg av tyg. Bars på bröstet närmast kroppen och troddes bota alla sjukdomar, speciellt reumatiska och giktsmärtor. De voro mycket vanliga på 1880-talet. Detta som är ett ovanligt prydligt exemplar bars av givarinnans man ända till hans död i början på 1920-talet.

B. M. 7430

NELSO STJERNAN

Alla, som pinas och plågas

„och ingen hjälp kunnat finna sänd bud efter Professor Hesklers Volta Kors med 2 Elementer och den stora Stjärnan, och några få timmars medelstans äro ofta tillräckliga för att sälla de höftigaste smärtor och bringa hjälp för årslånga lidanden.

„Frö överstinnan Jakovkin i Vilna skrifver: Med Andnöd, Lunglidande, Bronchitkatarr och Kraftlöshet, hvaraf jag länge lidit och förgäfs sökt hjälp för har jag utredt Eder uppfinning, som botat mig för dessa lidanden och ja, känner mig nu frid och tack kraftig och stark.

Damer i den kritiska perioden (menstruationens upphörande), som är så farlig och bortrycker allt för många människor i den bästa åldern bära alltid bära Volta-korsset med ständan och man bör ej efterlenna di narwen att hjälpa sig själf såsom så många äro böjda att göra.

Var af den godheten och sänd mig åter 16 af kejsarligt kongl. patenterade Volta-kors, de äro myc et efterfröadare här i de många lidande, som förklarats obotliga, b-fört i utkomligt friska genom att bära Volta-Korsset.
Kilnsfors, Sverige.

Fredrik Vahlberg.

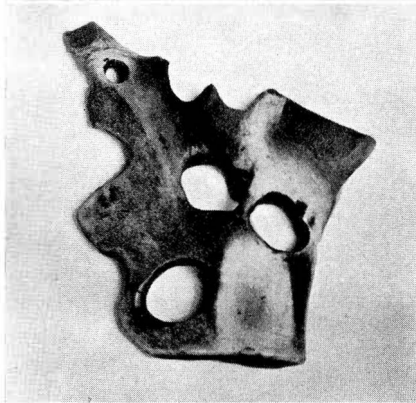
Fr A. Braun i Sösum vid Vexjö skrifver: Trots mina 83 år och ännu jag mig nu fullkomligt rå — funktionerna äro regelbundna och min aptit i tilltagande; jag vill icke undvara Eder uppfinning för 1,000 kr.

Voltakorsset med 2 Elementer och den stora Stjärnan, hvilket är 10 gånger så verkande och helbregdagberande som Voltakorsset allena. Pris å 4 kr 50 öre och med 1 Element och Stjärna å 2 kr.
Föräljda i Borås hos herr **John Wolds ok., musik- och Pappershandel.**

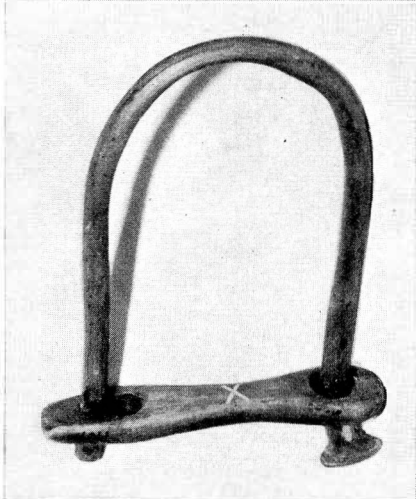
Att varje ätla kors skall på asken hafva påtryckt "Kejsarligt kongl. patent" och uppfinnarens namn annars är det falskt.
1872

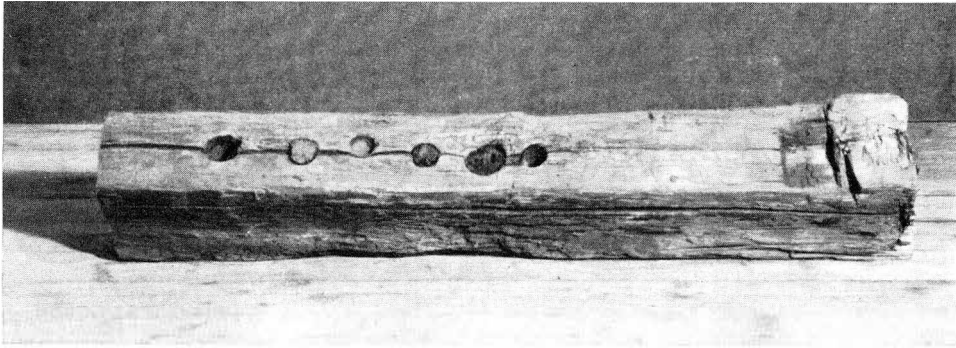
Orsten, Kaggården, Hällstad socken. Längd 17 cm. Orsten var fordom en mycket allmän medicin för nötkreatur och fanns snart sagt i varje gård. Denna användes ännu för ett 50-tal år sedan. Man knackade flisor av den, vilka stöttes i en mortel till fint pulver och ältades in i deg av råg- eller havremjöl, vilken gavs åt kor som hade kalvat. Det var välgörande dels för att efterbördens skulle lossna fort "De skulle bli fort rena" dels för välbefinnande i allmänhet. B. M. 16453

Fåramärke, Borgstena socken. 12x9 cm. Älghornsbit genomborrad av fyra hål, skavda urholkningar i kanterna. Dessa urholkningar åstadkomna vid skavning av pulver använt som läkemedel. B. M. 3684

Koklave. Lisegårde, Kinnarumma socken. "Kläve" av trä med inskuret kors i "örvelet". Funnen bland en del bråte som köpts på auktion i Lisegårde. Inom den släkt som bott här hade gammaldags tro och sed länge levat kvar. B. M. 7457 På museet finns en likadan "kläve" med kors från Ytenstorp, Kinnarumma. B. M. 10577

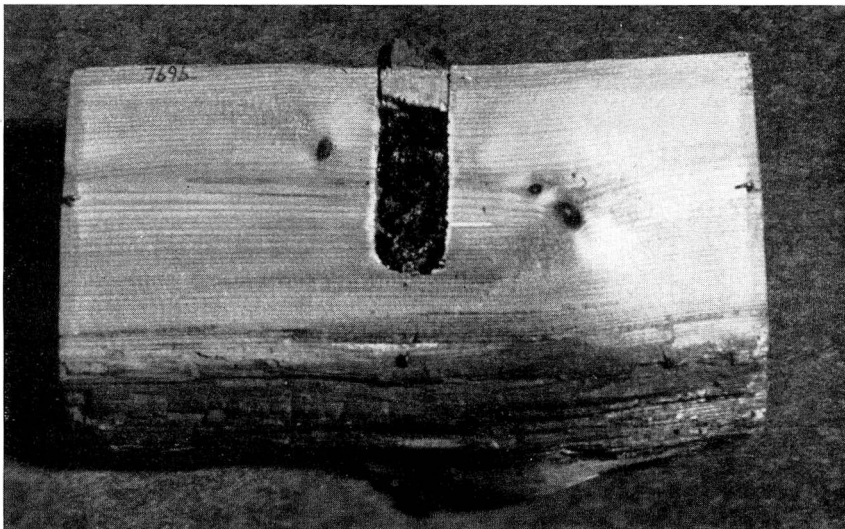

Trösklar med inpluggade ormar. Den övre med sex borrhade hål, varav tre med kvarsittande pluggar. Från Ljushults socken. B. M. 17419

Den undre med ett hål, kliven, med rester av orm. Kommer tillsammans med ytterligare en tröskel, även den med ett hål med rester av en orm, från Liagärde, Kinnarumma socken.

B. M. 7696, 7697

Till trösklarna finns följande anteckningar: "På Liagärde uppfördes sommaren 1927 en ny ladugård, varefter den gamla revs. Därvid upptäckte man att i trösklarna till såväl fähuset som häststallet hade borrhats hål, tilltäppta med träpluggar. Ägaren, Anders Johansson, klöv med yxa de avsågade bitarna av trösklarna och fann då i vardera hålet fullt tydliga rester av däri nerlagda ormar. Ladugårdens ålder är okänd, men den flyttades till dåvarande platsen år

1852 i samband med laga skiftet i Liagärde by. Fähuset erhöll belysning genom två mycket små fönsterrutor, men häststallet saknade fullständigt fönsteröppningar. Det behövdes nog allehanda konster om kreaturen skulle trivas i dylik bostad.”

På Borås museum finns ytterligare tre ladugårdströsklar med borrarade hål av denna typ.

1. Från Stålsbo, Älekulla socken, med tre hål. B. M. 22352
2. Från torpet Källeberg ”Gasthultet”, Kinnarumma socken, ett hål med rester av orm. B. M. 7381
3. Från torpet Kyrkåsen, Fritsla socken. B. M. 7408 med följande anteckningar:

”Vid strövtåg i bygden kom jag till ett litet öde torp uppe i skogen. Både manbyggnad och ladugård stodo kvar, men den senare var till största delen nedfallen. Fähuströskeln doldes av påspikade bräder, vilka jag med ett tillhygge lätt avlägsnade. Tröskeln befanns då borrarad med naver på tre ställen, av vilka ett hål blott var fyllt med nedfallet smolk, men de båda andra kraftigt igenpluggade med tränaglar. Sedan jag skaffat tröskeln hem till mig, borrarade jag ut de båda pluggarna och fann då under dem vara nerstoppat nöthår och svanstagel, inlindat i papper. Månne ett medel att få kreaturen att gå hem från skogsbetet om kvällarne? eller att få en nyköpt ko att trivas på sitt nya ställe och ej tråna därifrån? Att i fähuset plugga fast något tagel från svansen har i bygden brukats för båda dessa ändamål, men det lär ha varit i timmerväggen. — I en närbelägen gård (Skintagärde) berättades att för c:a 50 år sedan bodde på Kyrkåsen en gubbe, som hade lite kockel för sig ’Han var en sån däringa trollgubbe, så att han har allt borat nert’. En familj som efter honom innehade torpet, troddes ej ha sysslat med dylikt. — Han gick vanligen under benämningen Kyrkåsen. Meddelat av ”Jonas i Jonsbo” 1925. B. M. 7408

BORÅS SOM KULTURSTAD

NÅGRA FUNDERINGAR

AV

SETH TINGVALL

Många anser, att Borås är den gråaste gråa stad, som finns, ifråga om kultur och kulturhistoria, och att här ej finns någon grogrund och förståelse för kulturens blomster. Tyvärr äger vi ej något åldrigt slott, någon anrik domkyrka eller några historiska minnesmärken av betydelse. Vår stad har ju gastkramats mer än tre gånger av den röde hanen, skövlats och så sent som 1827 nästan helt brunnit upp. Det mesta av bruksföremål, möbler, familjeporträtt, privata brevsamlingar och värdesaker har alltså blivit lågornas rov. Men trots allt finns enligt min åsikt så mycket kulturhistoriskt värdefullt bevarat från gången tid, så mycket att vårda och minnas från det gamla Borås, att jag vågar dämpa de kritiska rösterna och därtill påstå, att Borås i en del avseenden är en gammal kulturstad. Följ med mig på en liten historisk återblick och dröj en stund inför mina förslag och de många intressanta gåtor, som döljs bakom torra arkivfynd!

Datans karta

En vandring genom centrum i dagens Borås kan ej alls ge oss någon känsla av att vi strövar kring på gator och gränder från vårt 16- och 1700-tal. Men det märkliga är att gata efter gata, kvarter efter kvarter ligger nästan helt på samma plats, som Datans stadskarta från 1728 utvisar. Kartan upptar 413 stadstomter, där ägarnas namn finns angivna. Utan större svårighet kan man få fram en bild av 1728 års stad. Där bodde prosten Sandman och där organisten Cahman, två

tomter vardera ägde färgarna Langlet och Marnie o. s. v. En personhistoriker kan glädjande nog väcka 1728 års Borås ur törnrosasömmen, ruta efter ruta kan fyllas i och till slut är det sällsamma korsordet löst. Tack, landshövding Olof Gyllenborg, för initiativet till denna kartläggning och tack, lantmätare Erik Datan, för ett väl utfört detaljarbete! ”1728 års Borås” bör bli titeln på en intressant personhistorisk bok.

Minnesmärke över P. A. Hall

Peter Adolf Hall har kallats för Borås störste son. Under 12 år av sin levnad (1739—1751) bodde han här under sin uppväxttid. Efter studier i Uppsala, utlandsresa och flera års verksamhet i Stockholm begav han sig 1766 till Paris, där han snabbt nådde världsrykte som sin tids störste miniatyrmålare. Den som gör en filmkrönika av hans liv från handelsstaden Borås till konstens huvudstad Paris, där revolutionens stormar kom att grusa hans framtid, får bilder med av denna eleganta konstnärstids främsta män och en dramatik av väldiga mått. Det finns all anledning, att vi här i hans födelsestad slår vakt kring hans minne genom att resa en staty över honom på offentlig plats, en bronsbild av boråsaren, om vilken det sades, att han blev den störste i den minsta konsten.

Konstbok om silversmederna

Under 1700-talet ägde silversmederna i Borås en mycket stor yrkeskicklighet. Sammanlagt fanns det under detta århundrade 13 mästare här. Knallarna förde med sig deras silverarbeten till skilda delar av vårt land och både sålde och tog mot beställningar. Denna perfekta distribution stimulerade silversmederna till en ökad produktion, och tack vare den sköna formgivningen och det gedigna utförandet blev boråssilvret vida känt och uppskattat. I dagens antikhandel vet vi, att silverkonstens alster just från Borås betingar enormt höga priser. Det kan verkligen vara på tiden, att vi boråsare försöker rädda minnet av dessa konstnärer och deras förnämliga produktion genom att

ge ut ett samlingsverk med titeln: Borås-silver. Låt oss göra en inventering och en förteckning över alla ännu bevarade och kända silverföremål, som äger B-bokstav eller ullsaxar i ortstämpeln, låt oss sammanföra alla fynd, fotografera och katalogisera klenoderna och så trycka den konstbok, som mer än någon annan kommer att erinra vår nutid om Borås stora konstepok. Varje konsthistoriker borde väl hysa intresse för ett så lockande ämne. Beträffande den personhistoriska detaljen kan den blivande utgivaren få en viss nytta av mina 1700-tals forskningar.

Melodi från 1742

När drottning Ulrika Eleonora hade avlidit, hölls i Borås rådhus den 2 december 1742 en stor begravningsfest, där "herdakväden" upplästes och "vocal musique" presterades. Det var vice pastor Andreas Rydhenius Pettersson och skolrektor Amber Norén, som med grundlighet och i bombastiska ordval prisade och besjög den nu "i de utvaldas rike triumferande" drottningen. Verser och noter trycktes av den skicklige boktryckaren Petter Momma i Stockholm i tvenne häften. Ur de 29 notrader, som dessa tryckalster innehåller, finns det möjlighet att få fram en melodi, som en nutida musiker kunde bearbeta och använda i en hyllningskomposition till minnet av musikfesten i Borås för 220 år sedan. Nottryck från 1700-talets första hälft är sällsynta, och sannolikt har vi här funnit den äldsta notpublicering, som emanerar från musikutövare i vårt gamla Borås. Högtidsfesten på rådhuset blev helt säkert stämningsfull. Flämtande vaxljus och doftande granrisgirlander, myller av svartklädda människor, landssorg, decemberkyla.

Liktal över boråsfru

I flera av våra gamla kulturstäder trycktes under 16- och 1700-talen tidstypiska gravskrifter och liktal över där avlidna personer. Eftersom Borås första tryckeri grundades så sent som 1827, saknas dessa personhistoriskt intressanta alster med Borås som tryckort helt

från nämnda århundraden. Några enstaka gravtal, som trycktes på annan ort, över hädangångna boråsare, finns dock. Jag påträffade t. ex. i Fryxellska samlingen i Karlstad ett minnestryck över äreborna och dygdädra matronan Christina Kingren, född Kjöfling, som saligen avsomnade i Borås stad 1774. Författaren till detta gravkväde är okänd. Den avlidna var troligen dotter till boråsaren Håkan Kjöfling, och enligt liktalet fick hon följande originella inskription på sin gravsten: Här vilar Christina Kjöflings jordiska delar, framställda till möda 1716, upplösta till vila 1774. — Kulturhungliga boråsare kommer säkerligen i framtiden att få en omfattande och värdefull orientering i all befintlig litteratur rörande vår stad och övriga Västergötland genom den nybildade Föreningen för västgötalitteratur, i vilken vår stadsbibliotekarie Jörgen Elgström spelar en dominerande roll.

Intresset för böcker

När den kände läkaren Kristoffer Karlander 1793 flyttade från Stockholm till Göteborg, klagade han bittert över att där behöva leva i ett litterärt barbari. "Lektyre hörer alldeles icke till denna orten", så låter hans omdöme. Säkert kunde detta även ha sagts om Borås då och flera decennier framåt. När Borås rikaste man köpmannen och kulturdonatorn Hans Nellson 1856 avled, efterlämnade denne enligt bouppteckningen en boksamling om blott ett tiotal böcker, värderade till 18 riksdaler. I samlingen ingick ingen enda klassiker. Att köpmanskåren i exempelvis Norrköping ägde en helt annorlunda känsla för boksamlandet än Borås affärsmän framgår av en mängd uppgifter om jättebibliotek i östgötastaden. Grosshandlaren i Norrköping J. N. Lindahl (f. 1762, d. 1813) ägde ett privatbibliotek om c:a 20,000 böcker och lade genom en donation av flera tusentals böcker grunden till Svenska akademins bibliotek. Hans hustru Stafva, född Gjörwel, delade hans intresse för litteratur och hade sitt eget "lilla" utsökta bibliotek, som uppgick till nära 5,000 böcker. Hur stora boksamlingar ägde familjerna Langlet och Brink i Borås? Kanske de arkivbevarade

bouppteckningarna kan ge en upplysning därom. Någon större boksamling tror jag ej att någon av dessa rika familjer ägde.

Textilhistoriskt museum

Vår stads viktigaste industri är, som alla känner till, textilindustrin. Den har snabbt växt fram från 1800-talets mitt till nuvarande tid, från en blyg början till våra dagars storföretag. Under denna utvecklingsperiod har staden och bygden glömt bort en mycket viktig detalj, nämligen att ordna ett textilhistoriskt museum. Det är hög tid att påbörja detta museum. Maskinerna, som där skall ha sin plats, har för länge sedan börjat rosta, många har redan spolierats och blivit till skrot eller vittrat sönder. En inventering av textilhistoriskt intressanta föremål bör utföras snabbt och planläggningen av muséet påbörjas omedelbart. Detta är en synnerligen betydelsefull sak för vår stad! Det finns faktiskt fog för att se denna museiskapelse i ännu större sammanhang genom att redan från början försöka skapa ett textilhistoriskt riksmuseum. Var bör ett sådant förläggas, om ej i Borås? En del av byggnaden kan bli en textilhäll i vissa avseenden lik den nyinredda s. k. Nordiska textilhallen i Kulturen i Lund, som blev till genom en anonym donators frikostighet. Boråsaren av idag bländas lätt av tillfälligheter och glömmer ofta det väsentliga. Ett textilmuseum är vår skyldighet att ordna. Borås som kulturstad behöver ett sådant museum.

Medalj över Gunnar Blomgren

Tandläkare Gunnar Blomgren var den egentlige grundaren och skaparen av Borås museum i Ramnaparken. Först inrättade han sin museiverksamhet på arkeologin men övergick så småningom till den gamla allmogekulturen. Han företog otaliga resor i Sjuhäradsbygden och skaffade samman ett stort material av föremål och värdefulla uppteckningar. Hans far var präst i Vartofta-Åsaka i Skaraborgs län, där han 1866 föddes. I oktober 1939 avled han i Borås. Efter avlagd tandläkarexamen 1893 hade han öppnat praktik här.

Gunnar Blomgrens stora intresse för kulturhistoria var intensivt, och de många gånger, jag sammanträffat med honom, har för mig blivit kära minnen. På ett alldeles särskilt sätt kunde han berätta. Som ung skolpojke visade jag upp en stenyx, som jag funnit i en åker invid Viskan. Hans utsago om detta enkla fynd blev en fascinerande berättelse, en liten roman, som värmdes mitt unga sinne. Vi i Borås kan aldrig och får aldrig glömma den mannen. Vi bör prägla en medalj över honom med en vacker inskription och dela ut denna till kulturintresserade personer. På så sätt kan hans minne hedras, vördas och vårdas.

Många att minnas

Förutom Gunnar Blomgren hade jag gärna velat träffa än en gång några män, som imponerat genom sina stora kulturhistoriska kunskaper. De är nu döda men levande i mitt minne. Otto Mannerfelt var en väldig kulturgestalt, oerhört arbetsam och mångsidig, exakt och djup i sina forskningar. Hans son Måns Mannerfelt blev också en forskare av rang, hans nästan sydländska kynne gjorde honom till en livfull berättare, som kunde förvandla den torraste vägbit till en kulturens kungsväg och eriksgata. Och han blev riksbekant som vägforskare. Själv står jag i en stor tacksamhet till honom för en mängd upplysningar beträffande vår bygds kartor och vägar.

Min forne historielärare Emil Olmer grävde djupt i arkiven, och de funna resultaten redovisade han med största noggrannhet i sin skildring av det mörkaste minnet i Borås stads historia — ett hemskt morddrama — samt synpunkter på stadens näringsliv under 1600-talet. Lektor Olmer lämnade Borås 1920 och avflyttade till Gävle. Hans efterträdare Hilding Danielson omhuldade vår stads och vår bygds kulturhistoria på många sätt. En promenad genom gamla Borås i Hilding Danielsons sällskap blev ofta en oförglömlig lektion i lokal släkt- och kulturhistoria. Även om han började med oss mer närstående tid, hamnade han alltid i 1700-talet, hans mest beundrade sekel. Vidsynt, idérisk, grundlärd, humoristisk och kritisk på samma

gång är några av de drag, som jag med glädje minns av hans person. Hans kollega Carl Collin var ej enbart lektor i språk, han ägde även en stor kunnsighet i kulturhistoriska detaljer. Och beträffande detaljer, framför allt gällande gårdsfarihandlarna och deras färder, kunde den noble Sven Sandwall berätta.

Hade man den stora turen att få en ostörd kväll med Hilmer Hylander, som egentligen var apotekare till yrket, fick man så många nya synpunkter på stadens skönhetsvärden ifråga om idyll, hantverk och konst, att allt blev som förgyllt av den ivrige berättarens nästan bländande konstruktioner. Han var skapad för stora uppgifter, Stockholm blev snart hans arbetsplats. Många ciselerade kopparplåtar minner ännu om hans konstskicklighet här i vår stad.

Inom Borås kulturella musikvärld vill jag nämna så kända namn som Knut Håkansson, Viktor Lundquist, Ernst Just, Werner Ekström och till sist Herbert Marcus, kammarmusikens grundare.

Efter denna långa rad kulturmän nämner jag Ada Damm, som mer än någon annan boråsare kunnat konsten att populärt skildra vårt gamla Borås med dess innevånare. Många av hennes minnesrika kåserier har givit oss goda och äkta skildringar från småstadsidyllen. Jag tror, att 1850-talet tillhörde hennes bäst och mest exakt beskrivna tidsperiod. Ibland kom hon tyvärr in på fel spår och gav oriktiga uppgifter — men var finns väl en krönikör, som ej råkat ut för förbiseenden och misstag!

Författare och skalder

Rådmanssonen från Borås Nils Hufwedsson Dahl var vår stads förste historiograf. Hans 1719 utgivna verk rörande Borås stads grundläggning och historia utgör vår klassiska stadsskildring, som ingalunda är torr utan full av must och humor. Den nytrycktes 1920 med ett välskrivet företal av Ada Damm, som i samma bok medtagit "Boråsiaden", som 1775 författats av skalden Olof Rudbeck, ett komiskt epos om det s. k. Hoffmanska upproret i Västergötland.

Bägge dessa arbeten är så pass intressanta att dagens boråsare med nöje och behållning kan läsa dem.

Svensk skönlitteratur har endast fått obetydliga tillskott från i Borås boende personer. Den på sin tid mycket populära skalden Wilhelm von Braun vistades här i staden under vissa perioder av sitt liv. Som skolgosse hade han bott här några år, och som vuxen gästade han ofta familjen von Segebaden i Memsenska fastigheten, sedermera von Utfallska gården. Hans förbindelse med Borås och betydelse som kvick och satirisk skald för 1840-talets boråsare är idag nästan helt glömd. När vi sjunger "Mors lilla Olle i skogen gick", Alice Tegnér's odödliga barnvisa, bör vi erinra oss, att det är en dikt av skalden von Braun, som legat till grund för denna. I poemet "Stark i sin oskuld" diktade von Braun: "Liten pilt i fjällskog gick, rosig kind och änglablick", och vissångerskan fick här sitt uppslag.

Ofta har jag dröjt vid Anna Hamilton Geetes grav på S:ta Birgittas kyrkogård och tänkt på hennes livsverk. Hon var dotterdotter till Erik Gustaf Geijer och skrev som läkarfru här i Borås ned de minnen från diktarboningen i Uppsala, som hennes mor Agnes berättat om. Själv var hon född 1848, ett år efter skaldens död, och dog här i Borås 1913. Personligen har jag ej träffat henne, men ett stort antal boråsare minns ännu den livliga damen med de stora blå ögonen, rätt mycket lik sin morfar, sägs det. Hennes minnesanteckningar "I solnedgången" utgavs i tre delar 1910—12 och är det största och vackrast komponerade litterära verk, som tillkommit i Borås. Anna Hamilton Geete var moster till Agnes von Krusenstjerna, vars diktar-talang hon väckte och som hon hjälpte vid de första litterära försöken. Skissen "Konstnärslängtan", som Agnes von Krusenstjerna publicerade 1912, handlar om Anna Hamilton Geete. Släktens skaldeådra lever än — skalden Olof Lagercrantz är nämligen barnbarn till Anna Hamilton Geetes bror.

Jag är ägare till ett brev från Georg af Forselles, han som blev kallad "Alaskagreven". Brevet skildrar några detaljer från hans barn-dom i Borås, där han var född 1878 och tillbringade sina första nio

år. Det står ett skimmer av äventyr kring hans gestalt, och hans böcker om guld och gröna skogar och hårda år i fjärran västern var för ett 20-tal år sedan en mycket populär läsning. På gamla dar återvände han till Sverige. Hans dröm om att återse Borås blev aldrig verklighet.

Olösta gåtor

Kulturhistoria är ingalunda någon torr och tråkig historia. Ofta blir man ställd inför gåtor, som tyvärr ej är så lätta att lösa och ofta får förbli olösta. Tanken kan leka med hypoteser, intresset kan väckas genom tillsynes obetydliga detaljfynd. Ett par av dessa olösta gåtor skall jag här föra fram till diskussion.

År 1822 skänkte rådman C. P. Hagberg i Borås ett epitafium av förgylld koppar till Brämhults kyrka. Det föreställde den danske ståthållaren på Hälsingborgs slott välborne Hans Skovgaard knäböjande inför Kristus på korset. Skovgaard begrovs 1580 enligt en uppgift i Mariakyrkan i Hälsingborg, enligt en annan uppgift i kyrkan i Norra Vram, den socken, där hans gods Vrams-Gunnarstorp var beläget. 1821 ombyggdes Norra Vrams kyrka, som försågs med en del nya inventarier. Ratades vid detta tillfälle detta vackra epitafium? Jag betvivlar detta. Hur kom rådman Hagberg att bli ägare till minnesmärket? Varför donerade Hagberg detta föremål just till Brämhult? Det togs senare med på en utställning av äldre kyrklig konst i Göteborg och inköptes 1885 av Vitterhetsakademien för Statens historiska museum, där det nu förvaras. Skovgaards maka Anne Parsberg var på långt håll befryndad med släkten Gylda från Påtorp, men detta förhållande torde sakna betydelse, när det gäller att reda ut orsaken till donationen och placeringen. Var det ett krigsbyte från slaget vid Hälsingborg 1710?

Av en händelse upptäckte jag i Borgviks kyrka i Värmland under mina Selma Lagerlöfs-forskningar, att en stor ljuskrona av mässing bar följande inskription inom en bladcirkel på klotet: O. B. R. B. — E. A. D. P. 1718. Kyrkans inventarieförteckning från nämnda år

upplyser om, att denna ljuskrona skänktes på julaftonen 1718 av "handelsman Olof Rudbergh ifrån Booråhs". Olof Bengtsson Ru(d)berg hade 1717 gift sig med Elisabeth Arvidsdotter Palm, rådman Arvid Palms dotter i Borås. Hur kom denna donation till? Var Rubergs svåger Peter Biörson Kiellman släkt med bildhuggare Gustaf Björnsson Kihlman. Hade Borgviks altarprydnad, som tillkom 1718 och vars mästare är okänd, möjligen bildhuggare Kihlman till upphovsman? Eller någon annan konstnär från Borås, som i sin tur väckt Olof Rubergs intresse för det 1716—18 pågående kyrkobygget i Borgvik? Som synes — ett helt litet nystan, som kanske kan redas ut. Tilläggas bör, att donator Olof Ruberg var son till boråsaren Bengt Olson Ruberg, och det var sannolikt genom det ingångna äktenskapet, som hans ekonomi blev god. Några år tidigare (1711) hade han inte råd att köpa en tomtäga efter sin far utan att pantsätta "Sahlig Rubergs" gård i Borås.

Förhoppningar

Borås har idag ingen bleknande konsthimmel, färgerna sprakar och teaterlivet sjuder. Litteraturintresset blommar. Snart reser sig, hoppas jag, vårt blivande kulturhus på Bäckäng med teater, bibliotek och konstmuseum, det sistnämnda givetvis med Peter Adolf Halls bronsbyst vid söderterassen. Finansmannen Johan Liljencrantz yttrade år 1770 i ett tal inför Vetenskapsakademien, att det finns få människor, som har bättre tillfälle att gagna samhället än en köpman. I detta yttrande låg både en uppskattning och en vädjan, som kanske än idag är aktuell. Trots bistra tider vågar jag hoppas på att en vänlig donator vill stödja oss i vårt kulturarbete i Borås — staden, som väntar mycket av sin framtid och vill vårda sina minnen från det förgångna.

BRYGGERIKVARTERET "SATURNUS"

I BORÅS

AV

IVAR MOBERG

Följande uppsats är ett utdrag av ett kapitel i den minnesskrift, "Två bryggare i Borås", som författaren utarbetat till AB Sandwalls bryggeris 100-årsjubileum i oktober 1962.

Tomtaffärer i södra stadsdelen

De första uppgifterna i lagfartshandlingar och andra akter i Sandwalls arkiv beträffande den stadsdel och de tomter, där bryggeriet är beläget, påträffas i ett köpebrev av den 20 mars 1830, i vilket A. M. Hellenberg och Johan Siberg bekräftar, att de till rådmannen J. Kjellman försålt sin ägande stadsjord, "Qvarnlyckan" kallad, belägen vid "Druveforsgatan", för en köpeskilling av 250 riksdaler riksgälds. Det kan i förbigående nämnas, att denne rådmän Kjellman var den i stadens hantverkshistoria kände och betrodde kopparslagaremästaren Johan Kjellman (f. 1787, d. 1851), den förste hantverkare, som i Borås förvärvade rådmansvärdighet. Det var han, som på entreprenad uppförde stadens gamla rådhus 1831.

Dokumentet är försett med ett tillägg, som visar att köpehandlingen samma dag transporterats på rådmannen C. M. Wång. Köpeskillingen anges häri till 166 rdr 32 skilling banko. Av tillhörande akter framgår att Hellenberg och Siberg enligt bouppteckning genom arv förvärvat fastigheten år 1828.

Enligt graderingslängden över stadens jord intygas (31/1 1831) att den "ängslycka Hellenbergs arfvingar ägt vid Drufveforsvägen, kallad Qvarnlyckan, märkt å Chartan med p", innehåller i vidd Två Tunne sex kappland, vilket ung. motsvarar 1,1 har.

Rådman Wång, som tillika var handelsman och betrodd som riksdagsman — han bevistade riksdagen i Örebro 1810, då Bernadotte blev vald till Sveriges tronföljare — avled 1833.

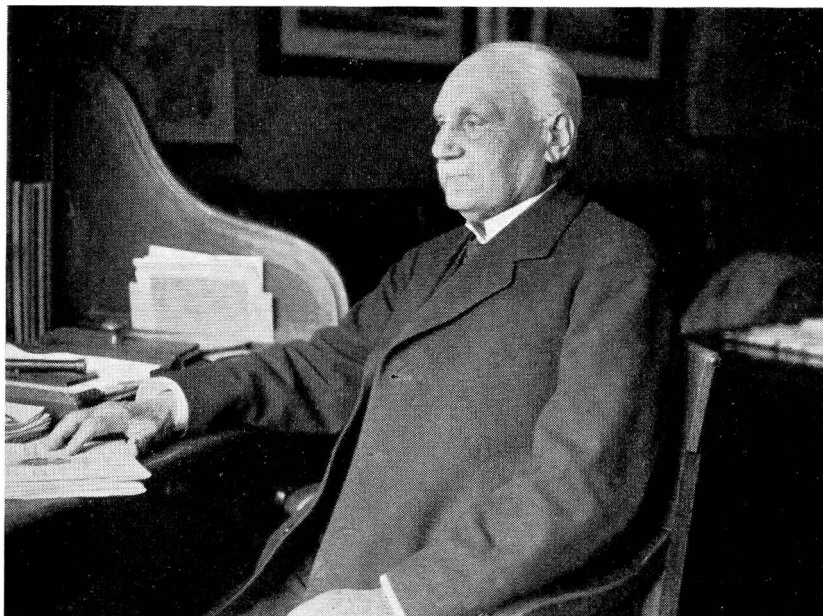
Wångs sterbhus utbjöd samma år tomten på offentlig auktion. Den betecknas nu som ”åker- och ängslycka”, kallad ”Hellenbergska lycan.” Färgerifabrikören J. P. Pomp (f. 1803, d. 1850), blev den högstbjudande med 469 riksdaler 47 sk. riksgälds, och fastigheten övergick alltså i hans ägo. Fastebrevet på samma ”välfångna egendom” anger en köpeskilling av 313 rdr 15 skilling banko. Differensen mellan köpesummorna är endast skenbar, då en myntreform ägt rum under tiden, varför de båda summorna är ungefär likvärdiga.

De första bryggarna i Borås

J. P. Pomp och J. P. Wessberg Bryggaren A. Jansson

Det är vanskligt att avgöra, när något verkligt salubryggeri för maltdrycker först inrättades i Borås. Nils Forssell anger (Borås stads historia, del II, 1953), att magistraten 1780 för första gången lät anställa en ”ordentlig bryggare”, men denne synes inte ha efterlämnat något spår i hävderna. I den lantliga lilla staden, som omkring år 1800 endast räknade c:a 1800 inv., fanns väl knappast marknad för en självständig sådan näringsgren under äldre tider, då familjehushållen i stor utsträckning själva bryggde sitt öl, en sedvänja, som ju bland allmogen länge hållit sig kvar i vissa delar av vårt land särskilt vid skördetider och julhelger. I de större gårdarna i staden ingick i äldre tider även det s. k. brygghuset bland ekonomibyggnaderna. Det användes inte bara vid tvätt och bak utan också i den ursprungliga funktion, som namnet anger.

I Borås fanns inte såsom i den livliga sjöfartsstaden Göteborg något anrikt bryggargille eller bryggarskrå. Som är att vänta, finns ej heller något skråämbete för bryggerinäringen upptaget bland yrkesgrupperna i de berättelser, vilka Borås några enstaka år insände till Kommerskollegium under åren 1752—1861.

Alfred Sandwall, på äldre dagar, sittande vid skrivbordet på sitt kontor.

Omkring 1820 börjar bryggerihanteringen i Borås ”på allvar”, skriver Forssell, men först från 1840-talet har vi närmare upplysningar om ett s. k. bajerskt bryggeri, som inrättats i Borås.

År 1848 uppförde nämligen den nyssnämnde färgerifabrikören J. P. Pomp i kompanjonskap med den som ”originell” betraktade veterinärläkaren J. P. Wessberg ett bryggeri på tomterna n:ris 369, en hel, 370 och 371, tvenne halvtomter, i stadens sydligaste utkant, där det redan före 1827 års stadsbrand fanns en del obebyggda tomter, vilka beredde myndigheterna, ”Stadens Äldste”, en del bekymmer, då de obebyggda tomterna innehades av personer, som ej kunde förmås att erlägga skatt för dem. De Äldste ansåg, att sådana tomter borde utmätas och försäljas genom auktion, varvid ”stadsuppbördsmanen borde tillse, att dessa tomter icke inropas av utfattiga personer, de där

ej anses kunna erlægga skatter, utan i sådant fall hellre inropa dem för stadens räkning”, såsom det heter i ett uttalande.

Fabrikören Pomp hade, som vi redan sett, inköpt mark här av rådmann Wångs sterbhus 1833 och upplät nu till den nya bryggerifirman de nyssnämnda tomterna med därtill hörande skogslotter för en totalsumma av 3 (tre) riksdaler banko. Samtidigt upplät han plats för iskällare på sandkullen i den s. k. Wångalyckan vid Druveforsvägen, där en redan befintlig iskällare följde med i köpet. Köpesumman på denna fastighet (något mer än 120 kvadratalnar) uppges till 100 rdr banko.

Det mellan Pomp och Wessberg uppgjorda kontraktet, daterat 23 september 1848, anger att de ”för gemensam räkning med lika delaktighet och lika skyldigheter skall anlägga bryggeri samt öl- och drickförsäljning här i staden.”

Bestyret med ”Bryggeriverkets” uppförande och inredande skulle Wessberg åtaga sig och däröver föra räkning. Bryggerirättigheter skulle sökas före årets slut under firmanamnet J. P. Pomp & Co. Till byggnader och inventarier skulle de båda kompanjonerna tillsläppa hälften vardera, men Pomp skulle tillskjuta nödiga medel för inköp av ”spannmål, humle och ved samt andra rudimaterier som till åstadkommande av öl och dricka behövdes under första året, räknat från den dag, werket kommit i full gång”. Kontraktet innehåller vidare synnerligen invecklade bestämmelser om hur man skulle förfara, ifall den ene av bolagsmännen avled inom 10 år efter kontraktets underskrivande.

Wessberg fick sedan fastbrev på hälften av dessa tomter, som han 1849 köpte av Pomp för en uppgiven summa av 51 rdr 24 sk. banko. Efter Poms död tillhandlade sig Wessberg 1850 av Poms änka hennes halva andel i bryggeribygnaderna samt i tomterna 369, 370 och 371 med tillhörande skogslotter och den förutnämnda iskällaren med plan på Wångalyckan öster om Druveforsvägen. Priset var 3,440 rdr riksgälds. (= ung. 1.720 rdr rmt.)

1850 står änkefru B. M. Pomp som säljare även till det område

som låg öster om Druveforsvägen och ej hade några tomtnummer. Köparen är handelsbokhållaren A. J. Kollberg. I köpebrevet anges, att det gäller de Nyckelbergs-, Qvarn- eller Hellebergslyckan kallade ägor, numera sammanslagna till en, under benämningen Wångalyckan, innehållande, enligt äldre åtkomsthandlingar, för vilkas riktighet beträffande arealrymden, hon dock inte kan ansvara, den förra 3 tunnland och 14 kappland och den sistnämnda 2 tunnland och 6 kappland, eller tillsammans 5 tunne- och 20 kappland. (Måtten visade sig vid senare kontroll endast obetydligt felaktiga.) Köpeskillingen var 733 rdr 16 sk. banko.

Under 1840- och 1850-talen bytte flera av de här belägna tomterna ägare. Så t. ex. sålde 1848 fabrikören Pomp sin vid Strandgatan belägna trädgårdstomt nr 367 till handlanden J. Johansson för femtio rdr riksgäld. Tomten nr 380, en halv, hade Pomp redan 1831 tillhandlat sig av arbetskarlen Andreas Fogel för 13 rdr 16 sk. banko.

Rådmanen och kopparslagarmästaren J. Kjellman, som här tidigare omnämnts, avyttrade 1849 sin i "nya staden belägna kryddgård" (halvtomterna 376, 377 och 378; de låg vid Österlånggatans västra sida) till handlanden Adolf L. Zweigbergk för 100 rdr banko, vilken dock genast transporterade köpet på handlanden och källarmästaren J. Palmén men med 100 rdr:s förhöjning av priset. Tomterna här i "nya staden" var tydligen omtyckta spekulationsobjekt vid denna tid.

Sedan även Pomps bolagsman Wessberg avlidit, avyttrade hans efterlevande änka, A. L. Wessberg, sommaren 1854 till fabrikören och bryggaren A. Jansson tomterna N:ris 369, hel, 370 och 371, vardera halva, med därå uppförda bryggeribyggnader samt obebyggda tomterna i samma kvarter N:ris 372 och 373, halva, och 374, hel, med tillhörande skogslotter jämte den ovannämnda iskällaren med plan, belägen vid Druveforsvägen. Köpeskillingen var 16.194 rdr 14 sk riksgälds. (Värdeskillnaden mellan riksgälds och banko förhöll sig vid denna tid som 1: 1¹/₂.)

Det kan här anmärkas, att Jansson inte var någon utbildad bryggare. I ansökningshandlingarna till magistraten i Borås om tillstånd att i staden bedriva bryggerirörelse, tituleras han "borstbindare" (1853).

Då Jansson nu var i besittning av den egentliga bryggeritomten med huvudbyggnaderna, så föll det sig naturligt att också förvärva närliggande tomter, vilket skedde 1855, då han av änkefru B. M.

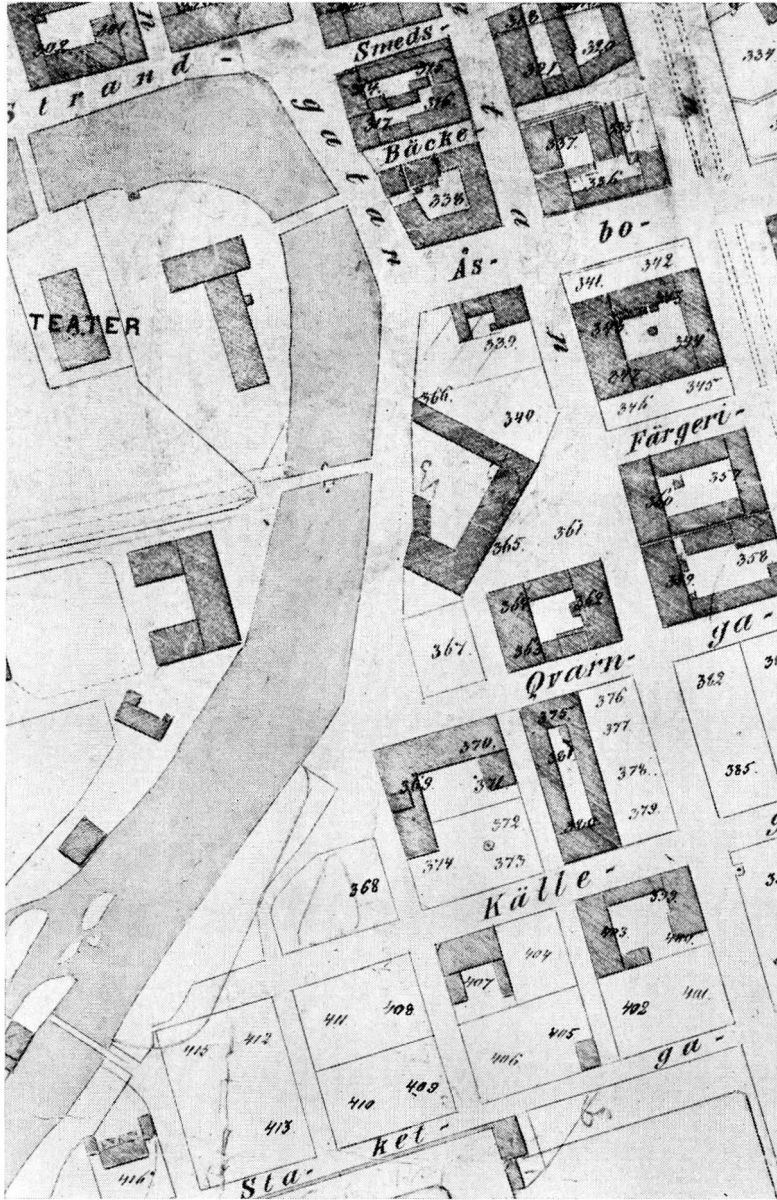
Pomp inköpte hennes återstående andel i tomtmarken, d. v. s. N:ris 375 och 381, vardera halva, samt hela tomten 380 med därå uppförda åbyggnader, jämte skogslotter. Han erlade härför 1,333 rdr 16 sk. banko.

Bryggaren Jansson utökade 1855 ytterligare sitt tomtinnehav genom att köpa den ovan nämnda tomten nr 367 tillhörig handlanden J. Johansson, för 266 rdr 32 sk. riksgälds, samt 1856 genom köp från handlanden J. G. Hollander hans — enligt köpebrevet — ”inom nya Staden belägna kryddgård”, halvtomterna N:ris 169, 170, 171 och 298, efter gamla nummerordningen samt efter nya nummerordningen 376, 377, 378 och 379 med därå uppförd åbyggnad, (en lada) samt de till tomterna hörande skogslotterna. Priset var 333 rdr 16 sk. banko. Hollander hade i sin tur köpt dessa tomter av handlanden och källarmästaren J. Palmén 1855 för 300 rdr banko. Halvtomten nr 379 hade Palmén inropat på en auktion efter avlidne färgaren G. Lidén 1851 för 117 rdr 1 sk. riksgälds, vilket i bankomynt var 78 rdr.

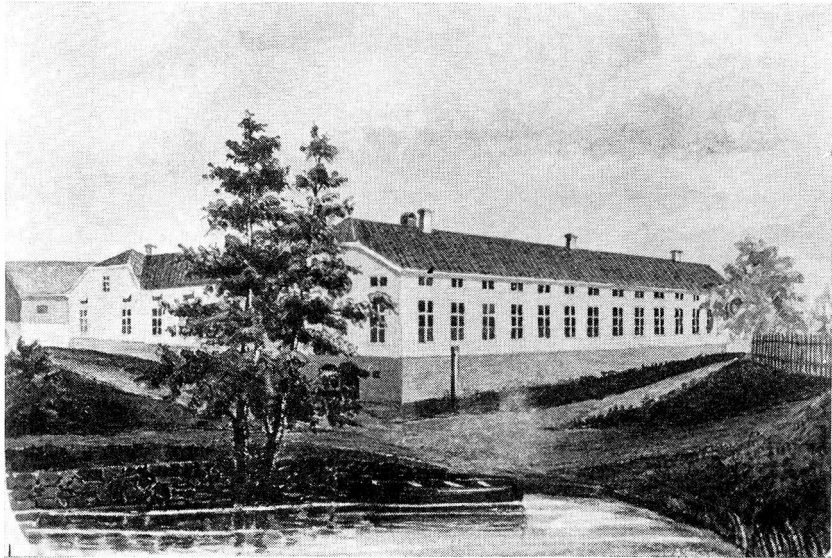
Genom de två ovannämnda, större tomtaffärerna med änkefruarna Wessberg och Pomp samt i samband därmed gjorda, här ovan uppräknade tomtköp, hade bryggaren Jansson på en hand samlat de tomter, fastigheter med byggnader, som efter några år kom att hamna hos Alfred Sandwall. För omfattningen av hans fastighetsköp 1862 skall närmare redogöras i följande kapitel.

Fastighetsköpet 1862

Bryggaren A. Jansson, som vid jultiden 1862 annonserade i Borås Tidning, att han säljer gott bajerskt öl från Alingsås, samt meddelar, att han inom kort ”är i tillfälle lämna gott öl av egen tillverkning”, var Alfred Sandwalls närmaste föregångare i yrket i Borås. Det var dennes bajerska ölbryggeri med fastigheter, som A. S. övertog 1862, sedan bryggeriet med fastigheter under några år varit i firman C. Bergendahl & Co:is ägo, då endast svagdricka tillverkats där. Bryggaren Jansson hade råkat i ekonomiska svårigheter och måst överlåta bryggeriet till firman Bergendahl enligt köpebrev av den 2 mars 1858.

Kvarteren kring nuvarande Södra Torget 1875.

Borås Bayerska Bryggeri 1848—75.

Firman Bergendahl sålde sedan bryggeriet till Sandwall, på de villkor, som framgår av nedanstående redogörelse för innehållet i köpekontraktet.

Det av Alfred Sandwall och Claes Bergendahl (i närvaro av dennes bolagsman, herr P. Bökman och med hans medgivande) undertecknade köpekontraktet är daterat den 24 september 1862. Försäljningen omfattade följande fastigheter: tomterna N:ris 368 och 369, vardera en hel, 370, 371, 372 och 373, vardera en halv, samt 374, en hel, med hus och byggnader, ävensom tomterna n:ris 375 och 381, vardera halva, samt hela tomten 380 med åbyggnader och källare, obebyggda tomterna 376, 377, 378 och 379, vardera en halv, trädgårdstomten N:o 367 jämte dessa tomter tillhörande skogslotter och en iskällare med plan vid Druveforsvägen ”samt alla de till därstädes anlagda Bajerska ölbryggeriet hörande, nu befintliga inventarier, kreatur och redskap emot en överenskommen köpeskilling av trettio-

Sandwalls Ångbryggeri 1875—86.

två tusen riksdaler riksmünt, varav tjugofemtusen beräknades för fastigheterna och återstoden för de därmed åtföljande lösören.”

Tillträdet skulle ske den 1:sta instundande oktober. Fastigheterna var av Jansson intecknade till 25.000 rdr. För de 7.000 rdr, som inte var intecknade i fastigheten, skulle A. S. ställa säkerhet medelst borgen av herrar Frans G. Sandwall i Jönköping och Jonas Sandwall (Alfred Sandwalls bröder) i Lidköping. Kontantbeloppet skulle erläggas i poster om 1,500 riksdaler varje den 1 oktober åren 1863—1866 och 1867 1,000 rdr, jämte sex procents ränta.

Det kan vara av intresse att notera, att i köpekontraktet figurerar tvenne på sin tid mycket kända, förmögna boråsare, nämligen köpmannen Hans Nellson, ”stadens rikaste man” på denna tid, och patron Hans Carling. Köparen skulle nämligen åtaga sig gäldandet av de i fastigheten intecknade 25,000 riksdalerna, av vilka tvenne in-teckningar, å vardera 10,000 riksdaler, grundade sig på skuldsedlar,

som bryggaren Jansson utfärdat 1854 till respektive H. Nellson eller order och 1857 till H. Carling.

Sedan bryggaren Jansson avyttrat sitt bryggeri 1858 hade hans ekonomiska ställning ingalunda förbättrats. Han annonserar i boråspressen, att han säljer bajerskt öl i kommission från Alingsås, Halmstad eller Göteborg, men 1865 tillkännagives, att av hans konkursmassa försäljes diverse bryggeriinventarier, tomkärl och bajerskt öl m. m.

Bryggerikvarteret "Saturnus" växer fram

Bryggeribygnadernas yttre utseende kan följas tillbaka till år 1848 genom bevarade avbildningar, reproducerade på sid. 82 och 83. Bilderna betecknar två olika skeden i bryggeribygnadernas historia. Den första bilden (efter en målning) visar bryggeribygnaderna, sådana de tog sig ut åren 1848—1875, sedda från Viskan. Utmed ån går Strandgatan och utmed bryggeriets västra långsida Druveforsvägen som korsar "Qvarngatan" bakom de två höga träden i förgrunden. Druveforsgatan, som det ibland heter i samtida handlingar, kallas ibland Stora Kyrkogatan, i vars förlängning den ligger. Ej synlig på bilden är den del av L:a Kyrkogatan, som benämndes så, tills gatan här igenlades i mitten av 1880-talet i samband med gatureglering enligt ny stadsplan. Denna gata skar således rakt igenom det nuvarande kvarteret Saturnus före regleringen. Namnet "gata" i denna oreglerade stadsdel av det dåtida Borås synes vara en något förskönande benämning för en nutida betraktare, och gatubilden är ungefär densamma på nästa, autentiska foto över det nu som ångbryggeri betecknade företaget åren 1875—1886.

Bilden visar de förändringar, byggnaderna genomgått sedan A. S. tagit hand om dem. Den södra delen av den västra byggnadslängan, inredd till bostad, har försetts med en vindsvåning med fönsterkupor samt avskilts från den norra delen av huset genom en tornbyggnad försedd med en hög skorsten.

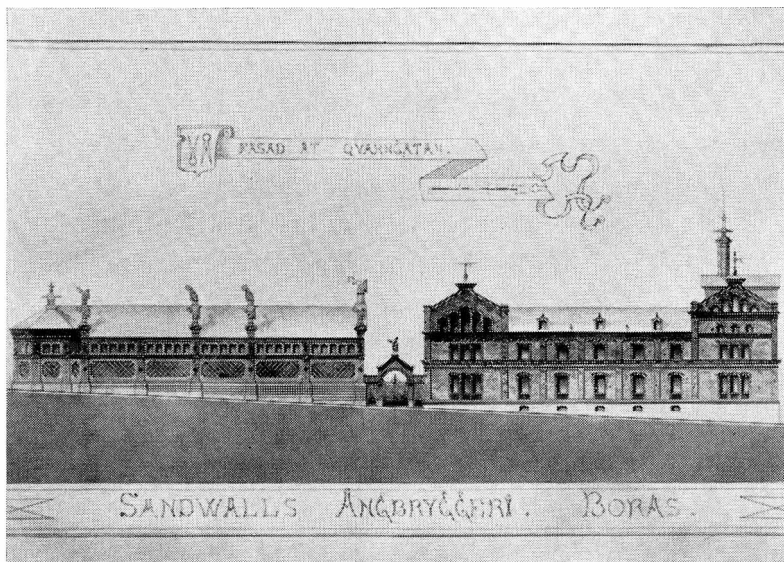
Ett tidigt, mindre tillskott i fastighetsbeståndet för bryggeriets behov kan noteras från 1867, då Sandwall av Aug. Strömqvist inköpte den på A. J. Kollbergs ägor, tätt invid Druveforsvägen, av säljaren 1866 uppförda stenkällaren, för 50 rdr rmt.

Då det rådde en viss osäkerhet beträffande tomtgränserna på de Sandwallska tomterna n:ris 367—381, lät Sandwall 1876 kommissionslantmätaren J. A. Bergstedt företaga en uppmätning, beskrivning och kartering av dessa tomter. Sandwalls åtgärd kan anses som en förberedelse till de tillbyggnader och ombyggnader, han planerade, och som senare skulle sättas i verket. År 1830 hade en gatureglering skett men inte genomförts på alla tomter i denna stadsdel; somliga var mindre, andra större än på 1830 års tomtkarta.

Det över uppmätningen upprättade protokollet är en tillförlitlig källa till kunskap om det blivande kvarteret Saturnus historia före den tid 1886—1890, då de stora tillbyggena på bryggeritomten utfördes, så att bryggeriets byggnader tillsammans med bostadshuset kom att bilda en nära nog helt kringbyggd, borgliknande gård med två stora portar, en mot Kvarngatan och en mot Österlånggatan, d. v. s. samma yttre gestalt som bryggerikvarteret i dag uppvisar.

Det ovannämnda lantmåteriprotokollet, som för stadfästelse inlämnades till Byggnadsnämnden 1879 nämner, att tomterna 369—374, som bl. a. upptar boningshuset (med tillhörande trädgård), bildar ett särskilt kvarter. Så gör även tomterna n:ris 375—381. Det förra kvarteret gränsar i norr till Kvarngatan och i söder till Källegatan, men anges gränsa i väster till St. Kyrkogatan (nuvarande Bryggerigatan) och i öster till L:a Kyrkogatan, vilken gata i denna sin sydliga förlängning vid gaturegleringen enligt 1878 års stadsplan, som nyss antytts, igenlades. Bryggeriets nuvarande huvudingång från Kvarngatan ligger i linje med L:a Kyrkogatans förutvarande förlängning mot söder. Kvarteret med tomterna 375—381, i öster gränsande till Österlånggatan, gränsade alltså vid denna tid i väster till L:a Kyrkogatan (se stadsplanen år 1875 å sid. 81).

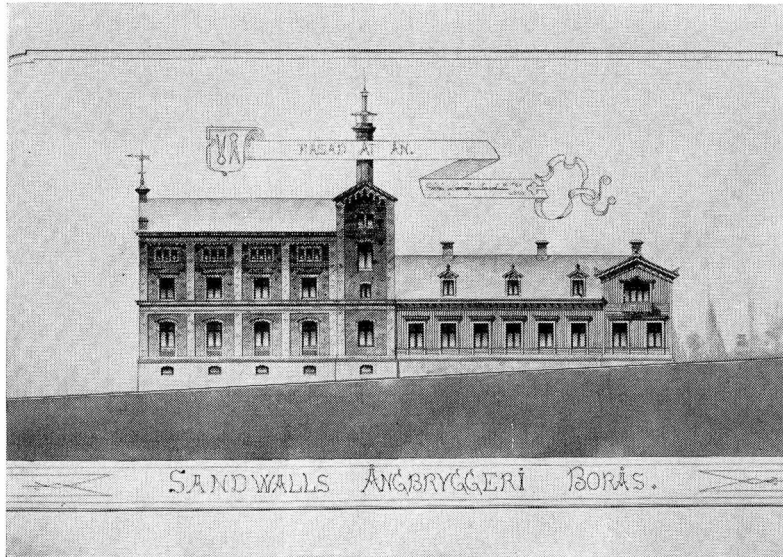
Samtidigt med denna stadfästelse anhöll Sandwall att få göra vissa

Bryggeriets fasad mot Kvarngatan med huvudentrén i mitten.

ändringar och tillbyggen på boningshuset. Bl. a. så blev boningshuset något förlängt mot söder (Källegatan) med ökade utrymmen för kök samt några mindre rum.

Med den växande bryggerirörelsen följde också ökade behov av lagerutrymmen. För att tillgodose dessa inköpte Sandwall 8/6 1881 den här tidigare flerstädes nämnda Wångalyckan (stadsjord öster om ån, på stadens karta märkt p och s) av A. J. Kollberg. Här ägde bryggeriet ju redan en iskällare med mindre omgivande plan, som ingått i 1862 års stora tomtköp. Genom köpet av Wångalyckan kom företaget i besittning av ett ej långt från bryggeriet beläget, större markområde (c:a 2,75 har), där bl. a. bryggerihästarna vid ledighet kunde släppas på bete och hö skördas. På Wångalyckan lät Sandwall (1881) uppföra en större is- och lagerkällare av sten med asfaltbestruket trätak för en kostnad av 11.808: 75 kr.

Fasad mot Viskan (enligt ritningar till ombyggnaden 1886—1890). Bostadslängan (till höger om tornet) 1890—1932.

De största nybyggnaderna i bryggeriets historia tillkom, som förut antytts, 1886—1890. De igångsattes år 1886, vilket årtal finns angivet på två av den nuvarande bryggeribygnadens vindflöjlar (en tredje flöjel bär årtalet 1888) och var slutförda 1890. Bryggerikomplexet kom därefter att framträda med den exteriör, som nu är välbekant för de flesta boråsare. Huvudentrén med portalen åt Kvarngatan såg enligt ritningarna ut som bilden å sid. 86 visar. Fasaden mot ån upptar till höger bostadshuset (av trä) och det gamla tornbygget, avsett för kontorslokal och kölna enligt ritningen. Bostadshuset har senare något förändrats och moderniserats (1932), bl. a. med större fönster, och tornet har intretts som bostadsrum med anslutning till våningens rumssvit, vilket också skedde 1932.

Nybyggnaderna 1886 innebar, att de på tomterna 369 och 370 uppförda trähusen nedrevs till sockeln (d. v. s. källarmurarna) och

ersattes med stenhus. Ävenså skulle trähuslängan (betecknad med B på tomtkartan) byggas om till stenhus i två våningar med loft.

I kvarteret *Saturnus* — kvartersnamnen infördes i Borås 1908 — har det Sandwallska bryggeriet och familjen Sandwall nu i 100 år haft sin hemvist och bostad. Kvarteret Rhea är fortfarande obebyggt (nr 367 å 1785 års stadsplan) och utgör en mindre trädgårdstomt inom staket, av Kvarngatan skilt från Saturnus.

GULDSMEDSSLÄKTEN WIBECK

I BORÅS

AV

ERIK ANDRÉN

Sedan lång tid tillbaka känner man två guldsmeder i Borås med namnet Wibeck: Anders, död 1727, och hans son Erik, död 1781. Båda dessa är förtecknade i Gustaf Upmarks grundläggande arbete Guld- och silversmeder i Sverige 1520—1850, som utgavs 1925. Men Upmark upptar också en till namnet okänd guldsmed, vars mästarstämpel har initialerna OW i ett hjärtformigt fält. Och eftersom Upmark även omnämner en Orm guldsmed utan känt efternamn, låg det nära till hands att våga sig på den gissningen, att Orm guldsmed hette Wibeck och var fader till Anders.

Den 1944 avlidne boråsforskaren Gunnar Håkansson utgav året före sin död ett arbete om Boråsbör under sexton- och sjuttonhundredalen, och där fick man veta att Anders fullständiga namn var Anders Ormsson Wibeck. Därmed borde saken vara klar. Men nej — Håkansson uppger att det fanns två guldsmeder i Borås med förnamnet Orm; den äldre var fader till Anders Wibeck och avled redan 1679, den yngre hette Melchersson och dog 1705. Och eftersom alla silverpjäser med mästarstämpeln OW hade årsbokstäver och dessa infördes i vårt land först 1689, kunde inte Anders Wibecks fader vara identisk med mästaren O W. Även Upmark anger för övrigt — med boråsforskaren dr Gunnar Blomgren som källa — att Orm guldsmed avled 1679.

Man blir dock en smula betänksam inför uppgiften att det skulle ha funnits två guldsmeder samtidigt i Borås med det ovanliga för-

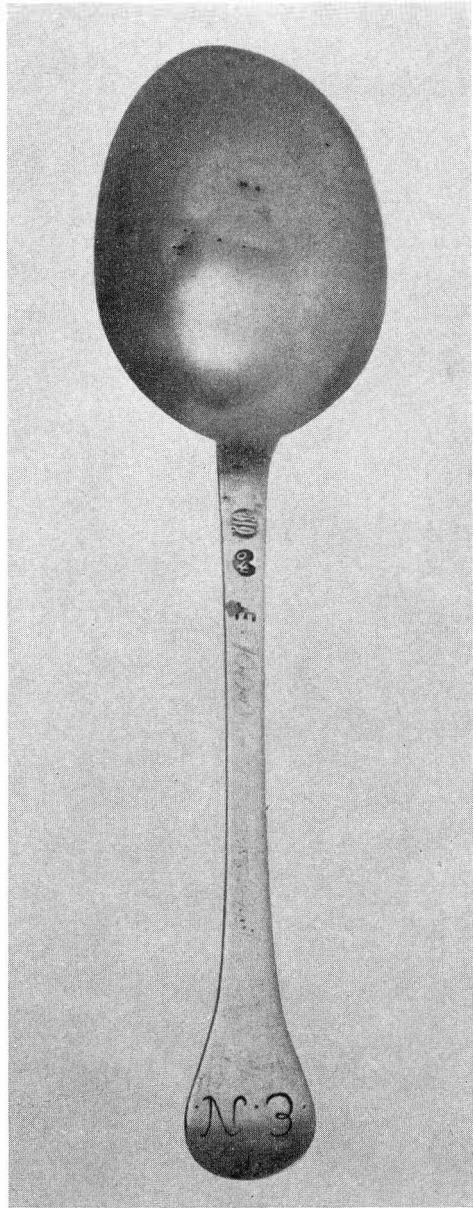
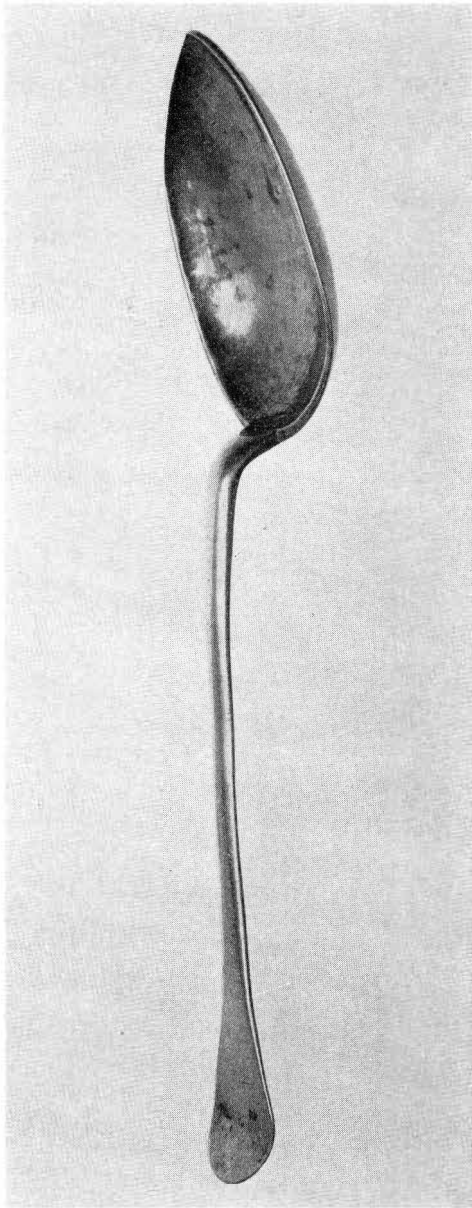
namnet Orm. En förnyad granskning av kyrkböckerna blev nödvändig, och det visade sig då att det inte var Orm guldsmed som avled den 24 april 1679 utan ett av hans barn. Andra notiser i kyrkböckerna och i mantalslängderna visade otvetydigt att Orm guldsmed och Orm Melchersson var en och samma person, att han var fader till Anders Wibeck och att han avled omkring den 1 augusti 1705, 62 år gammal.

Därmed var problemet löst. Mästarstämpeln OW måste uttydas som Orm Wibeck, fastän guldsmeden så vitt man vet i alla gamla handlingar kallas antingen Orm guldsmed eller Orm Melchersson men aldrig Wibeck. Den som skriver dessa rader och silversamlaren dr R. von Ahn i Borås har samtidigt och oberoende av varandra kommit till detta resultat för några år sedan.¹

Redan under 1600-talet blev det vanligt både bland guldsmeder och andra hantverkare att man som gesäll antog ett familjenamn. Erik Jonsson tog sig namnet Broberg, Hans Ludvigsson kallade sig Kock, Petter Andersson blev Kindberg etc. för att nämna några exempel bland guldsmederna i 1700-talets Borås. Och helt naturligt satte man in det nya familjenamnet i mästarstämpeln, icke son-namnet. Men stadens övriga borgare hade inte alltid så lätt att acceptera det nymodiga namnet — i synnerhet inte om fadern gjort sitt namn välkänt inom samma yrke som sonen.

Det torde inte råda någon tvekan om att Orm Melcherssons fader var Melcher Gerlichsson, känd som guldsmed i Borås i februari 1650, då han lät döpa ett barn, 1668 då hans hustru avled och den 21 oktober 1688, då han själv begravdes. Detta kan inte bevisas med hjälp av dopboken, ty omkring 1643 då Orm bör ha döpts bodde Melcher i Alingsås och där saknas dopböcker före 1688.² Men flera omständigheter talar härför, bl. a. det ovanliga förnamnet Orm. Melcher Gerlichsson var nämligen gift med Kirstin Ormsdotter och sonen fick följaktligen morfaderns namn.³

Melcher Gerlichsson flyttade till Borås någon gång före februari 1650. Dessförinnan var han verksam som guldsmed i Alingsås från

Silversked, stämplad av Orm Melchersson Wibeck i Borås 1698. Längd 19 cm. Borås museum (inv. nr 7.000).

Dryckeskanna av silver, stämplad av Erik Wibeck i Borås 1743. Höjd 9 cm. Gustaf V:s stiftelse.

1632. Han nämnes redan 1630, men det är ovisst om han då var mästare.

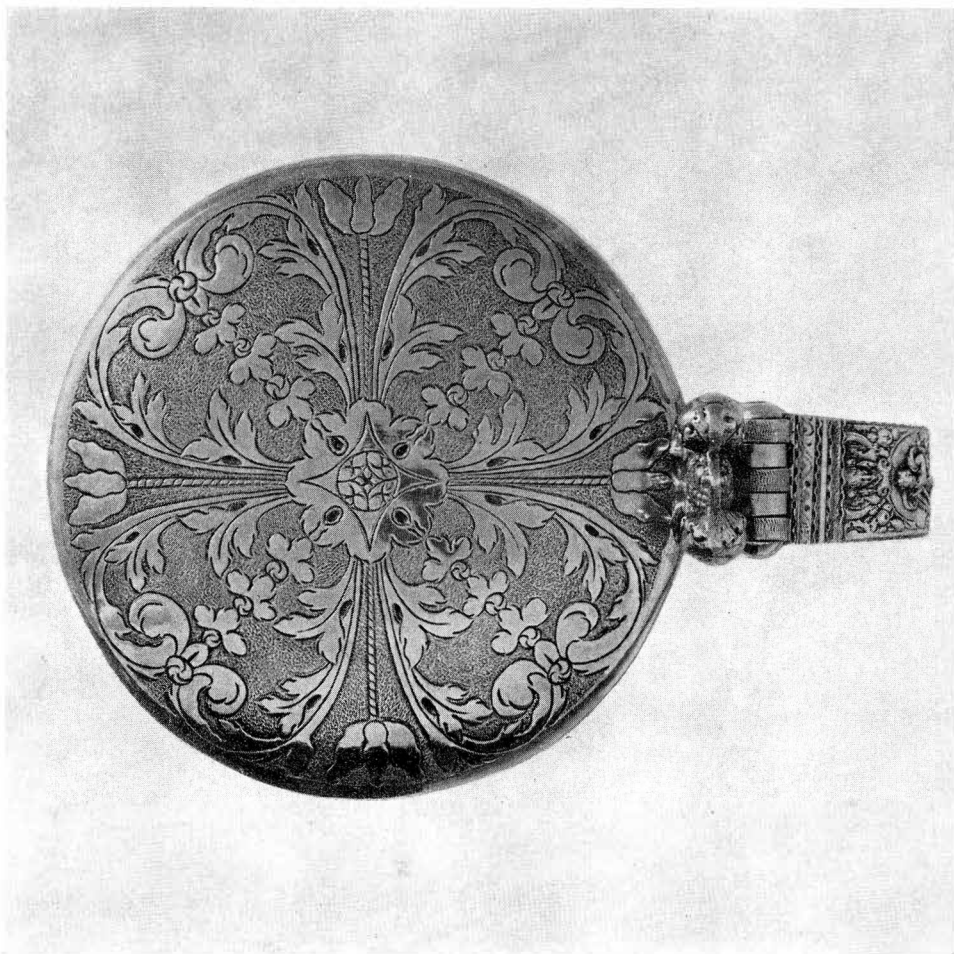
Vid denna tid fanns det i Alingsås en guldsmed vid namn Gerlich eller Gierlack, och det är ytterst sannolikt att denne är Melchers fader och därmed den äldste kände medlemmen av guldsmedssläkten

Dryckeskanna av silver, stämplad av Orm Melchersson Wibeck i Borås 1695. Höjd 17 cm.
Gustaf V:s stiftelse.

Wibeck. Denne Gerlich guldsmed var ursprungligen verksam i Nya Lödöse; han omnämnes där mellan 1597 och 1610⁴ men flyttade före 1615 till Alingsås. Här var han 1621 rådman och 1624—1626 borgmästare, och han räknades till stadens rikaste borgare.

Guldsmedssläkten Wibeck omfattar sålunda minst fem generatio-

Lock till dryckeskanna av silver, stämplad av Anders Wibeck i Borås 1702. Hallwylska museet.
Graverad dekor med mattpunsad botten.

ner, verksamma inom yrket under nära 200 år i Nya Lödöse, Alingsås och Borås.

Gerlich guldsmed, född omkring 1570, verksam som guldsmed i Nya Lödöse 1597—1610 och i Alingsås 1615—1627, död omkring 1630.

Dryckeskanna av silver, stämplad av Anders Wibeck i Borås 1702. Höjd 17 cm. Hallwylska museet. Motstående bild visar lockets dekor.

Melcher Gerlichsson, född i Nya Lödöse omkring 1605, nämnd i Alingsås 1630, gift med Kirstin Ormsdotter, verksam som guldsmed i Alingsås 1632—1644, flyttade till Borås före 1650, död där 1688 och begravd 21 oktober.

Orm Melchersson Wibeck, född i Alingsås troligen 1643, kom med

fadern till Borås före 1650, blev guldsmedsmästare där under ämbetet i Göteborg, gift 25 augusti 1669 med Katrina Harbolzdotter, död omkring 1 augusti 1705.

Anders (Andreas) Wibeck, döpt i Borås 30 april 1672, lärde yrket hos boråsguldsmeden Johan Wettersten från 1689 och blev gesäll 9 januari 1694, förestod sannolikt faderns verkstad från omkring 1700, lydde som mästare under ämbetet i Göteborg, gift 16 oktober 1706 med Maria Borgman, död 1727 och begravd 28 juli.

Erik Wibeck född i Borås 1720, guldsmedsmästare där 1743 under ämbetet i Göteborg, vann burskap 25 april 1743, gift samma år med Hans Kocks änka Magdalena Broberg (dotter till boråsguldsmeden Erik Broberg), död 3 september 1781.

NOTER

1. Erik Andrén, *Guldsmeden O. W. i Borås*, Rig 1959. — Rikard von Ahn, *Borås-silvermeden med signatur "O. W."* och hans verksamhetstid, *Från Borås och De sju häraderna* 1959.
2. Enligt meddelande från landsarkivet i Göteborg.
3. Det är vanligt att andre sonen får morfaderns förnamn, äldste sonen farfaderns. I Ulricehamn omtalas 1680 en Gjärlich Melckersson guldsmed, och denne torde vara en äldre broder till Orm Melchersson. Jfr Gustaf Boger, *Ulricehamns krönika*, Ulricehamn 1951, s. 73.
4. *Nya Lödöse tänkeböcker 1586—1621*, Göteborg 1923, samt Sixten Strömbom, *Det forna Nya Lödöse*, Göteborg 1924, s. 290.

EN GESÄLL TILL HANS BRÜGGEMANN OCH HANS VERKSAMHET I VÄSTERGÖTLAND

AV

INGRID SWARTLING

”Tre ting karakteriserar vår sengotiska bildhuggarkonst: den relativt låga kvaliteten, den ymniga kvantiteten och det starka beroendet av Nordtyskland”¹. Med Nordtyskland avses då främst Lybeck, varifrån importen till Sverige var överväldigande och dess betydelse för vår inhemska konst oerhörd. Men det är inte enbart den lybska konsten som präglar vår inhemska träskulptur under senmedeltiden, även andra nordtyska verkstäder och av ett annat kynne har satt sina spår.

I Västergötland till exempel, där 1400-talet innebar en konstnärlig nedgångsperiod, har inte den lybska konsten spelat samma framträdande roll som i landskapen norröver. Dess senmedeltida träskulptur har ännu inte blivit föremål för en uttömmande vetenskaplig behandling, men ett allmänt danskt inflytande på inom landskapet verk samma bygdeskolor har flera gånger påpekats.² Beträffande åtminstone en av dessa bygdeskolor kan man emellertid komma väsentligt längre. Man kan nämligen inom landskapets gränser urskilja en enhetlig grupp vars konstnärliga ursprung pekar direkt mot gränsområdet mellan Danmark och Tyskland och mot dess stora namn under medeltidens sista skede, Hans Brüggemann och hans Bordesholmaltare, nu i Schleswigs domkyrka.

Genom en för några år sedan utkommen publikation över Bordesholmaltaret³ har man i mästerligt tagna fotografier fått tillfälle att

i detalj studera detta norra Tysklands största bevarade altarskåp. Överensstämmelserna mellan detta och den västgötska bygdeskolans verk är så påfallande att man med nödvändighet måste förutsätta en direkt kontakt mellan dess upphovsmän, troligen väl så att den västgötske mästaren arbetat som gesäll i den brüggemannska verkstaden. Men utförligare om detta nedan, först några ord om Bordesholm-altaret och dess mästare.

Om Hans Brüggemanns liv vet vi föga. Av en bevarad urkund, ett avtal av år 1523, vari en viss mäster Hans Brüggemann förpliktar sig att utföra ett altarskåp för kyrkan i Walsrode på Lüneburgerheden, framgår också att han var "ein Walzroder kinth" och att hans föräldrar låg begravda på kyrkogården där. För övrigt har man inga data om hans liv. Han bör ha varit född någon gång vid slutet av 1400-talet, sannolikt omkring 1490, och har alltså varit i 30-årsåldern när han utförde det stora altarskåpet för klosterkyrkan i Bordesholm.

Om Brüggemanns konstnärliga produktion är vi bättre underrättade. Ehuru titeln på Fuglsangs bok inte utlovar mer än en beskrivning av just detta altarskåp, behandlar den i själva verket Brüggemanns hela produktion. Det är emellertid uteslutande Bordesholm-altaret som är av intresse för oss i det följande.

Enligt en bevarad inskrift stod det färdigt 1521 och var ursprungligen utfört för augustinernas klosterkyrka i Bordesholm och kom först 1666 på sin nuvarande plats, domkyrkan i Schleswig. I 22 fält framställes här i livliga och av en stark realism präglade scener Passionshistorien, grupperade kring det stora mittpartiet med Korsfästelsen. Hela altarskåpet är utfört i ek och har i likhet med andra mästares verk från ungefär samma tid, en Tilman Riemenschneider till exempel, aldrig varit polykromerat. Till uppbyggnad och komposition röjer Brüggemanns arbete alltigenom nordtysk, närmast nordvästtysk skolning — Osnabrück, Bremen — men tematiskt har han i likhet med många andra samtida starkt influerats av Dürers träsnitt, främst den s. k. "lilla passionen". Några av hans scener är en rent plastisk omtolkning av den grafiska förlagan, medan han i andra

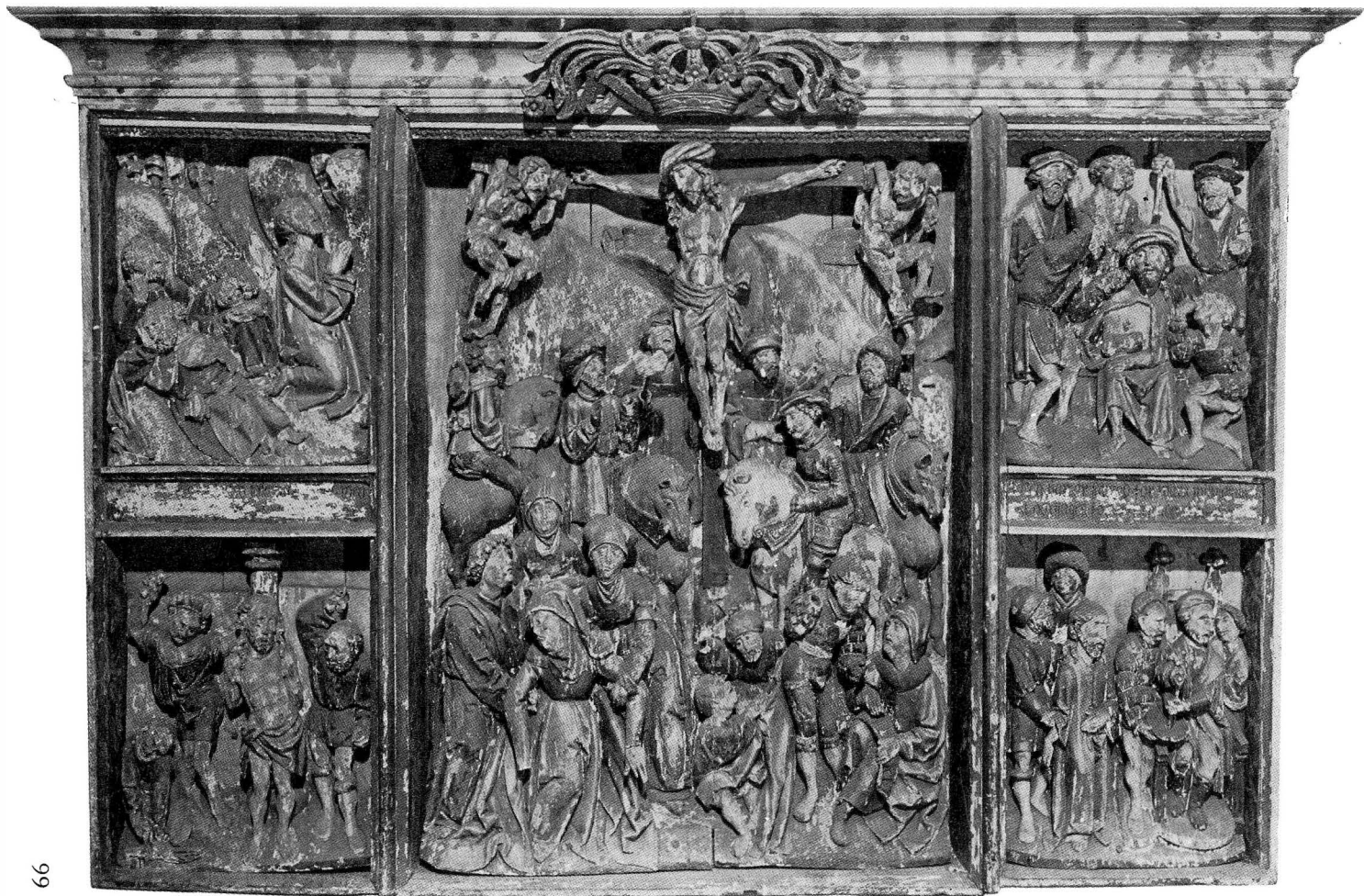

Fig. 1. Ullervad. Altarskåp. Foto ATA.

blott tager upp delar av den, en grupp eller en enstaka person eller dylikt.

Brüggemann fick många efterföljare både inom och utom landet. Flera brüggemannpåverkade verkstäder har påvisats i Tyskland,⁴ och Becket⁵ och Thorlacius-Ussing⁶ har kunnat fastställa några i Danmark. Mera anmärkningsvärt är det måhända att den brüggemannska konsten också spritt sig till Västergötland.

Den västgötska gruppen är inte stor. I allt rör det sig endast om fyra altarskåp eller fragment av altarskåp och tre Kristusfigurer. Flertalet var med på den stora jubileumsutställningen i Göteborg 1923, men bortsett från ett kort omnämnande i utställningskatalogen har de inte tidigare behandlats i konsthistoriskt sammanhang.

Altarskåpen är sinsemellan av samma uppbyggnad, såvitt man nu kan bedöma det; endast två av de fyra är tillräckligt väl bevarade. De har den gängse nordtyska formen, d. v. s. de är rektangulära med en figurscen i mittpartiet, corpus. Men medan de lybska som regel har helgongestalter stelt uppradade i flyglarna har de västgötska, efter Brüggemann, istället två mindre figurscener i rad på ömse sidor om corpus.

Bäst bevarade är altarskåpen från Ullervad⁷ och Rångedala.⁸ Det förstnämnda är av gängse typ med ett större mittparti och två mindre figurscener i vardera flygeln. Själva skåpet är av furu men relieferna av ek. En större förändring har skett under nyare tid, då bl. a. det krönande listverket och den nuvarande målningen tillkom. Möjligtvis har också mittpartiet och flyglarna vid samma tillfälle hopspikats så att skåpet nu måste stå uppslaget. Vid en restaurering 1933⁹ förvånades man över att den medeltida polykromin helt avlägsnats och därtill så grundligt att inga spår av den gamla krederingen fanns kvar, men man trodde sig ändock kunna upptäcka "ett mindre fragment" av medeltida färg under ett draperi. Det är tvivelaktigt huruvida detta fragment verkligen skulle vara av medeltida ursprung; betydligt sannolikare förefaller det att detta skåp i likhet med de brüggemannska aldrig varit polykromerat.

Fig. 2. Bordesholmaltaret, Korsfästelsen. Efter Fuglsang.

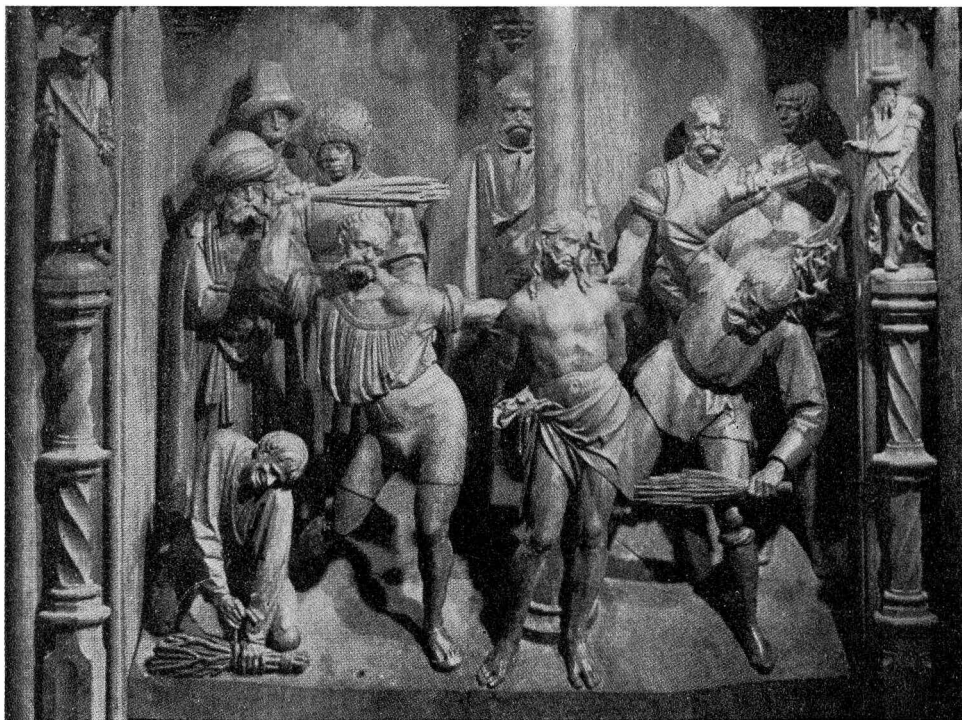

Fig. 3. Bordesholmaltaret, Gisslandet. Efter Fuglsang.

Av skåpets fem figurscener återfinnes fyra i Bordesholmaltaret. Mittscenen med Korsfästelsen följer den brüggemannska mycket nära både beträffande kompositionen såsom helhet och i detaljerna. I mitten den Korsfäste med de två rövarena i krampaktigt förvridna ställningar på var sida. Längst fram till vänster i bildfältet har Maria vanmäktigt sjunkit ned, stödd av Johannes och de två Mariorna. Maria Magdalena som i Bordesholmaltaret knäböjer framför korsets fot saknas här och har ersatts av gruppen med krigsknekten som hotande höjt sin dolk mot en sittande man. Denna grupp är emellertid inte någon egen uppfinning av vår mästare; den återfinnes i den brüggemannska scenen längst ut till vänster bortom Maria och Johannes.

Fig. 4. Bordesholmaltaret, Törnekröningen. Efter Fuglsang.

Längst fram till höger i bildfältet synes skrivaren i samtal med en krigsknekt, med samma placering och i samma ställning som hos Brüggemann.

Scenen längst upp till vänster, Kristus i Getsemane med de djupt inslumrade lärjungarna, saknas i Bordesholmaltaret, medan den undre, Gisslandet, å andra sidan är en direkt kopia, frånsett det att vår mästare endast tagit med de huvudagerande och avstått från alla åskådare som fyller den brüggemannska scenen, en förenkling som väl åtminstone delvis är betingad av utrymmesskäl. I mitten står Kristus, bunden vid marterpålen, gisslad av två knektar, medan en tredje hukar sig ned på marken till vänster i färd med att iordning-

Fig. 5. Bordesholmaltaret, Kristus inför Kaiphas.
Efter Fuglsang.

ställa ett nytt spöknippe. Knektarnas spöknippen har nu försvunnit i Ullervad, likaså det gissel, knekten till höger säkerligen ursprungligen haft.

Den översta scenen till höger, Törnekröningen, står något friare gentemot förebilden. Kristus, sittande på en bänk, svept i manteln, omgiven av knektarna som med stänger pressar ned törnekronan på hans huvud är densamma som i Bordesholmaltaret, men den spefulle tjänaren till höger är ett eget tillägg, men kan givetvis vara "lånad" från ett annat, nu försvunnet altarskåp av samme mästare. Den undre scenen i samma flygel är en sammansmältning av Kristus inför Kaiphas och Pilatus tvär sina händer. Man kan i stort sett säga att vänst-

Fig 6. Rångedala, altarskåp, nu i Borås museum. Foto Borås museum.

Fig. 7. Bordesholmaltaret, Pilatus tvår sina händer. Efter Fuglsang.

ra delen av bildfältet i Ullervad är en direkt efterbildning av Brüggemanns Kristus inför Kaiphas, medan den högra är en lika trogen återgivning av dennes Pilatus tvår sina händer. — I Ullervad synes Kristus till vänster i bildfältet, åtföljd — fängslad? — av en krigsknekt, stående inför Pilatus. Högra delen av samma fält upptages av dennes handtvagning, sittande i en hög karmstol, medan en tjänare till vänster håller fram handfatet åt honom. I Bordesholmaltaret däremot ledes Kristus ut ur bildfältet.

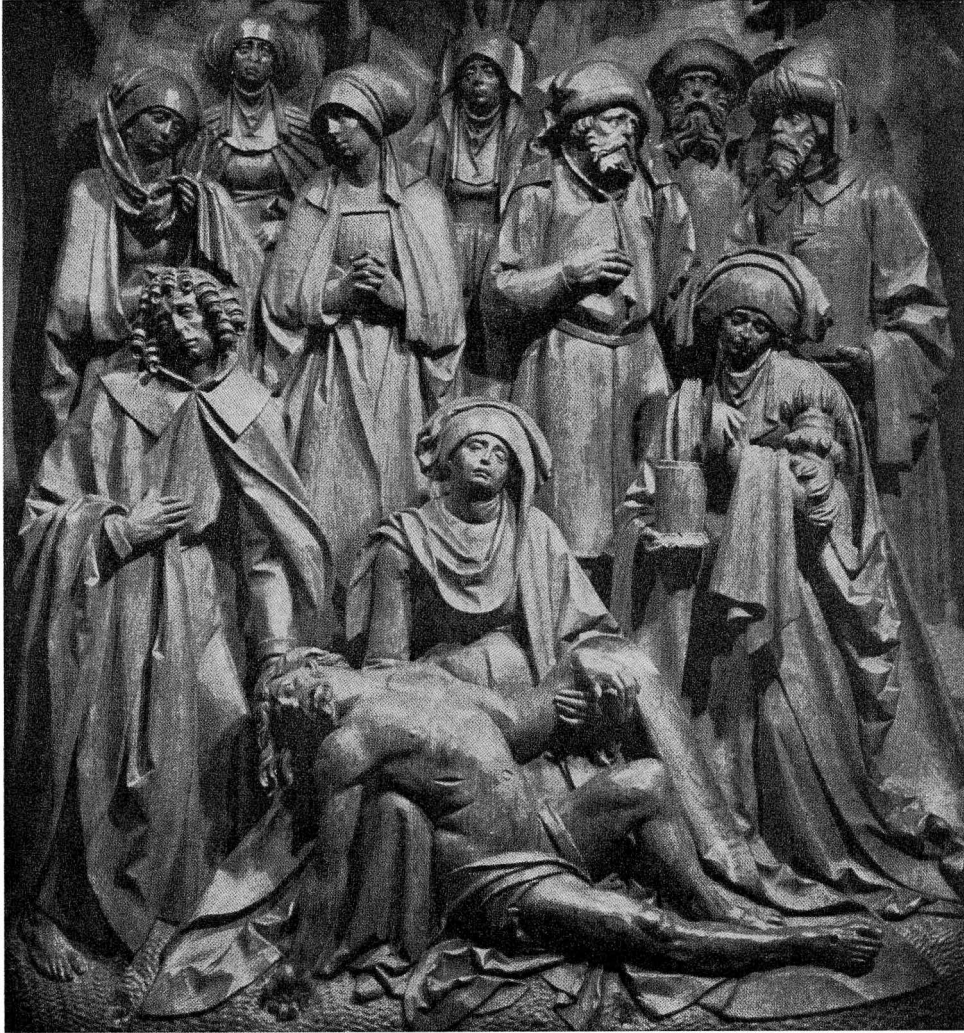

Fig. 8. Bordesholmaltaret, Pietà. Efter Fuglsang.

Den stora korsfästelsescenen i Bordesholmaltaret avslutas av en framställning av Gud Fader med världsklotet och samma scen upptager hela mittfältet i altarskåpet från Rångedala, nu i Borås museum.

Fig. 9. Bordesholmaltaret, Gravläggningen. Efter Fuglsang.

Själva Gud-Fader-gestalten följer noga förebilden, men i övrigt har vår mästare ökat ut scenen med fyra änglar och placerat världshärskaren i en bred, närmast bänkartad stol med hörnstolpar. Änglarna har uppenbarligen ursprungligen hållit Kristi pinoredskap i händerna att döma av ängeln längst till höger, som alltjämt har marterpålen kvar.

Rångedalaskåpet är av den vanliga typen med två mindre figurscener, placerade på ömse sidor om ovan beskrivna mittfält. Överst till höger en Pietà, d. v. s. Maria med den döde Sonen i sitt sköte, och

Fig. 10. Bordesholmaltaret, Kristus in limbo. Efter Fuglsang.

därunder Gravläggnigen. Båda scenerna återgår i detalj på förebilden ehuru med samma förenkling här som i Ullervad; alla bipersoner har uteslutits. I Pietà förekommer förutom Maria med den döde Sonen endast den sörjande Johannes, stående till vänster om henne

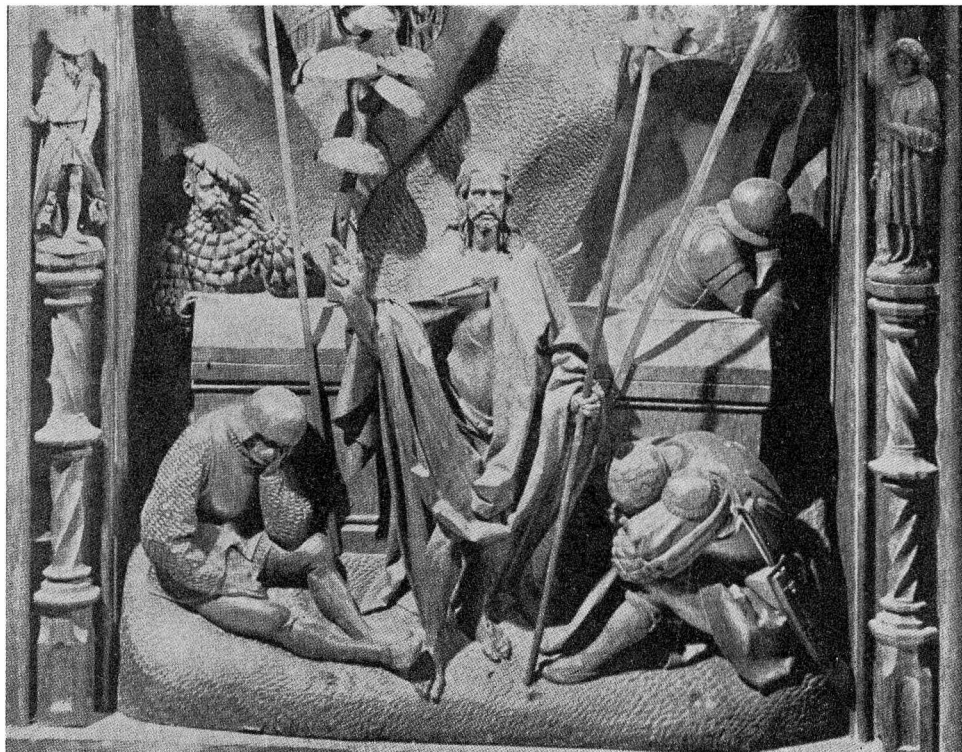

Fig. 11. Bordesholmaltaret, Kristi uppståndelse. Efter Fuglsang.

med ena handen mot hjärtat, med den andra stödjande Kristi huvud. På Marias andra sida står Maria Magdalena med salvekruset i den ena handen och dess lock i den andra. Och i Gravlägningen har vår mästare uteslutit alla personerna utom de tre som lägger ned den döde Kristus i graven.

Scenen överst till vänster framställer Kristus in limbo, av en i Sverige ganska ovanlig utformning. Ytterst går det tillbaka på Dürer; denna scen är nämligen en av dem som Brüggemann övertog i så gott som oförändrat skick efter träsnittet i den lilla passionen. Av limbus, den del av dödsriket där de frommas själar väntar på att Kristus

Fig. 12. Rådene, del av altarskåp, nu i Skara museum. Foto ATA.

efter fullbordat försoningsverk skall föra dem till himlen, syns endast porten, där Adam, den första människan, hälsar Kristus. Bakom denne till vänster står Eva, Johannes Döparen och Moses. — Djurklou¹⁰ som såg altarskåpet under sina antikvariska resor 1869 fann denna scen ”svårförklarlig”, men ville ändock inte gå med på att det var en framställning av Kristi uppenbarelse för lärjungarna, som Ljungström¹² ville ha det till. Han vågar sig dock inte på någon egen förklaring utan ger istället en tämligen utförlig beskrivning.

Den undre scenen i samma flygel, Kristi uppståndelse, följer förebilden lika nära, ja, på ett sätt närmre, eftersom här inga personer uteslutits. Längst fram i mitten av bildfältet, stående framför graven, den uppståndne Kristus, med segerfanan, som visserligen nu försvunnit, men av handens ställning att döma säkerligen ursprungligen funnits. På var sida om honom två sovande väktare och bakom graven ytterligare två väktare, likaledes försänkta i djup sömn.

Av ett altarskåp, enligt uppgift från Rådene, nu i Västergötlands museum i Skara,¹² finns nu endast mittfältet kvar, med en Piteå som i en av flyglarna på Rångedalaskåpet. Maria-gestaltens utformning är densamma som i Rångedala, men här saknas både den sörjande Johannes och Maria Magdalena. Under förutsättning att skåpet verkligen är det ursprungliga, kan de inte heller från början ha funnits och sedan förkommit, ty det finns ingen plats för dem. Då kunde man snarare tänka sig att de flankerat mittgruppen i var sin flygel, men med bestämdhet kan ingenting sägas. Skåpets proveniens förefaller också något osäker, ty ett inventarium av 1829 beskriver det sålunda: ”... föreställande i tvenne afdelningar, den nedre Frälsarens korsfästelse med quinnorne stående vid korset i djupaste bedröfvelse ned-sänkte, visande sig vid korsets fot Golgatha...” Det erbjuder som synes vissa svårigheter att passa in det bevarade mittpartiet i denna beskrivning och det är väl inte helt uteslutet att detta fragment istället härrör från någon annan kyrka och att Rådeneskåpet nu försvunnit. Som ytterligare stöd kan framhållas att i ett inventarium av samma år från Sjögerstad kyrka med en beskrivning av dess altarskåp,

Fig. 13. Kristus som smärtemän. Okänd proveniens, Västergötlands museum, Skara.
Foto ATA.

Fig. 14. Skepphult, Kristusgestalt.
Foto ATA.

hänvisas till Rådene såsom ”förfärdigad i samma smak som den äldre i Rådene kyrka varande”. Nu finns delar av altarskåpet i Sjögerstad alltjämt kvar, och det kan inte haft samma utformning som det förmodade Rådene-skåpet — och inte heller vara av samme mästare.

Från ett altarskåp härrör också en Smärteman med okänd proveniens i museet i Skara.¹³ Någon sådan framställning förekommer visserligen inte i Bordesholmaltaret, men en jämförelse mellan Smärtemannen och Kristusfiguren i Ullervad avslöjar att de båda måste ha samma upphovsman. Här återfinner vi den litet satta, klumpiga kroppen, den mycket stora kronan över det skäggiga ansiktet med håret hängande i tunga länkar över axlarna och slutligen ländklädet, knutet på ena sidan i en nästan rosettartad knut.

Av samma skäl måste vi också föra de tre Kristusgestalterna från Rångedala,¹⁴ Skepphult¹⁵ och Utby till samma verkstad. De har sannolikt alla ursprungligen hört till triumfkrucifix.¹⁶ De båda förstnämnda är tämligen väl bevarade, ehuru i båda fallen med moderna kors, medan Skepphultfiguren befinner sig i miserabelt skick. Här saknas armarna och ena benet.

Efter denna genomgång av de västgötska arbetena framgår det klart att dess mästare så starkt influerats av, att inte säga direkt kopierat, Brüggemanns konst att det förefaller naturligtast att tänka sig att han arbetat som gesäll i dennes verkstad. Att Brüggemann haft en stor verkstad som sysselsatt många är uppenbart; bara det stora Bordesholmaltaret har inte mindre än 398 snidade figurer. Enligt traditionen pågick arbetet på detta i sju år, och under förutsättning att traditionen har rätt skulle den brüggemannska verkstaden varit i gång senast 1514. Man vill också helst tänka sig att gesälltiden hos Brüggemann infallit antingen medan arbetet på det stora altarskåpet pågick eller sedan det avslutats, då det är just detta som han studerat så grundligt och väl också troligen memorerat med skissbokens hjälp.

Ty man kan inte förklara dessa överensstämmelser enbart med hjälp av gemensamma förlagor, i detta fall de dürerska träsnitten. Som ovan i korthet berördes har Brüggemann endast i ett par fall, till

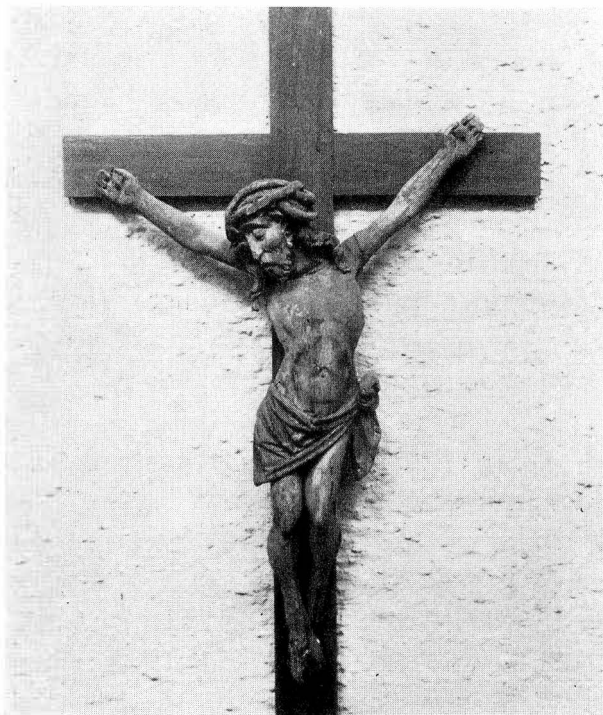

Fig. 15. Utby, Kristus på korset.
Foto ATA.

exempel Kristus in limbo, övertagit Dürers komposition utan att förändra den. Som regel står han mycket självständig mot förlagan och använder sig endast av någon detalj, Gisslandet, Törnekröningen. Vid en jämförelse mellan Gisslandet i Ullervad och i Bordesholmaltaret framgår det tydligt att det är Brüggemann och inte Dürer som varit förebild. Från det dürerska träsnittet har Brüggemann endast "lånat" en av åskådarna, Pilatus, som inte ens förekommer i Ullervad, medan kompositionen i övrigt är en direkt efterbildning av den brüggemannska.

Gesällen följer inte heller Dürer i en scen som Kristus i Getsemane, som ju inte förekommer i Bordesholmaltaret. Det är därför sannolikt att denna framställning går tillbaka på ett annat, nu försvunnet altarskåp av Brüggemann.

Vår västgötske mästars osjälvständighet gentemot förebilden är påfallande, ibland förefaller det som om han kopierat en scen utan att riktigt göra klart för sig vad han kopierat. I Gisslandet i Ullervad till exempel har han uppenbarligen missförstått den ene knektens prydliga lockar och trott det vara en huvudbonad, och prompt försett sin knekt med en mössa starkt påminnande om den brüggemannska knektens frisyra.

Om tiden för hans verksamhet i Västergötland är det svårt att yttra sig. Den bör rimligen inte ha infallit förrän efter 1521 — året för Bordesholmaltarets färdigställande — och kan väl ha sträckt sig högst ett 20-tal år framåt i tiden.

Vi får alltså bilden av en provinsmästare, sannolikt av inhemsk västgötsk extraktion, ehuru vi inga bevis har, av låg konstnärlig kvalitet, där osjälvständigheten gentemot förebilden är det mest framträdande draget. Om vår mästare i jämförelse med andra inhemska träsnidare från samma tid, en Haaken Gulleon till exempel, framstår såsom mera ”modern” — altarskåpens uppbyggnad, klädedräkt — är detta säkerligen mera förebildens förtjänst än beroende på inboende konstnärlig djärvhets.

NOTER

1. Lindblom, A. Sveriges konsthistoria, Stockholm 1944, I, s. 261.
2. Jubileumsutställningen i Göteborg 1923, katalog. Fischer, E. Västergötlands kyrkliga konst under medeltiden. Upsala 1920, s. 134.
3. Fuglsang, F. Erhardt, A. Der Bordesholmer Altar. Schleswig 1959.
4. Appuhn, H. Gotische Plastik in Schleswig-Holstein. Heide/Holstein u. å.
5. Becket, F. Danmarks kunst. Köpenhamn 1926—27, II, s. 192 ff.
6. Thorlacius-Ussing, V. i Danmarks billedkunst. Köpenhamn 1950, s. 122 ff.
7. Göteborgsutställningens katalog, nr. 46.
8. Borås museum, inv. nr. 2203.
9. Konserveringsrapport i ATA.
10. MS i ATA.
11. Ljungström, C. J. Ähs och Wedums härader. Stockholm 1865.
12. Västergötlands museum, Skara, inv. nr. 7798.
Göteborgsutställningens katalog, nr. 44.
13. Västergötlands museum, Skara, inv. nr. E 89.
14. Borås museum, inv. nr. 2202.
15. Göteborgsutställningens katalog, nr 362.
16. Snabbinventeringen, ATA, vill visserligen föra Kristusgestalten från Rångedala till altarskåpet från samma kyrka; det förefaller emellertid svårförenligt med skåpets uppbyggnad.

OHLSONSKA GÅRDEN TILL BORÅS MUSEUM

Ett för De Sju Häradernas Kulturhistoriska Förening viktigt beslut fattades i Borås Stadsfullmäktige den 20 december 1962. Då beslöts nämligen

att nedtaga den Ohlsonska gården i kvarteret Vesta och återuppföra densamma i Ramnaparken för att utnyttjas av De Sju Häradernas Kulturhistoriska Förening som museum och expeditiionslokal m. m.

att för handhavandet av denna uppgift utse en byggnadskommitté på fem personer,

att uppdraga åt valberedningen att inkomma med förslag beträffande kommitténs sammansättning,

att i och för detta ändamål såsom anslagsförskott, avsett att täckas på sätt stadsfullmäktige framdeles komme att besluta, anvisa kommittén ett anslag på 375.000 kronor med avräkning för det belopp, som kunde komma att utgå ur lotterimedelsfonden,

samt att uppdraga åt drätselkammaren att för ifrågavarande ändamål söka utverka största möjliga anslag ur lotterimedelsfonden.

I ärendet hade dels byggnadsnämnden, dels Kulturhistoriska föreningen avgivit förslag. Föreningen hade uppgjort följande PM.

Ohlsonska gården ligger i kvarteret Vesta, med adress Österlånggatan 68, Borås. Gården är byggd efter den stora branden 1827, då staden växte ut åt söder. Tomten köptes 1831 av kakelungsmakaren Johan Lindberg, som lät uppföra den nuvarande byggnaden. 1836 inköptes gården av en gårdfarihandlare Pehr Lindström, men redan 1838 får gården ny ägare, färgarfabrikören G. A. Lidén. Denne överlät gården 1851 till J. W. Gasslander, även han färgare. Mellan 1853

Ohlsonska gården från Österlånggatan.

och 1857 innehades gården av först fabrikör Jacob Hedenlund och sedan skomakaremästare J. A. Zetterblad. 1857—1877 var kattuntryckare J. A. Andersson ägare till gården, som bytte ägare ytterligare ett par gånger innan byggmästare Oscar Ohlson år 1900 inköpte densamma. Färgeri och tygtryckeri har sålunda under olika perioder bedrivits här.

Fasaderna mot Österlånggatan och Källegatan är *i stort sett oförändrade*, men annars har gården givetvis undergått en hel del förändringar, sålunda har utbyggnader skett mot gårdssidan dels på bostadshuset, dels på längan mot Källegatan. Förändringar i uthuslängorna har givetvis också skett i samband med den olika verksamhet som bedrivits här. Ritningar finns emellertid bevarade varav i huvudsak framgår vilka tillbyggnader och ändringar som vidtagits.

Sedan *Stadsfullmäktige* den 8 april 1954 i anledning av en *motion* av dåvarande stadsbibliotekarien Gösta Östling, syftande till "åtgär-

der för bevarande av byggnader ingående i 1800-talets enhetliga stadsbild”, remitterat frågan till drätselkammaren, hade denna tillsatt en kommitté för utredande av frågan. *Kommitténs utredning* överlämnades till Stadsfullmäktige den 18 juni 1959.

I utredningen skriver *kommittén* om Ohlsonska gården:

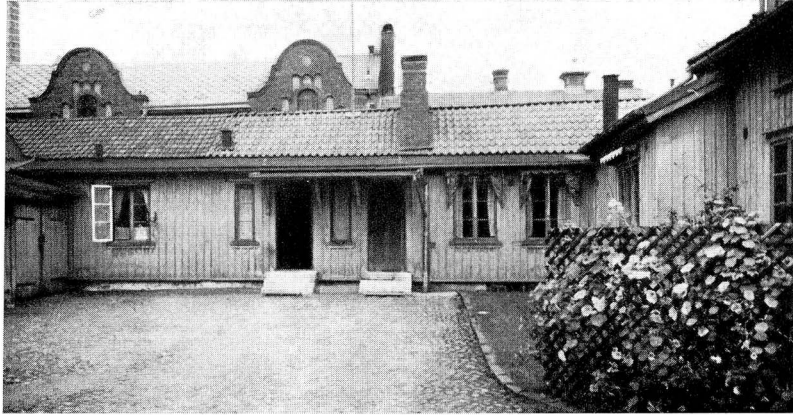
”Fastigheten är beträffande exteriör och interiör väl bibehållen och värd att uppmärksammas, då den en gång i framtiden blir aktuell att rivas för annan bebyggelse. En förflyttning av byggnaderna bör ej vara otänkbar, varför det är önskvärt, att spørsmålet härom i sinom tid ägnas uppmärksamhet.”

Ärendet bordlades för hörande av byggnadsnämnden och behandlades på nytt av *Stadsfullmäktige* den 19 november 1959. Byggnadsnämnden framhåller beträffande den Ohlsonska fastigheten att det synes ”som om den lämpligaste åtgärden vore att byggnaden på kvarteret Vesta 5 förvärvades och flyttades till Södra Torget framför Flaménska huset eller i varje fall närmare torget för att där tillsammans med Flaménska huset, Utfallska huset och Brännerigården åstadkomma en om ock mycket begränsad tidstypisk gatubild och miljö.” Kommittén för sin del förordade en flyttning av Ohlsonska gården till ”Stadsparken inom området mellan lekplatsen och Viskan (förslagsvis där plaskdammen är anordnad). En förutsättning härför är att plats där beredes för ytterligare någon eller några byggnader av kulturhistoriskt värde för att därstädes åstadkomma en tidstrogen miljöbildning.”

Ur Stadsfullmäktiges beslut kan anföras att de

d e l s med principiellt godkännande av utredningskommitténs synpunkter och förslag till riktlinjer uppdragit åt byggnadsnämnden och drätselkammaren att med ledning av den verkställda inventeringen vaka över att de syften, som framförts i herr Östlings motion för framtiden vunne beaktande

d e l s för detta ändamål anmodat byggnadsnämnden att till drätselkammaren fall för fall omedelbart anmäla om nämnden erhöle kännedom om aktualiserandet av saneringsplaner, vilka förutsatte

Gårdssidan.

rivning av sådana byggnader, som åsyftades i den av utredningskommittén framlagda utredningen.

— — —
d e l s uppdragit åt byggnadsnämnden att verkställa uppmätning och fotografering av byggnader av kulturhistoriskt värde.

Stadsfullmäktiges tryckta handlingar 1959 s. B 322 ff och B 723 ff samt Stadsfullmäktiges protokoll 8.4. 1954 och 19.11. 1959.

Byggnadsnämnden har genom Nordiska museet låtit utföra sådan *uppmätning och fotografering*, vilket material numera levererats och överlämnats till Stadsarkivet. Beträffande Ohlsonska fastigheten omfattar detta: 10 fotografier, 4 uppmättningsritningar och 5 blad text.

Under *eftersommaren 1962 aktualiserades frågan om Ohlsonska fastigheten* genom att gården försålles till AB Algot Johansson med tillträde 1 april 1963. Fastigheten ingår i köpet, men den kan ej kvarstå, då tomtmarken skall utnyttjas för annan bebyggelse.

Genom de många rivningar av äldre fastigheter inom Borås stadscentrum som ägt rum eller blir aktuella inom en nära framtid bör *stadens intresse* för byggnadens bevarande som prov på 1800-talets byggnadsstil i Borås snarast ha blivit större än vid Stadsfullmäktiges

beslut 1959. Om staden skall fullfölja intentionerna i utredningen och bevara gården, måste byggnaderna flyttas och man står inför problemet var de lämpligast kan placeras, kostnaderna för en flyttning och lokalernas blivande användning.

De Sju Häradernas Kulturhistoriska Förening, som har stort intresse av att äldre byggnader och stadsmiljöer bevaras har under hand till drätselkammaren anmält sitt intresse för att gården ej rives.

Inom föreningen har utretts möjligheten att placera gården i Ramnaparken i anslutning till museiområdet. Stadsarkitekt Gandvik har undersökt möjligheterna att placera in huset och visat skisser häröver. Landsantikvarien reste 19/9 till Stockholm för att på Riksantikvarieämbetet visa skissen till en placering i Ramnaparken av Ohlsonska fastigheten och fick därvid ett *utlåtande angående gårdens kulturhistoriska värde*.

Föreningens intresse för en förflyttning av gården baserar sig dels på att den utgör ett av de bästa bevarade exemplen på 1800-talsgårdar, som ännu återstår i Borås, samt att en förflyttning till museiområdet skulle innebära *en lösning av de mycket akuta lokalproblem*, som föreningen under många år brottats med. Ett mycket angeläget önskemål är brandsäkert utrymme för de fornfynd som göres i Sjuhäradsbygden. Dessa tillföres numera Statens Historiska Museum, då de enligt Riksantikvarieämbetets beslut ej får förvaras annat än i brandsäker byggnad. Ett oavvisligt behov är också *brandsäker utställningslokal* för samlingar av Boråssilver och t. ex. det unika Snårsbofyndet, som ej borde förvaras i en träbyggnad. Detta gäller även arkivsamlingarna bestående av äldre och yngre handlingar, fotografier m. m. De nuvarande expeditionslokaler har blivit för trånga, då där också måste, utöver arbetsplatser, inrymmas föreningens bibliotek och katalog, samt utrymme för märkning och katalogisering av nytillkomna föremål. Föreningen har i olika omgångar framlagt förslag till en nybyggnad belägen norr om Nymanska gården invid Parkgatan. Dessa förslag ha ej funnit gillande hos Riksantikvarieämbetet.

Fasad mot Källegatan.

Förslaget till flyttning av gården innebär att *den skulle förläggas i Ramnaparken intill Nymanska gården* med en gränd emellan, vilken skulle bli gångväg upp till Ramnakerkan. Den fasad som nu vetter mot Österlånggatan skulle vändas mot norr och förses med en stensatt plan framför. Den sida som nu vetter mot Källegatan kommer utefter Parkgatan. Den sida som nu ligger mot brandmuren i Algots fabriksbyggnad har tidigare haft fönster vilka nu skulle återställas och detta blir fasaden mot Nymanska gården. Gårdsplanen kommer att öppna sig mot museiområdet.

Lokalernas användning är tänkt enligt följande: Den nuvarande entrén till Ohlsons kontorslokaler skulle bli museets huvudentré med biljettförsäljning, kapprum m. m. Bostadsvåningen skulle användas som expeditionslokaler, bibliotek och arbetsrum, nuvarande kontorslängan göres brandsäker, genom att stommen utföres i betong med den gamla träfodringen bibehållen och här blir permanenta utställningsavdelningar för museets silversamling och förhistoriska fynd.

Gamla stallet användes för tillfälliga utställningar och övriga gårdsutrymmen planeras för en hantverksavdelning. Under längan mot Parkgatan göres en källare, som blir arkiv och magasin jämte pannrum. Genom en tillkomst av utrymmena i Ohlsonska gården skulle sålunda den mest akuta utrymmesbristen för museet lösas.

Placeringen av Ohlsonska gården på föreslaget sätt kommer att innebära *en del förändringar inom parkområdet*. Den nuvarande körvägen skulle ej kunna utnyttjas som körväg till kyrkan. En del körtrafik måste kunna förekomma vid gudstjänster, bröllop m. m. samt även till Ramslätt. En vägslinga med upp- och nedfart på samma ställe skulle kunna ordnas och denna väg skulle läggas intill de olika museibyggnaderna vilket vore naturligt, då de alla en gång legat utefter en väg eller bygata. Genom att museets expedition flyttas ned invid Parkgatan blir det ej så mycket körtrafik upp i parken som för närvarande. Undervåningen i Ramslätts gästgivaregård skulle kunna frigöras och återställas i sitt ursprungliga skick med sin utskänkningsdisk och bli tillgänglig för besökare, vilket också är önskvärt.

En *kostnadsberäkning* beträffande den föreslagna förflyttningen måste bli ganska osäker, då en flyttning av en gammal byggnad är en ömtålig sak, som i regel ställer sig något dyrare än en nybyggnad av motsvarande volym. En uppskattning ger vid handen att kostnaderna kommer att röra sig omkring 400.000 kronor. Föreningen har själv möjlighet att bidra med omkring 60.000 kronor. Möjlighet torde finnas att erhålla lotterimedel i den mån sådana finns tillgängliga.

Det ovan beskrivna företaget har granskats av Riksantikvarieämbetet, vid besök där av föreningens ordförande.

Ett *praktiskt genomförande* av flyttningen skulle innebära att man snarast möjligt sätter igång med att gräva och bygga källare och grund. En stor fördel är nämligen om huset kan flyttas bit för bit och att sålunda uppbyggnaden sker parallellt med rivningen. Grunden borde därför stå klar den 1.4. 1963, så att flyttningen sedan kan verkställas under våren samma år.

DE SJU HÄRADERNAS KULTURHISTORISKA FÖRENING

STYRELSE:

Civ.-ing. AXEL-UNO NYLANDER, ordf.

Notarie GUSTAV ADOLF WESTFELDT, v. ordf.

Bankkamrer HARALD JÖRNMARK, skattmästare

Landsantikvarie INGEGÄRD VALLIN
intendent och sekreterare

Rektor CARL ANDERSSON

Major H. P. BEHRENDSS

Rektor GUSTAF BOGER

Kom.-rådet FRITIOF BOO

Verkst.-arb. TORSTEN EDLUND

Civ.-ing. ERIK FRANG*

Stadsark. ROLAND GANDVIK

Lektor TORSTEN HEDBERG

Direktör GUNNAR HEDELIN

Fru MARGIT HÖRSTADIUS

Disponent GUNNAR IVARSSON

Direktör YNGVE MAGNUSSON

Fil. dr. IVAR MOBERG

Bibl.-ass. LILIAN PERSSON*

Överläkare TOIVO STENSTAM

Doktor SETH TINGVALL

Agronom FREDRIK ZETHELIUS

* Valda av Stadsfullmäktige i Borås

Arbetsutskott:

Herrar NYLANDER, ordf., FRANG, JÖRNMARK, TINGVALL, WESTFELDT
och ZETHELIUS samt fröken VALLIN.

FÖRENINGENS FÖRTJÄNSTPLAKETT

har 1962 tilldelats:

Silver:

SETH TINGVALL, Borås

RAGNAR BENGTTSSON, Fristad

Brons:

BENGT DAVIDSSON, Tämta

ROBERT HYLANDER, Kinna

ARTUR FLORÉN, Fåglavik

SVEN JAKOBSSON, Äspered

ÅRSBERÄTTELSE

I samband med årsmötet 1961 besöktes Sundholmens slottsruin var- efter förhandlingarna hölls i Ulricehamn. Rektor Gustaf Boger berättade glimtar från det gamla Ulricehamn. Föreningens höstmöte hölls den 7 nov. med föredrag om Varbergs fästning av Fil. dr. Albert Sandklef. Arbetsutskottet har sammanträtt 16/10, 29/1 och 16/5.

Vid årsmötet blev det åter ombyte på ordförandeposten, då dispo- nent Bo Berg på grund av avflyttning från staden av sagt sig uppdra- get. Till ny ordförande valdes civilingenjör Axel-Uno Nylander.

Museets *lokalfråga* har ej heller under det gångna året kunnat lösas, men såväl museilokaler och expeditionsutrymmen som magasin är nu så utnyttjade att arbetet försvåras.

Bland *underhållsarbeten* på byggnaderna kan nämnas utbyte av takrännor. För 1962 har ett extra anslag beviljats av Borås stad för främst yttre målning av Nymanska gården.

Besökarantalet visade en förbättring mot föregående år och upp- gick till 8.350, vartill kommer c:a 12.000 besök i kyrkan vid guds- tjänster, vigslar och övriga sammankomster, eller tillsammans 20.350 besök.

Visningar har ordnats i stor utsträckning, bl. a. för amerikanska turister, som under regelbundna bussturer Göteborg—Stockholm gjort uppehåll på museet.

I förra årets årsberättelse hade införts några minnesord över tre intresserade medlemmar, som avlidit: Byggmästare Oscar Johansson, Doktorinnan Magda Planck och Fru Ada Damm. I år kan Föreningen glädjas åt *gåvor* varom de förordnat. Oscar Johansson har överläm- nat 1.000 kr., som tillförts Jubileumsfonden, ”Magda och Axel

Plancks donationsfond” utgör ett utomordentligt värdefullt tillskott till Föreningens fonder. Ada Damm hade förordnat att hennes samling fotografier skulle tillfalla museet och därutöver en stol och en del arkivalier. Fröken Elin Wahlbom, Kristianstad, bördig från Borås, har också kommit ihåg museet i sitt testamente och i hennes gåva ingår främst utsökta prov på Fröken Hilda Boströms gummidragantarbeten: en grupp med soffa och salongsbord, där modern fru Hedda Boström sitter sysselsatt med inläggning av karameller och vidare 10 stycken figurer i folkdräkter, varibland en knalle med sin påse, en korghandlare, en kvinna i marbodräkt med en bunt bomullsdukar, en i toarpsdräkt och en som sitter vid sin spinnrock. Efter doktor Ivar Segelberg har en stor samling läkarinstrument och utrustning tillförts samlingarna. Bland övriga nyförvärv kan särskilt nämnas:

Textilavdelningen ett värdefullt västgötatäcke som ingått i professor Emerik Stenbergs samling i Leksand har skänkts av Fru Margit Hörstadius. Hon har även överlämnat damastdukar i de olika mönstret som väves i Funningen, i gåvan ingår en servett med drottning Ingrids av Danmark monogram, vävd till hennes bröllop. Ett gammalt röllakanstäcke kommer från Fotskäl och från samma socken en bunt prover på bomullstyger från en förläggaregård. Ett brudtäcke av siden och ett lapptäcke med årtalet 1830 kan också nämnas.

Dräktavdelningen: Två brudklänningar från åren 1891 och 1906. En hemvävd klänning från 1890-talet. Av fru Ebba Stockenfeldts arvingar har skänkts en blå sidenkofta med kapuschong från omkring 1790. Man kan se likadana avbildade på Hilleströms 1700-talsbilder, även en utsökt skir empireklänning buren 1815. Ett sorgförkläde med tillhörande krage kommer från Surteby och en vacker brudschal från Skephult.

Bland herrkläderna märkes en borgmästareuniform med tillbehör, en adelsuniform och ett par bonjourkostymer. Här saknas ännu mera vardagsbetonade kläder.

En dopdräkt och en flickklänning från 1920-talet ingår även bland gåvorna.

Möbler: En soffa, tre stolar och en taburett från Karl Johans-tiden ingick i Magda Plancks gåva. En skänk, som ursprungligen kommer från Toarp har lämnats till museet av fröken Wahde. Två kakelugnar har överlämnats av Borås Sparbank.

Till museets *silversamling* har förvärvats en gräddkanna från år 1813 tillverkad i Borås av H. I. Lyberg. Två kalkformade bägare gjorda 1837 av samme guldsmed kommer tillsammans med en dosa från 1813 av guldsmeden Magnus Lönberg från Magda Planck. En soppsev och en såssked med skedblad av en snäcka har tillhört fröken Wahlbom. De är stämplade resp. C. A. Lindström 1823 och M. Lönberg 1810.

En gammal skrivmaskin och en fonograf med rullar hör även till nyförvärven.

En packe spånjalusier i olika mönster kommer från Skephult och en med målade blommor från Fritsla. Från herr Adolfsson, Bollsjöbruk, Mossebo, som nu slutat med liesmide har hans stämplor och ett par liar m. m. skänkts till samlingarna.

Bildarkivet har ökat främst genom Ada Damms samling på närmare 1800 kort, därav dock några är dubletter, men därutöver kommer ett antal negativ; av direktör Ivar Westfeldts arvingar har överlämnats c:a 500 kort och från herr Tor Lundgren i Malmö har kommit närmare 200 äldre vykort; en del äldre fotografier har lånats för kopiering och ett flertal negativ ingick i gåvorna efter direktör I. Westfeldt och doktor I. Segelberg. Bildsamlingen har ökat med 1600 nummer, varibland bilder av de medeltida dopfuntarna inom Sjuhäradabygden; för denna fotografering har fil. lic. Claes Claesson anlitats.

Även till arkivet har många gåvor kommit: en samling gamla handlingar från Skattegården, Hällstad, hushållsräkenskaper från 1890-talet, uppteckning om fiberpapptillverkning av Gustaf Källman och om fårhandeln i Älekulla av J. Oscar Carlsson, 3 stora pärmar med ritningar till Gustav Adolfs-kyrkans restaurering har överlämnats av Kungl. Vitterhets- och Antikvitetsakademien. Slutligen kan nämnas

en tullsedel från 1834 som stämplats i Borås Tullkammare för att vidhäftas ett stycke Bomulls-Wäfnad ”såsom af ortens tillverkning” och ett Kistebrev tryckt 1818 i Direktören Lundströms Tryckeri, Jönköping.

Biblioteket har genom bytesförbindelser, gåvor och inköp tillförts 200 nummer.

Årsboken behandlade 1961 Gäsene härad och med 1962 års bok, som ägnats Vedens härad och Borås har alla häraderna fått sin årgång. Bokserien Västergötland har även under 1961 rönt stor efterfrågan, museets vägledning har omtryckts.

Någon egen utställningsverksamhet har på grund av lokalbrist ej ägt rum, men föremål ur samlingarna har varit utlånade vid ett flertal tillfällen. En inventering har påbörjats angående möjligheten att förvärva äldre och nyare prov på textiltillverkningen i bygden och en samling gamla provböcker från Kilsunds AB har erhållits.

Antalet ärenden för de statliga myndigheterna synes för varje år ökas. Sålunda har ett flertal ärenden handlagts beträffande byggnadsplaner, vägar och broar, grustag, kraftledningar m. m., liksom inventeringar rörande bl. a. äldre bebyggelse; kyrkorestaureringar, naturskyddsfrågor, utgrävningar m. m. har fordrat många arbetsdagar.

På Hedareds stavkyrka har en del underhållsarbeten utförts under året, arbetet kommer att fortsättas innevarande år. Fornminnesinventeringen har genom Riksantikvarieämbetet under 1961 slutförts inom Sjuhäradsbygden och de ekonomiska kartorna börjar nu utkomma. Ett flertal ej tidigare registrerade fornminnen har därvid påträffats.

Platsen vid Kungshögen i S. Ving har röjts upp, varvid det visade sig att där finns två större och en mindre gravhög. Genom tillmötesgående av familjen Franzén på Hökerums gård har runstenen, som en gång flyttats till gårdens trädgård, återförts till platsen invid högarna och samhället har här fått ett förnämligt fornminnesområde alldeles invid det nya kommunalhuset.

Hembygdsarbetet präglas alltjämt av stor livaktighet och expansion. Nya föreningar har tillkommit: i Hössna, där man vill bevara

socknens äldsta skolhus, och i Södra Ving, där man redan är i färd med bevarandet av en äldre manbyggnad från Vings kvarnar. Senare har även i Vänga tillkommit en förening, som erhållit gåvobrev på byggnaderna tillhörande ett gammalt torp. En sockenbok har utkommit behandlande: Mjöbäck, Älvsered och Holsjunga.

Ett flertal forskare har utnyttjat museets samlingar och arkiv. Museets byggnader och interiörer utgör en omtyckt bakgrund vid textilföretagens reklamfotografering. I kyrkan har 39 st vigslar ägt rum.

Landsantikvariens resdagar har varit 125 varvid i regel flera ärenden handlagts varje resdag. Ärendenas art och fördelning framgår i stort av följande siffror: byggnadsplaner 19, vägar och broar 8, grustag 10, kraftledningar 22, äldre bebyggelse 16, kyrkor 12, kyrkoruiner och kyrkogårdar 6, naturskydd 6, fornminnesbesiktningar och undersökningar 25, hembygdsföreningar 15, textilsamlingar 5, övrig inventering 18. Landsantikvarien har liksom tidigare undervisat i textil konsthistoria vid Textilinstitutet, hållit ett flertal visningar och föredrag och tjänstgjort som ciceron vid resor samt lett studiearbete. Syföreningen för Ramnakyrkan har samlats i Fällhult och ordnade förra året en försäljning. Landsantikvarien är medlem i Stiftelsen Seglora Gamla Prästgård och Gäsene tingshus, De Sju Häradernas Hemslöjdsförening och suppleant i Västergötlands Fornminnesförening.

Diarieförda in- och utgående skrivelser utgjorde 2.881.

På museets kansli har fröken Inger Davidson tjänstgjort. Folkskollärare Johnny Ludvigsson har arbetat vid museet under sommaren. Genom anslag från Arbetsmarknadsstyrelsen har 4 arkivarbetare beretts arbete vid museet under året.

Borås den 19 maj 1962.

A.-U. Nylander
/Ingegärd Vallin

GÄVOR HAR SEDAN ÅRSMÖTET 1961 ÖVERLÄMNATS AV

Herr Vilh. Adolfsson, Bollsjöbruk, Mossebo	Fru Signe Lundgren, Borås
Fru Märta Almér, Göteborg	Herr Tor Lundgren, Kilian Zollsgatan, Malmö
Fröken Inger Almgren, Borås	Major E. Malmgren, Ulricehamn
Fru Hilda Andersson, Borås	Landsfiskal och fru Arthur Nilsson, Fritsla
Fru Ellen Arnås, Gläborg	F. d. hemmansägaren Birger Nilsson, Hällstad
Fru Hulda Berntson, Borås	Fru Kerstin Nylander, Strömsfors
Herr Eskil Blomquist, Borås	Fröken Ruth Olsson, Borås
Borås Sparbank, Borås	Direktör Hans Pedersen, Borås
Fröken Ellen Carlsson, Hyssna	Fröken Hilma Pettersson, Mjäldrunga
J. Oscar Carlsson, Brobacken	Fru Magda Planck, Borås
Ada Damm, Borås	Herr Olof Pramkvist, Västerås
Fru K. A. Fagerlind, Borås	Fröken Gerda Rodling, Fritsla
Fru Anna Fredborg, Björketorp	Fröken Lena Sandberg, Göteborg
Fröken Tyra Gröndahl, Stockholm	Fröken Hulda Sandblom, Funningen
Fru Astrid Gustafsson, Äsunden	Doktor Ivar Segelbergs dödsbo, Borås
Herr Hans Hederstierna, Borås	Skandinaviska Banken, Borås
Herr Alf Hedin, Sexdrega	Fru Vivan Skarin, Hästabacka
Herr Hugo Håkanssons dödsbo, Rydboholm	Grevinnan Ebba Sparres arvingar, Ömmesala
Fru Margit Hörstadius, Borås	Komminister Per Skoglunds arvingar, Ulricehamn
Herr Alf Johansson, Östergården, Roasjö	Greve C. W. Spens, Ulricehamn
Fru Anna Johansson, Kaggården, Murum	Fröken Stadig, Redvägsbrunn
Herr Halvar Johansson, Borås	Fru Ebba Storckenfeldts arvingar
Herr Stig Johansson, Högstorpet, Sexdrega	Apotekare Gösta Svensson, Borås
Herr Vitalis Johansson, Mjäldrunga	Herr Göte Svensson, Stommen, Fristad
Fru P. W. Karlberg, Sundholmen	Herr S. J. Svensson, Fristad
Herr Karl Karlsson, Borås	Herr Svensson, Ärtingen, Fristad
Kilsunds AB, (dir. Lagnell), Borås	Fru Stina Thorsson, Fritsla
Herr Gustaf Källman, Hökerum	Fröken Eva Wahde, Borås
Fru Emelia Lapsevska, Borås	Fröken Elin Wahlbom, Kristianstad
Fru Hanna Larsson, Tubbekulla, Fristad	Landsantikvarie Ingegärd Vallin, Borås
Fru Harry Larsson, Frigärde, Fotskäl	Direktör Ivar Westfeldts arvingar, Borås
Herr Karl Larsson, Annelund, Fotskäl	Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Stockholm
Fru A. W. Lindgren, Borås	Kamrer Erik Zachrisson, Borås
Herr Karl Ljunggren, Fridenshöjd, Kinna	
Herr Johan Lundgren, Vällingbacka, Skephult	

FRÅN HEMBYGDSFÖRENINGARNA

BOLLEBYGDS HÄRAD:

Björketorps hembygdsförening: Ordf. Arvid Åblad, övriga medlemmar: Malte Eurenus, Olof Andersson, Gunnar Karlsson, alla Rävlanda, Albert Jonsson, Hindås, och Karl Engström, Sandlid. Denna förening har haft utfärd till trakterna omkring Falköping och Skara. Arbetet med sockenboken fortgår.

Bollebygds hembygds- och fornminnesförening: Ordf. herr Holmer Alfredsson, Bollebygd, v. ordf. A. Nätt, Hultafors, kassör Sven Svensson, Bollebygd.

Töllsjö Hembygdsförening: Ordf. John Andersson, Horsared, kassör Erik Carlsson, Henå, samt Fritz Johansson, Björkered, Evert Johansson, Gantarås, och Gustaf Johansson, Backagården.

GÄSENE HÄRAD:

Gäsene hembygds- och fornminnesförening: Ordf. Artur Florén, Fåglavik, v. ordf. Allan Skoog, Ljung, sekr. Bertil Björkenor, S. Björke, kassör Gösta Kyrkander, Mjälldrunga.

Stiftelsen Gäsene Tingshus: Ordf. Ture Åberg, v. ordf. I. Vallin, sekr. Helmer Ljungkvist, kassör Allan Skoog, styrelseledamot Erik Svensson.

Gäsene hembygds- och fornminnesförening och stiftelsen Gäsene Tingshus stod som värdar då den gamla tingssalen i bottenvåningen för första gången på 139 år åter användes. Det var De Sju Häradernas Kulturhistoriska Förening som fick hålla sitt årsmöte där den 19 maj 1962 i samband med en rundresa i Gäsene. Ljustakar på domarbordet och brasa i den öppna spisen förhöjde stämningen.

Hudene hembygdsförening, Fåglavik: Ordf. folkskoll. Sigvard Sunnergren, v. ordf. Göte Hallberg, kassör och stugvärd Artur Carlsson övriga medlemmar Adolf Nord, Rune Wärn, och Arno Ahlgren.

Hudene hembygds- och fornminnesförening: Ordf. Helmer Ljungkvist, Fägred, v. ordf. Filip Gustafsson, Grimstorp, sekr. K. G. Wilhelmsson, Västergården, kassör Olof Lundblad, Ölanda.

Jällby hembygds- och fornminnesförening: Ordf. Herbert Carlsson, v. ordf. Astrid Andersson, sekr. o. kassör Paul Fredriksson. Föreningens ryggåsstuga har i likhet med föregående år visats för besökande. Vid inspelningen av den kulturhistoriska filmen "Knallen" har föreningen medverkat. F. ö. har sakerna i ryggåsstugan setts över och stugans inre snyggats upp. En handkvarn har skänkts till samlingarna.

Källunga hembygdsförening: Ingen verksamhet.

Närunga missionshistoriska museum: Föreståndare pastor Roland Johansson.

Od. Odqvistska släktföreningen: Stuga med samlingar i Upptorp.

Skölvene hembygdsförening: ordf. prosten Herbert Karlsson.

Svältornas fornminnesförening: ordf. o. kassör kantor Nils Rydler, v. ordf. fil. kand. Oscar Ordqvist, Göteborg, hem-ägare Martin Johansson, Asklanda, Sten Svensson, Ornunga, och Simon Johansson, Ornunga.

KINDS HÄRAD:

Ambjörnars hembygdsförening: ordf. folkskoll. Arvid Johansson, v. ordf. disp. Erland Karlsson, sekr. fröken Elvira Hansson, kassör köpman Daniel Nilsson.

Dalstorp-Nittorps hembygdsförening: ordf. Karl Andersson, Åvik, v. ordf. Arvid Thun, Dalstorp, sekr. Mats Josefsson, kassör Luther Johansson. Stugvärd Gustav Johansson, stugvärdinna Valborg Johansson. 20 nya föremål har tillförts samlingarna, en kölna har skänkts av Gustav Johansson, Svedjetorpet, vilken kommer att flyttas till hembygdsgården. Föreningen har anordnat tipspromenad i samband med sitt årsmöte.

Grönahögs hembygdsförening: Ordf. trävaruhandl. Fritz Karlvall.

Hillareds hembygdsförening: ordf. Sture Svensson, v. ordf. Bertil Karlsson, sekr. Gustav Good, kassör Sture Franzén, samt Ella Karlsson. Hembygdsfester med teater, föredrag m. m. har anordnats.

Håcksviks hembygdsförening: ordf. o. kassör Janne Johansson, Skäremo, ledamöter John Hansson, Ararp, Axel Abrahamson, Sjöbo, Klara Larsson, Nydalen, och Edvin Johansson, Broholmen. Hedersledamöter: Fröken Anna Svensson, Lisslarp, och Fru Elin Strand. Björkar har planterats på ömse sidor om vägen fram till Klockaregården.

Kalvs hembygdsförening: Ordf. Otto Olsson, kassör Viktor Johansson, sekr. Edvin Strand.

Limmareds hembygds- och fornminnesförening: ordf. glasarb. Arvid Svensson, sekr. och kassör förman Karl-Erik Breidegård, Stina Johansson, Rickard Pettersson, Bror Larsson, Gunnar Jönsson och Valter Axelsson. Iordningsställandet av föreningens byggnad "Fornåsen" har fortsatt. Det invändiga målningsarbetet har i det närmaste slutförts, men en del inredningsarbeten återstår. Samlingarna har ökat.

Ljushults hembygdsförening: Ingen verksamhet.

Långhems hembygdsförening: ordf. och kassör Carl Holmberg, samt Henry Gustavsson, Mats Westberg, Edit Nyman och Karl-Erik Enoksson. Under året har anordnats utflykt gemensamt med Månstads hembygdsförening, varvid fornminnena inom socknen förevisats under ledning av amanuens Hans Andersson och kommunalkamrer Carl Holmberg. Utflykten avslutades med historik och andaktsstund på den gamla kyrkogården. Vid samma tillfälle visades hembygdsstugan. En del äldre föremål har tillförts hembygdsstugan. Arbetet med sockenboken pågår.

Månstads hembygdsförening: ordf. Carl Strömbom, v. ordf. Gösta Larsson, sekr. Lilly Kraft, kassör Axel Lind, övriga ledamöter: Sture Larsson, Ingemar Lignell, Oskar Gripestam, Ingemar Bronald. Föreningen har haft offentlig underhållsafton. Fyra protokollförda sammanträden. Uppsynkning av parken kring lusthuset å gamla komministerbostället Skårtebo. Långhems och Harplinge Hembygdsföreningar har besökts, utfärd tillsammans med Limmareds hembygdsförening.

Sexdrega hembygdsförening: ordf. Gunnar Svenningsson, övriga ledamöter Gunnar Larsson, Dagmar Hansson, Bertil Eriksson, Stig Engström, Eric Andersson, Margit Engström och Mats Axelsson. Midsommarfest har anordnats. Hembygdsgården har hållits öppen på söndagarna sommartid.

Paviljongen vid Skårtebo
komministerboställe.

Sjötofta hembygdsförening: ordf. Ernst Andersson, sekr. Lars Gunnar Odéen, kassör David Johanson, ledamöter Petri Nilsson och Tage Bengtsson.

Svenljunga hembygdsförening: ordf. Alf Jernlid, v. ordf. Ingemar Jansson, sekr. Rune Gedda, ledamöter fru Walla Bowald, fru Birgit Axelsson, herr Gustav Bynander och fru Elsa Hilmerson. En bildutställning med motiv från gamla Svenljunga har ordnats. Hembygdsstugan hålles öppen sommarsöndagar.

Tranemo hembygdsförening: ordf. direktör Knut Palmquist, v. ordf. o. kassör Arvid Stigsén, sekr. Arvid Pettersson, museiföreståndare Helge Pettersson, övriga ledamöter i styrelsen Anna Claesson och Margit Bexell. Samlingarna från dir. och fru Helge Claesson, Uddebo, har överflyttats till föreningens stuga.

Ölsremma hembygdsförening: ordf. Hjalmar Hulander, v. ordf. Oscar Gabrielsson, kassör och stugvärd Åke Johansson, Grebbaslätt, och sekr. John Valfridsson, Ölsremma. Stugan i Örshem har grundligt reparerats, såväl ut- som invändigt. Detta har utförts tack vare anslag från kommunen och genom medlemmarnas intresse, därvid bör Oscar Gabrielsson särskilt nämnas. Stockar har skänkts till arbetet av intresserade skogsägare.

Örsås hembygdsförening: ordf. Vilgot Josefsson, v. ordf. Karin Englund, sekr. Ellen Kristensson, v. sekr. Anna Andersson, kassör Karl Ahlgren, materialförvaltare John Svensson. Ett färgbildsarkiv över numera öde gårdar, torp och backstugor har upplagts och kompletterats med uppgifter om deras forna invånare m, m. På sedvanligt sätt har valborgsmäss- samt midsommarhelgerna högtidlighållits vid hembygdsstugan. Söndagen den 2:a juli hade föreningen anordnat en bussresa till en del platser framförallt i Skaraborgs län. Besök gjordes vid Karleby gravfält, Kungslena 1100-talskyrka, Varnhems kyrka samt klosterruinen därstädes från 1200-talet, Skara domkyrka m. m.

Lilla Sanden, som skall bli vandrarhem i Kinna hembygdsförenings regi.

Håcksviks hembygdsförening har under året gästade hembygdsstugan. Dessutom har stugan upplåtits och visats vid ett flertal tillfällen för intresserade besökare.

Östra Frölunda hembygdsförening: ordf. Gunnar Nyhage, sekr. Erik Steinorth, kassör Axel Johanson, övr. ledamöter Nils Torén och Per Johansson.

MARKS HARAD:

Berghems hembygdsförening: ordf. handl. Erik Carlsson, Bäckäng, kassör Inga Andersson, Karlsro.

Fritsla naturskyddsförening: kulturhistoriska sektionen: Fridolf Elingmark, Leif-Erik Aronsson och Sture Andersson. Två promenader "Känn din bygd" har anordnats, en runt förläggargårdarna i Fritsla by och en tillsammans med Kinna hembygdsförening, dessutom två bussresor. En tredagarsfärd till Värmland och en söndagsresa till Halland. I hembygdsstugan Hallen har föreningens sammankomster, studiecirklar m. m. ordnats. I Naturskyddsföreningens publikation "Nötväcken" ingår kulturhistoriska bidrag.

Hyssna hembygdsförening: ordf. Wolmar Arvidsson, v. ordf. Fridolf Arnell, sekr. Hugo Johansson, v. sekr. Maj Persson, kassör John Karlsson, samt Rut Arnell, Hugo Robertsson och Karl Asserlund. Under sommaren arrangerade föreningen en utflykt pr buss till Läckö slott, Kinnekulle, Rörstrands Porslinsfabrik m. fl. platser och sevärdheter i Västergötland.

Av hembygdsboken "Hyssna, en socken i Mark", har försäljningen tillfört kassan en hel del medel under året. Ännu finns ett antal ex. kvar av upplagan, som från början omfattade 1.200 ex. Museet har hållits öppet sommarsöndagar under maj—juli och av besöksboken framgår att även många långväga gäster besökt museet.

Backstugan Lindåsen inom Örestens kronopark.

Kinna hembygdssförening: ordf. Knut Ivarsson, v. ordf. Stig Bengtsson, sekr. Rolf Gustavsson, kassör Karl Ottosson samt Ros-Marie Snygg. Inom hembygdsparken har under året utförts endast mindre kompletteringsarbeten, vid stugorna. En fårhage har ordnats vid soldattorpet och ett högt stängsel har satts upp runt om fågeldammen. I dessa båda har också placerats får och fåglar. Föreningens samlingar har omredigerats och delvis överflyttats till Soldattorpet. Genom flera stora penninggåvor av kända kinnabor har samlingarna genom inköp kunnat berikas med hundratals nya och delvis sällsynta saker. Hembygdsparkens stugor har som vanligt hållits öppna varje söndag under sommarmånaderna och lockat många besökare. Midsommarfirandet skedde också traditionsenligt där med närmare tusentalet besökare.

Föreningen har under året efter ett energiskt arbete lyckats rädda och bevara den gamla förläggaregården Lilla Sand i Kinna, som måste lämna plats åt modern bebyggelse. Gården flyttades till en tomt som välvilligt skänkts för ändamålet och skall där efter nu pågående renovering upplåtas till vandrarhem sedan Sv. Turistföreningen beslutat att medverka härtill. För att finansiera detta uppvaktade medlemmarna alla industrier, firmor, köpmän och privatpersoner och samlade på så sätt in c:a 25.000 kr medan Kinna kommun sedan tillsköt nästan lika mycket. Förutom som vandrarhem kommer den gamla rymliga gården också att innehålla samlingslokaler, fritids- och hobbylokaler tillgängliga för ungdomsföreningar o. d. samt, som viktigast för Hembygdssföreningen, egna föreningslokaler, där en hel del verksamhet som hittills ej kunnat ordnas till belåtenhet skall komma i gång, t. ex. vävstuga, slöjd, folkdansträning.

Ett nytt tillskott till föreningens stugor fick Hembygdssföreningen i den gamla back-

Anjous' krukmakeri, Skene.

stugan i Berghem, Andors-Annas Lindåsen, som Domänverket välvilligt upplåtit åt föreningen helt kostnadsfritt. Stugan som ligger delvis under jord har inretts med lämpliga gamla möbler och saker. Den är avsedd som ett utflyktsmål för föreningens medlemmar.

För tredje året anordnade också Hembygdsföreningen Luciafirandet i Kinna. Medlemsantalet var vid årets slut 280. Ett krönikespel författat av rektor Alf Torland med ämne från bygdens liv omkring 1840 har uppförts av föreningsmedlemmar.

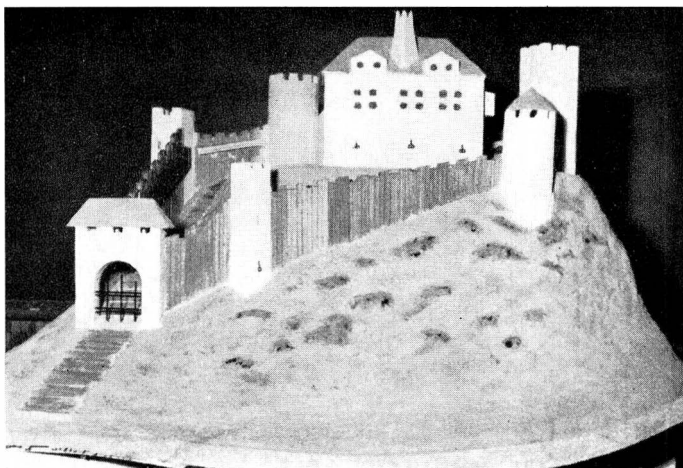
Kinnarumma hembygdsförening: ordf. Otto Olofsson, v. ordf. Nils Eriksson, kassör Nils-Olof Olofsson, sekr. Sven-Åke Svensson, v. sekr. Inge Lusth, samt John Sörling och Valter Eklund.

Kungsäters hembygdsförening: ordf. Einar Karlsson, Dalbo, ledamöter Gunnar Johansson, Hakatorp, Seth Larsson, Karl-Gustaf, Lisa Johansson, Torsäng, Elis Andersson, Torsebo, Karl E. Johansson, Guntorp, Johan Johansson, Märkedal, John Abrahamsson, Djupadal, Ebba Karlander, Grubba, och Kerstin Brodin, Göteborg. Hembygdsgården är i stort sett färdig och man samlades häruppe till midsommarfirande.

Seglora hembygdsförening: ordf. Allan Claesson, sekr. Karl-Julius Johansson, kassör Hugo Fransson, intendent Hadar Johansson, för stugan "Tån" fru Signe Persson.

I *stiftelsen Seglora gamla prästgård* har nyvalts ledamöter från hembygdsföreningen, som alltså nu helt förvaltar prästgården.

Skene hembygdsförening: ordf. Carl-Axel Johansson, kassör Filip Karlsson, sekr. Gustav Larsson, övriga ledamöter Margit Eriksson, John Johansson, Oskar Pettersson och Allan Barlinge. I mars hölls årsmöte i församlingshemmet. Tre lyckade utflykter, då fasta fornlämningar och gammal torpbebyggelse har studerats. För övrigt har arkivforskning, uppteckningar, filmning och bandupptagning förekommit. Föreningen har under året av Wäfveribolaget erhållit som gåva den år 1806 uppförda manbyggnaden

Modell av Örestens medeltida fäste.

till Håven Håkansgården, en typisk bondstuga i oförändrad stil. Under förra vintern förfärdigade ett lag medlemmar en modell av det medeltida fästet Öresten.

Föreningens verkligt stora arbetsuppgift under året har dock varit iordningsställandet av krukmakare-museet den s. k. "Anjou-gården", vilken invigdes söndagen den 29 sept. inför en talrik publik, då förutom talare, spelmanslag och Hembygdskören medverkade. Dessutom har julmarknad ordnats i samband med juls skyltningen.

Torestorps hembygdsförening: ordf. Bror-Rune Svanhäll, v. ordf. Karl Andersson, sekr. Knut Persson, v. sekr. Anders Persson, kassör Elsa Persson, v. kassör Knut Eriksson, intendent Tor Asking samt Hildur Henriksson, Margareta Svanhäll, Carl Bergman och Artur Augustsson.

Västra Marks hembygdsförening: ordf. Johan Ekberg, sekr. och kassör Bo Davidsson, övriga medlemmar Einar Nygrell, Torvald Serell och Agnes Larsson.

Ålekulla hembygdsförening: ordf. Oscar Carlsson, Brobacken, övriga ledamöter: Allan Karlsson, Dal, Göran Svensson, Dal, Einar Sjögren, Skolhem, Johan Nordgren, Skållared, Elin Andersson, Brastorp, Dagmar Andersson, Sjöbo, Märta Persson, Björnsår, Berta Larsson, Stommen, och Selma Zakrisson, Rörås.

Öxabäcks hembygdsförening: ordf. disp. Gösta Sandblom, v. ordf. Arvid Kristiansson, sekr. John Johansson, kassör Anders Johansson, intendent Olof Andersson.

Öxnevalla JUF: Stuga med samlingar på Slätten, Källeberg.

REDVÄGS HÄRAD:

Blidsbergs hembygds- och fornminnesförening: ordf. Assar Ek, sekr. Eskil Andréasson, kassör Hans Kåreemark, övriga ledamöter Allan Hulander och Åke Karlsson, Yngve Häljestig och Gunnar Samuelsson. Man undersöker möjligheterna att få anslag för att

kunna inköpa tomt till Fornstugan. Inventering av gamla boplatser pågår, därvid använder man sig av gamla handlingar och kartor.

Brunns hembygdsförening: ordf. Ture Brunn-gård, v. ordf. Tore Karlsson, sekr. Gösta Brunn-gård, v. sekr. Göran Lindgren, kassör Arthur Andersson.

Dalums samhällsförening: kommitté för fornstugan, ordf. Sten Ebbe Dahlén, v. ordf. Gunnar Svensson, Åkeräng, Åke Johansson, Näckrosen, museiintendenter Bernhard och Gustaf Englund, Ängalund. Under sommaren har man haft många besök, kaffe och våfflor har serverats i fornstugan, som är belägen vid en medeltida offerkälla, Gullkällan, ett stenkast från gamla tingsplatsen Tingvallen.

Humla församling: Stuga från Haggården med samlingar, visas av kyrkvärden Josef G. Johansson.

Hössna hembygdsförening: bildades den 30.1 1962 varvid rektor Boger medverkade. Ordf. Karl Andersson, v. ordf. Gustav Karlsson, kassör Jenny Stomberg, sekr. Ingegärd Johansson, samt Ingrid Karlsson och Harald Knutsson. Man har erhållit nyttjanderätten av Hössna äldsta och första skolhus, vilket kommer att bli museum.

Kölaby hembygds- och fornminnesförening: ordf. Sigvard Kroon.

Strängsereds hembygdsförening: ordf. Sven Larsson, sekr. Vitalis Kruuse, kassör Ernst Andersson, ledamöter Fredrik Carlén och Thure Lind.

Timmele samhällsförening: ordf. Bertil Garnolf, sekr. Dag Wetterström, kassör Tage Svensson, samt Hadar Claesson och Evert Ullberg.

VEDENS HÄRAD:

Bredareds hembygdsförening: ordf. Oskar Magnusson, Frugården, v. ordf. Gustaf Adolfsson, Hjortsberg, Thorsten Nilsson, Hjälmyrd, övriga ledamöter Ragnar Lundkvist, Silleberg, och fru Astrid Johansson, Ingelstorp. En donation på 500 kr. har erhållits av Alma och Axel Andreasson, Korsnabben, Myrekulla.

Hedared: Byrådet förvaltar stavkyrkan och den gamla fattigstugan. Ledamöter: Sven Andersson, Skattegården, Justus Sandblom, Byfogdegården, Erik Johansson, Eriksgården, John Eliasson, Larsgården, John Johansson, Haraldsgården, Paul Svensson, Risa, och Anders Andersson, Älvsgården. En del reparationsarbeten har utförts på kyrkan.

Vänga hembygdsförening: Bildades den 12 april 1962. Ordf. Josef Svensson, Bergsgården, v. ordf. Helge Andersson, Tormundsås, kassör Wilhelm Carlsson, Melltorp, sekr. Lars Eriksson, Bergsgården, övriga ledamöter Gösta Henriksson, Harry Einarsson, Östergården, och Helge Johansson, Mellangården. Föreningen har av Johan Bengtsson av Örsbacken fått ett gåvobrev på husen på torpet, bestående av 100-årig väl underhållen stuga, ladugård och en bod. Antalet medlemmar 77.

Älvsborgs läns folkskolas museum, Fristad: Föreståndare rektor Ragnar Bengtsson.

ÅS HÄRAD:

Gingri hembygdsförening: ordf. Dag Rydin. Stugan visas av Albin Karlsson.

Härna hembygdsförening: ordf. Sture Svensson, v. ordf. Sven Svensson, sekr. och kassör Gösta Hernbo, övriga ledamöter K.-G. Josefsson samt Karin Bodin.

Kärråkra: Samlingar i det gamla vapenhuset vid kyrkan.

Södra Vings hembygdsförening: ordf. Åke Hellkvist, v. ordf. Jean Rydberg, Cissi Sigurdsson, v. sekr., kassör Åke Bolin. Arbetet med hembygdsstugan har fortsatt och

denna är så gott som färdig utvändigt, inredningen återstår, men muren är färdig och den gamla kalkstensskorstenen på plats.

Över 200 frivilliga dagsverken har utförts och mycket virke har skänkts, en insamlingslista har inbringat 2.600: — kr. samt loppmarknad vid Tolkabro i våras c:a 700: — kr. Föreningens medlemmar har tagit ned en del granar på gravfältet i Hökerum som tillhör Kulturhistoriska Föreningen och har då fått tillgodogöra sig virket, vilket inbragt närmare 1.000: — kr.

Toarps hembygdsförening: ordf. Torsten Danielsson, v. ordf. Gösta Karlsson, sekr. Georg Hjortvall, kassör och intendent Torsten Karlsson. Föreningen har under året av framlidne Dr. Axel Planck och hans maka fått en donation å 10.000 kr. Bildandet av en naturskyddsförening har diskuterats, antingen som sektion eller fristående förening.

ULRICEHAMN:

Ulricehamns hembygdsförening: ordf. Gustaf Boger, styrelsen Sven Carlsson, Carl-Magnus Ekeskog, Erik Hedlund, Gunnar Högborn, Sten Josefsson, Gösta Ljungström. Vaktmästare vid Stadsparkens hembygdsmuseum är Simon Lindqvist. En bildutställning "Alla tiders Ulricehamn" blev ett lyckat arrangemang med omkring 1.600 besökare. I samarbete med Ulricehamns Sparbank ordnades under den s. k. sparbanksveckan en utställning av äldre tiders husgeråd och verktyg från bygden. Ett flertal gåvor har överlämnats till samlingarna, som nu omfattar c:a 1.300 föremål. Det gamla tullhusets öde är ännu ej slutgiltigt avgjort. Vid rivningen har det märkts ner och virket har upplagts på stadens förråd. Ryggåstugan i Stadsparken har nu stått där 45 år, den flyttades 1917 från Hagen i Tranemo.

Intressanta nyförvärv är de till stadens gamla häkte hörande fångkläderna, som förvarats på rådhusets vind, men nu överlåtits till museet. Dräkterna, en omgång manskläder och en uppsättning kvinnodito, har tydligen inte använts så mycket, vilket dock inte betyder, att stadens gamla häkte uppe vid Rådhusgatan mitt emot Folkan stod tomt. Därom ger rådhusarkivets gamla handlingar klart besked. Särskilt en marknadsdag kunde det bli fullt hus i gamla häktet, och både manliga och kvinnliga tjuvar har där fått tänka över sina gärningar och avvakta sin dom.

Enligt den av kmt år 1887 fastställda beklädnadsstaten för fångar skulle dessa under fångtiden ekiperas i en särskild fångdräkt. I häktet skulle bestå med "underkläder av buldan, ullstrumpor, tofflor och i allmänhet träbottnade skor" och för männen av grått vadmal förfärdigade byxor, väst, jacka eller tröja och för de kvinnliga fångarna vadmalsblus eller tröja samt ytterkläder av vadmal. För sommarbruk skulle finnas kläder av buldan, ett slags grov tvåskaftad vävnad av lin, jute- eller hampgarn, begagnad till säckar, foder och grövre kläder.

Ulricehamns gamla fångmunderingar tycks vara helt reglementsenliga enligt 1887 års bestämmelser. Vinterkläderna är av tjock, grå vadmal, ett prov på den tidens vadmalsvävnad. Underkläderna är av hemvävt linne, och sommardresserna av buldantyg är av unikt slag. Museet har varit öppet under sommarsöndagarna.

BORÅS:

Hembygdsföreningen Westergyllen: ordf. Bror Ørnskov, v. ordf. Olof Andersson, sekr. Lars-Gunnar Wilker och v. sekr. Maj-Britt Pettersson, kassör Britta Wingqvist, Lars Pettersson, Lars Landegren och John Erik Svahn, Per-Olof Olofzon. Man har ett

motto för året "Kamratskap, sammanhållning och arbetsglädje". Året har i stor utsträckning varit präglad av utlandskontakter. Inte mindre än tre olika utländska danslag har gästade Borås. Bygdeungdomslaget från Molde i Norge, Kölner Volktanzkreis från Köln, Deutsche Jugend des Ostens från Düsseldorf.

Aktiviteten är annars den allra bästa inom föreningen och det gångna året är kanske ett av de allra livaktigaste. Det har varit god fart på danstråningen och i väv- och slöjdsektioner har det arbetats för fullt. Under sommaren har traditionellt ordnats sång- och lekafstnar i Ramnaparken. De sista månaderna av året sattes alla krafter in på julmarknaden som anordnas vart annat år.

Borås hembygds-gille: ordf. Bengt Andersson, sekr. Eva Andersson, kassör Kerstin Andersson, övriga ledamöter Bertil Andersson, Irene Svensson och Ernst Wigner. Gillet firade den 20 okt. 10-årsjubileum med en trevlig fest med stor tillslutning. Övningskvällarna i folkdans och högreståndsdans har varit flitigt besökta. Hobbygrupperna i vävstugan har varit i flitig verksamhet.

Militärmuseum vid Kungl. Älvsborgs regemente: Museinämnd: ordf. överste Ahnfelt, v. ordf. major Behrens, sekr. kapten Ellinge (museivårdare), v. sekr. fanjunkare Ståhl (stf museivårdare). Övriga ledamöter: landsantikvarie I. Vallin, konsul Harry Wennerlund, reg.-int. kapten Afzelius, traditionsoff. vakant, arkivföreståndare fanj. R. Andersson, förvaltare G. Persson och slottskamrer B. Nygren, dessutom har museinämnden utökats med rustmästare Bengt Nero, förrådsförmän Carl Holmén, förrådsarbetare Gunnar Björklund. Museets föremålssamling utgöres f. n. av 313 nummer, förutom kartor, böcker, foton etc. Till museet hör även ett soldattorp inom kasernområdet. Museet har besökts av c:a 700 personer.

Kindsgillet i Göteborg: ordf. Walter Martinsson, v. ordf. David Magnusson, kassör Lennart Blomqvist, stugvärd Bertil Hallberg, sexmästare Gunnar Christenson, sekr. Billy Manne-Andersson, v. sekr. Sören Rylander.

FÖRFATTARREGISTER 1954—1963

- Ahn, Rikard von:
Boråssilversmeden med signatur "O. W." och hans verksamhetstid. 1959, s. 123.
Silverstämplar från Borås. 1962, s. 113.
- Andrén, Erik:
Guldsmedssläkten Wibeck i Borås. 1963, s. 89.
- Berggren, G.:
En kyrkohandbok och mässbok från 1547 i Sätilla kyrkoarkiv. 1955, s. 37.
- Bohlin, John:
Färgarläkten Langlet. 1962, s. 35.
- Bondekam, Torgny:
Landshövdingen i Borås. 1954, s. 51.
- Carlsson, Ellen:
Om kyrkdukar och andra dukar. 1954, s. 93.
En folksägen från Hajom. 1954, s. 95.
Repslageriet i Hajom. 1955, s. 116.
Psalmbokshistoria från förra seklets Hajom. 1956, s. 121.
- Cullberg, Carl:
Stenåldersboplatsen Vädersholm. 1962, s. 85.
- Diurson, Vera:
Från Marks härad. Som hemslöjdskonsulent i Sjuhäradsbygden 1937-45.
1956, s. 61.
- E. A.:
Om folkets hushållning i Bollebygd. 1960, s. 37.
- Edlund, Torsten:
Bland spelmän i Mark. 1956, s. 113.
- Eklöf, Karl:
Ekarps rote, Timmele. 1959, s. 77.
- Ekstrand, Gudrun:
Uppbådsfanor från Gäsene härad. 1961, s. 31.
- Ericsson, John:
Marks härad. Några reflexioner kring textilindustrin och dess anställda. 1956, s. 21.
- Frang, Erik:
Byggnadsminnen i Borås. 1957, s. 120.
- Gabrielsson, Fritz:
Forntida torpställen i Viaredstrakten. 1956, s. 151.
- Granlund, John:
Ett skinnsåll i Borås museum. 1955, s. 45.

- Hagård, Birger:
Borgerskapets äldstes verksamhetsformer i Borås på 1800-talet. 1955, s. 101.
- Hall, Klas:
Med gamla minnen på öde tomter. 1955, s. 119.
- Hallbäck, H. D.:
Vargkriget. 1962, s. 103.
- Hellman, Gustaf Adolf:
Märklig hållkista i Tärby socken. 1958, s. 65.
- Henschen, Ingegerd:
Tygtryckare i Borås under 1700-talet. 1957, s. 109.
- Ivarsson, Martin:
Bygden och fäderna. 1954, s. 65.
- Johansson, Oscar:
Brämhultsbor och andra. 1958, s. 89.
- Jung, Helge:
Anna Edlund-Hansson. 1959, s. 23.
- Källgård, Birger:
Mårten Johan Landahl, ett hundraårsminne. 1959, s. 57.
- Källman, Gustav:
Ting och tingstad i Ås härad. 1958, s. 79.
- Lagerholm, Nils:
Utgrävning vid Öresten. 1956, s. 99.
- Lindén, Oscar:
Borås rundradiostation. 1955, s. 143.
- Linnarsson, Linnar:
”Huda ström” och kvarnar. 1954, s. 35.
- Mannerfelt, Måns:
Gustaf Otto Stenbock. 1957, s. 51.
- Mattisson, Karl:
Halmtak och taktäckning i Västergötland och Dal. 1959, s. 101.
- Mellander, Carl Johan:
Ur C. J. Mellanders självbiografi. 1957, s. 95.
- Moberg, Ivar:
Sven Sandwall. 1961, s. 105.
Bryggerikvarteret ”Saturnus” i Borås. 1963, s. 75.
- Nilsson, B. A.:
En trio namnkunniga män från Borås och de sju häraderna. 1955, s. 5.
- Norborg, Lars-Arne:
En episod ur Openstens historia. 1957, s. 45.
- Odenrants, Elin:
Ett ”attentat” mot den svenska nykterhetsrörelsen. 1961, s. 47.

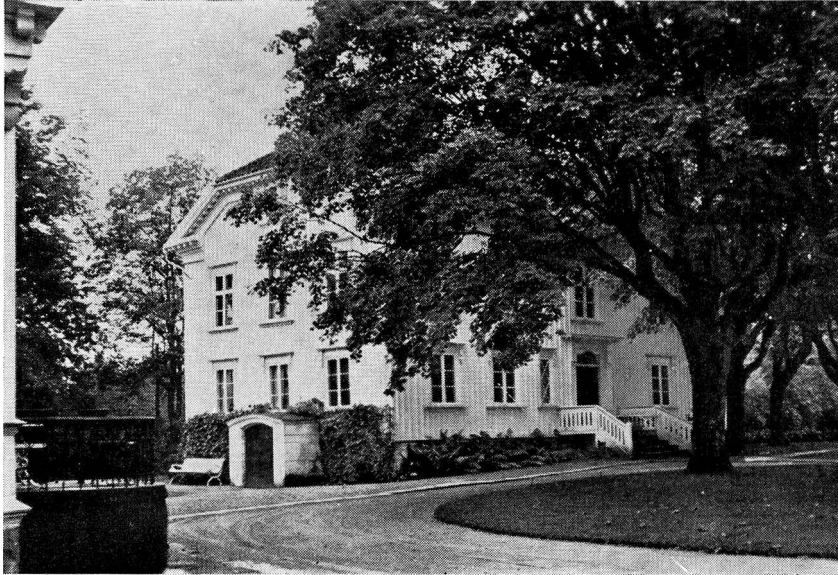
- Odqvist, Folke K. G.:
Tal till släkten Odqvist. 1961, s. 37.
- Ohlin-Warringer, Maj-Britt:
Om Forssa sätesgård och tegelbruk i Bollebygd. 1960, s. 31.
- Petzäll, Erik:
Glimtar från boråsbygdens fromhetsliv. 1957, s. 125.
- ”Redvägsbo”:
Gamla ordstäv från Redväg. 1959, s. 129.
- Richert, Arvid:
Clas Erikson. Anförande 22 oktober 1957. 1958, s. 23.
- Sahlström, K. E.:
En gravbacke från äldre järnåldern. 1960, s. 113.
- Sandklef, Albert:
Två västgötabidrag i Götheborgska Magasinet 1761. 1960, s. 125.
- Spens, C. V.:
Något om innehållet i prästbetygen på 1800-talet. 1954, s. 45.
Anders Westerstrand. Borgmästare i Ulricehamn 1822-1847. 1956, s. 141.
- Swartling, Ingrid:
En gesäll till Hans Brüggemann och hans verksamhet i Västergötland. 1963, s. 97.
- Svensson, Nils:
Det förflutnas röst. 1954, s. 11.
- Särlvik, Ingegerd:
Egenartad fornlämning i Timmele socken. 1962, s. 97.
- Thulin, Gustaf:
Klas Olofsson, som människa, forskare och skald. 1962, s. 21.
- Thörn, Folke:
Årås i Kölingareds socken förr och nu. 1959, s. 47.
- Tilander, Gunnar:
Dagbok skriven av en skaradjäkne från Borås år 1695. 1961, s. 75.
Rådman Lars Persson 1648-1713, hans släkt och familj. 1962, s. 43.
- Tingvall, Seth:
Peter Adolf Hall. 1960, s. 99.
Borås som kulturstad. 1963, s. 65.
- Toarpsdräkten, bilder och beskrivning. 1958, s. 51.
- Tunberg, Sven:
Sjuhäradsbygden. 1954, s. 15.
- Wallenstråle, D.:
Bollebygds pastorat 1773. 1960, s. 19.
- Vallin, Ingegärd:
Minneskistan på Höga. 1955, s. 85.
Ur Carl Ömans anteckningar. 1958, s. 109.
Charles Loring Brace's resa genom Bollebygd till Mark. 1960, s. 51.

- Wallin, Sigurd:
Årstafruns västgötsläkt. 1955, s. 51.
Seglora träkyrka. Bland grannar i och omkring Mark. 1956, s. 27.
- Weibull, Curt:
Den gamla svensk-danska riksgränsen. 1958, s. 29.
- Werner, G.:
Gustaf Werner. 1960, s. 23.
- Westfeldt, G. A.:
Några drag ur florans förändringar i Sjuhäradsbygden. 1955, s. 21.
Växtligheten på våra kyrkogårdar. 1956, s. 127.
Våra trädbjässar. 1958, s. 41.
Längs Ätran genom Redvägs härad. 1959, s. 35.
Fridlysta objekt inom Sjuhäradsbygden. 1961, s. 91.
Om murgröna (*Hedera helix*) och dess utbredning i Sjuhäradsbygden. 1962, s. 79.
- Westfeldt, Ivar:
Glimtar ur Oxehufwudarnas Säby. 1958, s. 71.
Julfirande på Säby. 1958, s. 75.
- Westlund, Per-Olof:
Torpa slott. Bilder med text. 1957, s. 75.
- Wideen, Harald:
Vänga stavkyrka rekonstruerad. 1955, s. 33.
Medeltidskyrkan i Eriksberg. 1961, s. 19
- Wildte, Fridolf:
Häcksviks kyrktorn och dess uppgift i Ätradalens försvar. 1957, s. 89.
- Wollin, Nils G.:
Det senmedeltida Snärsbofyndet. Mullöger och bäcken. 1960, s. 67.
Det senmedeltida Snärsbofyndet. II. Diskar. 1961, s. 59.
- Åkerlund, John:
Borås gamla bebyggelse. 1954, s. 25.

STYRELSEN FÖR DE SJU HÄRADERNAS
KULTURHISTORISKA FÖRENING BER ATT
TILL INDUSTRIER, FÖRENINGAR OCH
FÖRETAG FRAMFÖRA ETT TACK FÖR
GOTT SAMARBETE OCH FÖR VÄLVILLIGT
EKONOMISKT STÖD, SÅ BETYDELSEFULLT
VID GENOMFÖRANDET AV FÖRENINGENS
KULTURELLA ARBETSUPPGIFTER

ANNONSREGISTER

Almedahl-Dalsjöfors AB
 A. H. Andersson & Co AB
 C. L. Blomqvist
 A. J. Borgs Väfveri AB
 Borgstena Trikkåfabrik AB
 AB Boråsköp
 AB Borås Koksaffär
 Borås Sparbank
 AB Borås Spetsfabrik
 Borås Tapetfabriks AB
 AB Borås Tidning
 AB Borås Trikkåfabrik
 Borås Väfveri AB
 AB Bränslenergi
 AB Bröderna Liljeros
 Bröderna Magnusson AB
 Bröderna Wennerlund AB
 John A:son Byttner AB
 AB Arne Carlsson
 Carl T. Carlsson & Son AB
 AB Corsetindustri
 Ellos Postorder AB
 AB Erikson & Larson
 Knut Evers & Co
 Fabriks- & Handelsbolaget Karles
 Forssa Tegelbruk AB
 Harry Grandin AB
 Fritz Hagberg Bil AB
 Haldens Färgeri AB
 Haléns i Borås AB
 Halla Textil AB
 Föreningen Hemslöjden u. p. a.
 AB Rob. Holmquist
 Hultafors Sanatorium
 AB Claes Håkansson
 Häggåstrands Väfveri AB
 Jarl Häller AB
 Oscar Jacobson AB
 Jagenburg & Medin AB
 Hans Janbell AB
 Algot Johansson AB
 AB N. J. Johanssons Eftr. AB
 E. W. Just AB
 Jönells AB
 Kasthalls Mattfabrik AB
 Konfektions AB Kerema
 Kilsunds AB
 Kinnahults Väfveri
 Kinnaströms Väfveri AB
 Färgeri AB Lind & Co
 AB N. H. Ljungbergs Läderfabrik
 AB Marks Jacquardväveri
 Medbergs AB
 Militärmuseum I 15
 Mönsterateljern vid Textilinstitutet
 Byggnads AB Oscar Ohlson
 AB Olssons Mössfabrik
 AB Henning Persson
 AB J. A. Peterson & Co
 Rosendahls Konfektions AB
 Rowells
 Rydboholms AB
 Sandwalls Ängbryggeri AB
 Skandinaviska Banken
 Hadar Sjölin AB
 AB Skyddskläder
 Sportkonfektion AB
 SJ:s Resebyrå
 Johan Skoglund Konf.-fabrik AB
 AB Alf Stigens Fabriker
 Byggnads AB Stolt & Co
 H. Swegmark Fabriks AB
 Svensk Pappersindustri AB
 Svensk Textil, Mats Fransson AB
 AB Svenska Handelsbanken
 Svenska Mått- och Tumstockfabr.
 Svenska Yllekoncernen
 AB Svenskt Konstsilke
 AB Ludvig Svensson
 Svenssons Express
 AB Sveriges Förenade Trikkåfabriker
 AB Textilfabriken Merkur
 AB Tetxilkompagniet
 Timmele Färgeri AB
 Tranemo Yllefabriks AB
 AB Trikkåfabriken Elit
 AB Tryckericentralen i Borås
 AB Ulricehamns Yllefabrik
 Vegete-Bolagen
 Wernlund Hovfoto
 AB Wiskadals Fabriksbod
 Viskafors Gummifabriks AB
 AB Wästgötakompagniet
 Åkerlunds Bomullspinneri AB

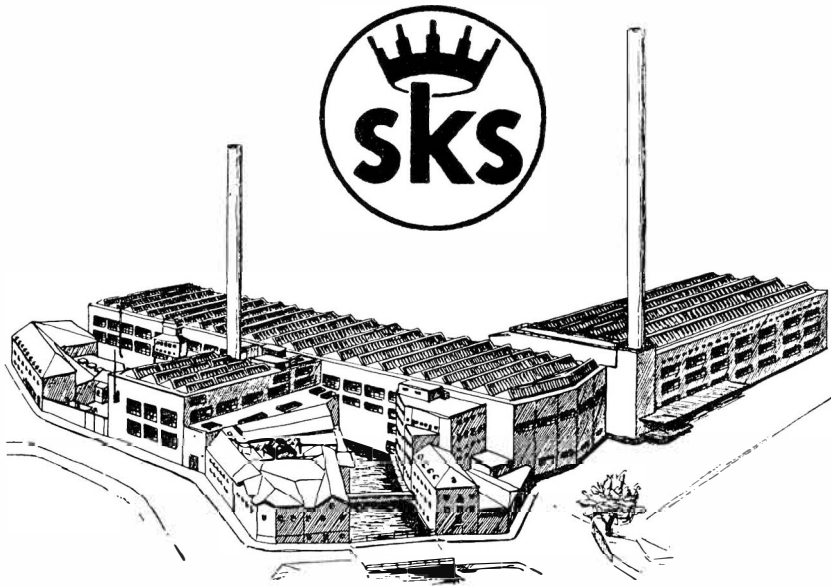

Kinna Sandens

gamla traditioner omvandlade i moderna former
leva vidare hos

AKTIEBOLAGET
CLAES HÅKANSSON
KINNA

AB SVENSKT KONSTSILKE

BORÅS

*Tillverkar rayonsilke för textila och
industriella ändamål*

ELSON
Män Man Märker

AB Erikson & Larson
BORÅS

Herrkläder – Sportkläder

AB
TRYCKERICENTRALEN
BORÅS

Tel. växel 171 90

BORÅS SPARBANK

Huvudkontor: ALLÉGATAN 55, BORÅS

Expeditionskontor: SJÖBO TORG 1, BORÅS
ÖSTERGÅRDSPLAN 7, BORÅS

Avdelningskontor: FRISTAD, KINNA, SKENE,
SVENLJUNGA och VISKAFORS

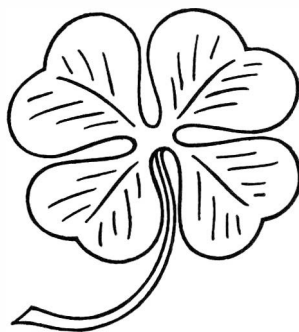
Sparställen: KALVSJÖHOLM och HID

I SVANEHOLM

i Seglora socken, just där Viskans trånga, mörka, dalgång vidgar sig mot den ljusare, mjukare slättbygden, ligger Viskafors Gummifabrik AB. Här tillverkas ett stort antal produkter varav valsbeklädnader till textilindustrin kanske är den för bygden mest intressanta. Produktionen domineras dock av Firestone däck, för bilar och traktorer, som på grund av sin höga kvalitet — tillsammans med bilensens sjudande utveckling — knappast kan tillverkas i så stora kvantiteter att efterfrågan kan tillfredsställas, trots ständigt ökad produktion • Till Viskafors Gummifabrik AB hör också en fabrik i Tvååker, för den lättare delen av tillverkningsprogrammet. Även från denna fabrik går stora leveranser till bilindustrin, liksom till många andra betydelsefulla svenska storindustrier • Grunden till denna gummiindustri lades 1890, och — efter skiftande öden — gavs den sin nuvarande form av kapten Wilhelm Osterman, företagets ledare från 1939 till 1947 • Efter ett flertal utvidgningar och ombyggnader — den senaste efter branden 1955 — befinner sig företaget ånyo i en expansions- och utbyggnadsperiod • En uppskattad, trogen tjänstemannakår och arbetarstam, där söner och sonsöner träder till efter tidigare generationer, tillsammans med svensk ingenjörsteknik och internationellt tekniskt samarbete, utgör en garanti för produkternas kvalitet. Gott, ansvarsfullt arbete, förnäma tekniska metoder samt moderna maskiner och hjälpmedel gör att man inom Viskafors Gummifabrik AB ser på framtiden med tillförsikt. Tack vare detta kan man också fortsätta arbetet för framtiden under kapten Ostermans motto i dess vidaste bemärkelse

LYCKLIGA MÄNNISKOR I ETT LYCKLIGT SAMHÄLLE

Viskafors

VISKA Fors GUMMIFABRIK AB

BYGGNADSAKTIEBOLAGET

OSCAR OHLSON

En firma med traditioner

Grundad 1899

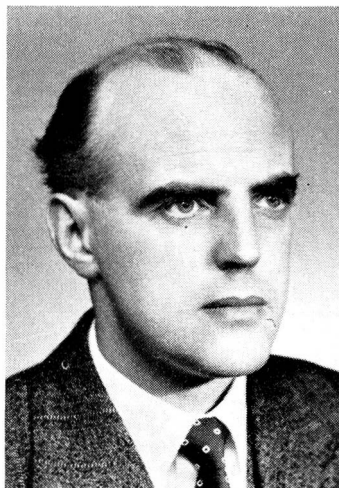
För Borås Museum ha vi återuppfört museets senaste
tillskott av byggnader från äldre tid: Fällhultsgården
med loftboden från Finnekumla.

Algöts

Telefon 173 20 växel

*Gustaf Johansson
firmans grundare*

*Gösta Borghed
firmans nuvarande direktör*

BORGSTENA TRIKÅFABRIK A-B

BORGSTENA

FIRMAN GRUNDAD 1925

Högklassiga tillverkningar
av
herr- och goss- undertrikå
samt yttertrikå

LUDVIG SVENSSON
grundade firman 1887

AB Ludvig Svensson, Kinna

MODERNA

GARDINER

ELLO
postorder
BORÅS

för modern varudistribution

**KATALOGEN SÄNDES
GRATIS PÅ BEGÄRAN**

Lilla
VARUHUSET

**Österlånggatan 30
BORÅS**

**Stora Torget
ULRICEHAMN**

**Kindsvägen 14
SVENLJUNGA**

almedahls

Det
vackraste
bordet
är
dukat
med
damast

Gjäller det

tala med
SKANDINAVISKA
BANKEN

Österlånggatan 45

Tel. 274 50

KOPPARTRANS ELDNINGSSOLJOR

Representant

AB BRÄNSLEENERGI

Tel. Borås 274 95

Aktiebolaget Textilfabriken

MERKUR

BORÅS

AB BORÅS KOKSAFFÄR

Kol, Koks, Ved och Eldningsolja

Telefon 103 76

BORÅS

AB
CORSETTINDUSTRI
BORÅS

Tillverkare av behå och corsetter

Peter Pan, Glamour, For You

Bröderna Magnusson

Damkonfektionsfabrik AB

BORÅS

Aktiebolaget
N. H. LJUNGBERGS
LÄDERFABRIK

Borås

BORÅS

Konfektions AB KEREMA - Getängsvägen 6 - Borås

Sandwalls

goda drycker

100-årig leverantör

i sjubäradabygden

INREG. VARUMÄRKE.

AB TRIKÅFABRIKEN ELIT
BORÅS

Anno 1826

– för 137 år sedan, utkom
första numret av den tid-
ning som fortfarande är Bo-
rås och sjuhäradsbygdens
pålitliga nyhetsförmedlare

Borås Tidning

SJUHÄRADSBYGDENS ENDA SJUDAGARS-TIDNING

Köp billigast — köp direkt från

Karles

BORÅS

*Begär vår katalog, som innehåller en mängd nödvändighetsvaror
för hela familjen såsom: herr-, dam- och barnkonfektion, trikå,
strumpor, linnevaror, husgeråd m. m.*

Tel. Orderkontoret 178 80

KILSUNDS AKTIEBOLAG
BORÅS

Mönsterateljern
vid
Textilinstitutet, Borås

En central för byggmaterial

H Swegmark Fabriks AB

Borås

Tel. 176 55 - Tga SPLENDIDE

Korsett- hängsle- ärmlappsfabrik och bandväveri

ALLTID VACKRA VÄGGAR MED

BOROSAN

PLASTTAPETER

Ljushärdiga — Tvättbara

Borosan finns i såväl smakfullt moderna som sobert tidlösa
mönster- och färgställningar

Tillverkas av:

BORÅS TAPETFABRIKS AB

Försäljes av:

W:m RUDELL AB, Borås

Rowells

Postordervaruhus
KONTOR — LAGER
och AFFÄR
Druveforsvägen 20
BORÅS Tel. 279 80

HANDLA BEKVÄMT
EFTER KATALOG

*eller gör ett personligt
besök i vår affär.*

KÖP FRÅN ROWELLS

JANBELLS

skinnplagg för
DAMER och HERRAR
är välkända för
slitstyrka och elegans.

AB HANS JANBELL

Tel. 19477 – BORÅS

Haléns
I BORÅS A-B

*Manufaktur, beklädnad
och kortvaror engros.*

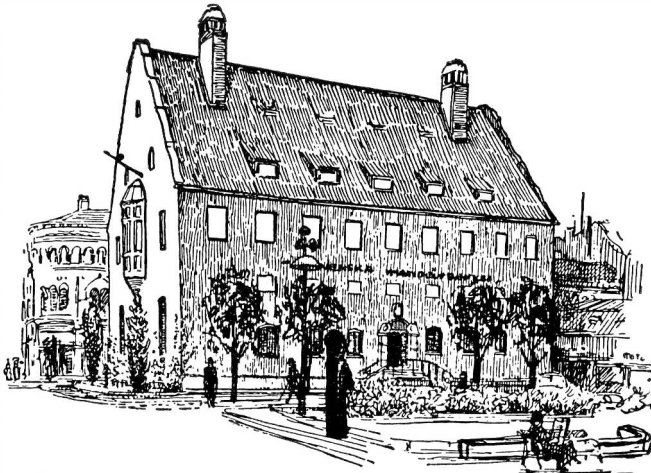
Harry Grandin AB

Stockholm, tel. växel 106701 — Telex nr 1329

Borås, tel. 17225 — Telex nr 3852

SYTRÅD, SYSILKE, BLIXTLÅS

I HJÄRTAT AV SJUHÄRADSBYGDEN — I CENTRUM AV BORÅS

NÄRINGSLIVETS
BANK
FÖR
NÄRINGENS
BEHOV

VÄLKOMMEN TILL SVENSKA HANDELSBANKEN

3 kontor i Borås — 7 kontor i Sjuhäradsbygden.

KASTHALLS MATTFABRIK
AKTIEBOLAG

KINNA

AB WÄSTGÖTAKOMPANIET
BORÅS

KVALITETVAROR PER POSTORDER

INREDNINGSTEXTILIER

Mönster av Professor CARL MALMSTEN
INDANTHRENFÄRGER

HALLA
TEXTIL AKTIEBOLAG
ÖVERLIDA

Ventiler, kranar och kopplingar för vatten, gas, ånga och tryckluft — s. k. teknisk armatur — tillverkas av Anderssons i Ljung, till ett årligt värde av över 10 miljoner kronor. 250 anställda svarar för produktion och distribution, och under 1961 har framgången med AHA modell 60-61 — den unika, epokgörande skjutventilen — ytterligare befästs och betydande försäljning vunnits även till exportmarknaderna.

Dessutom har företaget bostadsförvaltning för en stor del av sina anställda, lantbruk, kvarn och elektricitetsverk samt biograf.

ANDERSSONS I LJUNG

A H Andersson & Co AB • Ljung • Telefon 0513/503 40

En säkerhet för

GOD KVALITÉ

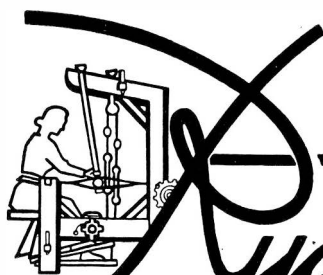
Med Kinnaströms märke på Edra varor har Ni en garanti för lättsålda nyheter i bomull och rayonull — mönstrade såväl som enfärgade. Försäljning endast genom grossister.

KINNASTRÖMS VÄFVERI AB

KINNA

SVEN ERIKSON

grundade Rydboholms fabriker 1834. Det är således mera än 100-årig erfarenhet i tillverkningen, som garanterar kvalitén. Yrkeskickligheten — och den har stor betydelse, när det gäller tillverkning av vävnader — har så att säga gått i arv. Det är nu ättlingar till Sven Erikson och hans första medhjälpare, som handhava den procedur, som deras förfäder på sin tid skötte.

**BOMULLS - OCH
RAYONULLVÄVNADER**
RYDBO HOLMS AKTIEBOLAG

Rydboholm

FIRMAN GRUNDLAGD 1834

JOHN A:son BYTTNER AB

GÖTEBORG • BOX 242

Linjeväljare: 13 73 89

13 73 90

13 73 91

13 73 12

031 riktnummer

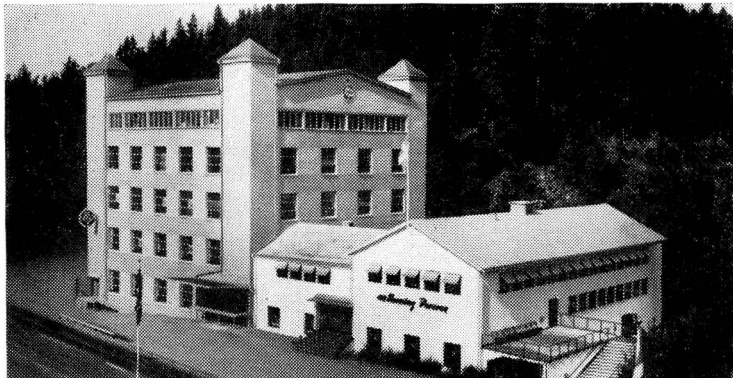

ASON

Telex 22 62

TEXTIL
MASKINER – FÖRNÖDENHETER
GARNER

ASON

AB Henning Persson

FÄRG-, FERNISS- OCH KEMISK-TEKNISK FABRIK

Göteborg – Bollebygd – Stockholm

A. J. Borgs Väfveri AB

KINNAHULT

TIMMELE — Tel. växel 302 00

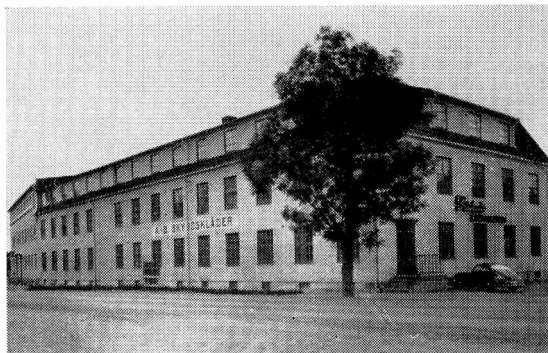
— beläget i hjärtat av Sjuhäradsbygden —

är numera en hypermodern anläggning utrustad med modernaste maskiner och hjälpmedel, som står till Eder tjänst med FÄRGNING och BLEKNING av tricot och garner av alla slag

Från en blygsam start år 1925 med endast 8 sömmerskor har AB Skyddskläder utvecklats till landets ledande företag inom branschen.

Företagets grundare och verkställande dir. John Magnuson, född 1892 i Håcksviks förs. Älvsborgs län.

AB SKYDDSKLÄDER – FRISTAD

C. L. BLOMQVIST

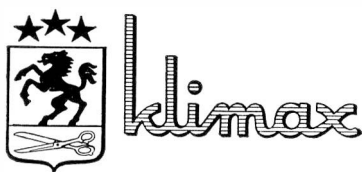
FRITSLA

Garnfirman i Mark med 80.000 väverskor
från hela landet till kunder

E. W. JUST AB

FÄRGERI och BLEKERI

Tel. 17100 växel

OSCAR JACOBSON AKTIEBOLAG

AB BORÅS SPETSFABRIK

FRISTAD

Telefon 602 50 växel

STIGOLON

**Golv- och väggmaterial
för ökad trivsel**

Ledande Färgeri och Beredningsverk

AB ALF STIGENS FABRIKER

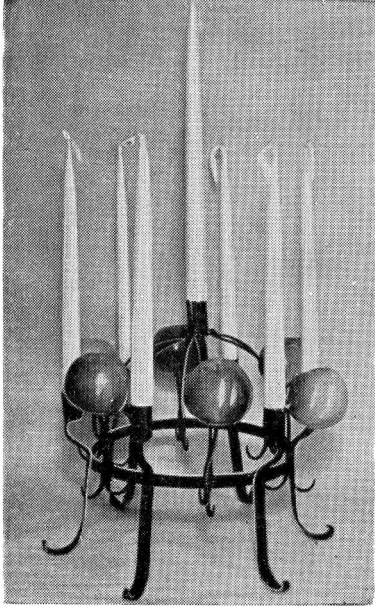
SANDARED

AB ARNE CARLSSON

SPINNERI och YLLEFABRIK

GÄLLSTAD

AB BORÅS
TRIKÅFABRIK

Material till häradsdräkterna
finns att köpa på

HEMSLÖJDEN
BORÅS

KNUT EVERS & CO

BORÅS — Tel. 296 00

Råvaror och Garner för Textilindustrin
Försäkringar

Målerifirman

Carl T. Carlsson & Son AB

BORÅS

Jönells

Damkonfektionsfabrik

BORÅS

Telefon 147 95

SVENSKA YLLEKONCERNEN, AB

BORÅS TIDAN NYKÖPING STIGEN

Telefon, växel 17580

JAGENBURG & MEDIN
AKTIEBOLAG

BORÅS

PORTRÄTT-
INDUSTRI-
REKLAM-
SERIEPORTRÄTT - SMALFILM

FOTO

WERNLUND HOVFOGRAF

STORA BROGATAN 7

BORÅS

TELEFON 142 01

Åkerlunds Bomullsspinneri

AKTIEBOLAG

BORÅS

BESÖK

AB WISKADALS FABRIKSOD

Skaraborgsvägen 21, BORÅS

*Allt för Dig själv, för hemmet och familjen.
Goda varor till billiga priser.*

AB Bröderna Liljeros

BORÅS

Biljetter till tåg, buss, båt och flyg
i Sverige och utlandet

VEGETEBOLAGEN
för all försäkring

Tel. 147 37, 147 80

Sven H. Melander

SPORTKONFEKTION AB

Telefon 175 90

BORÅS

BORÅS
Tel. växel
17130
UDDEVALLA
Tel. 180 37

BRÖDERNA WENNERLUND AB

BORÅS

Etablerad år 1917

Konfektionsfabriker för tillverkning av:

Dam- och flickklänningar, blusar, kjolar, förkläden, gardiner.
Fritidskläder av alla slag. Skjortor i herr och goss. Skyddskläder m. m.
Engroslager av manufaktur och korta varor.

Aktiebolaget Olssons Mössfabrik

BORÅS

Telefon 270 90

Mössfabrik — Pälsfabrik

A.-B. ROB. HOLMQUIST

Tel. 033/278 90

BORÅS

Tuab
tillverkar

Barnoveraller • Barnbyxor
Fritidskläder • Jackor

TRANEMO YLLEFABRIKS AB

TRANEMO

tillverkar ”Lena” täcken och sovsäckar
i elaston och vadd

Madrasser

Uddabyxor Arbetskläder

AB TEXTILKOMPANIET

TRANEMO

AB J. A. PETERSON & CO

MÅLSRYD, tel. BORÅS växel 033-490 80

Firmen grundad 1863

HERRKONFEKTION

SVENSK TEXTIL

Mats Fransson AB

tillverkar och försäljer en gros

Möbiltyger, Mattor, Tapisserivaror, Metervaror

Telefon Kinna 106 60 (växel)

KINNAHULTS VÄVERI

KINNAHULT

Gardiner, Draperi- och Möbeltyger
Tel. Kinna 100 43

TEGEL

Forntidens och nutidens mest beprövade byggnadsmaterial

Tillverkas i stor sortering av

A.-B. FORSSA TEGELBRUK

BOLLEBYGD — Telefon Borås 850 39 - 851 40

AB Marks Jacquardväveri

BJÖRKETORP

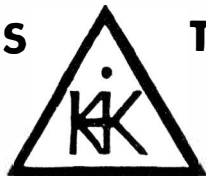
SVENSK PAPPERSINDUSTRI

Järnfors & Hall AB

SANDARED

*Papperstuber — Spolpipor
Flänsrullar*

HULTAFORS

TUMSTOCKAR

SVENSKA MÄTT & TUMSTOCKFABRIKEN

Rosendals

KONFEKTIONS AB

Limmared

HALDENS FÄRGERI AB

FRITSLA

„Joflo“

Traditionell arbetsskicklighet är grunden för den höga standarden hos våra
ARBETSKLÄDER och SPORTKLÄDER

N. J. JOHANSSONS EFTR. AB - APLARED

Firman grundad 1876

HULTAFORS SANATORIUM

*Fysikalisk-dietisk kuranstalt
Ensk. sjuk- och konvalescenthem*

Vila och rekreation, reumatiska åkommor, mag- och tarmlidanden, blod- och hjärtsjukdomar, nervösa åkommor, ämnesomsättningsrubbingar etc.

Överläkare: Dr I. Unhäll.

Begär prospekt! Pa Hultafors, tel. Borås 950 50

HÄGGÅSTRANDS VÄVERI AB

KINNAHULT — Tel. Kinna 115 10

*Tillverkar färdiga gardinluster och sängöverkast
Metervaror i Ylle, Linne, Bomull, Terylene*

Vid behov av stickade
ylle- och bomullsvaror efterfråga

Aktiebolaget Ulricehamns Yllefabriks

förnämliga tillverkning

FÄRGERIAKTIEBOLAGET

LIND & Co

BORÅS

FRITZ HAGBERGS BIL AB

Skaraborgsvägen 66

Telefon växel 271 30

Chevrolet - Opel - Bedford

TILLBEHÖR — DELAR — SERVICE

Auktoriserad återförsäljare för GENERAL MOTORS

Rekvirera katalog från

Aktiebolaget

BORÅSKÖP

Box 636

BORÅS

*Konfektion, Manufaktur, Strumpor, Triå, Husgeråd, Kortvaror m. m.
till verkligt låga priser*

Fråga oss då det gäller

rörlägningsarbeten

HADAR SJÖLIN AB

Kvarngatan 17

Tel. 118 54, 182 54

MILITÄRMUSEUM I 15

i östra flygelbyggnaden Katrineberg (intill Göteborgsvägen).

Enskilda och organisationer (grupper) äro välkomna för studiebesök.

Öppet: Vardagar (utom lördagar) kl. 08.00—11.00, 13.00—16.30.

Lördagar kl. 08.00—10.30.

I övrigt efter överenskommelse per tel. 177 50 : 78 föreståndaren
eller 177 50 vaktchefen (dagoff.)

Museinämnden mottager med tacksamhet föremål med anknytning till
regementet från gamla tider (uniformer m m).

DE SJU
HÄRADERNAS
KULTURHISTORISKA
FÖRENING
1903—1963

BORÅS
MUSEUM
RAMNAPARKEN

För föreningar och andra grupper ordnas visningar efter överenskommelse.
Upplysningar tel. 10200

Postadress
BORÅS MUSEUM, BORÅS

Västgötaknalle, teckning av Severin Nilsson.

MUSEET HÅLLES ÖPPET

Inträdesavgift Vuxna 1 kr Barn 50 öre	Sommartid vardagar 10—16, söndagar 12—16	Medlemsavgift 1 person 10 kr Man och hustru 15 kr
	Vintertid vardagar 13—15, söndagar 12—16	

Medlemmar erhåller: Årsboken gratis (bokhandelspris 12: — kr), fritt inträde till museet, fribiljetter till gäster för 3: — kr.

INNEHÅLL

FRÅN BORÅS MUSEUMS SAMLINGAR	7
BORÅS SOM KULTURSTAD. Några funderingar. Av Seth Tingvall	65
BRYGGERIKVARTERET "SATURNUS" I BORÅS Av Ivar Moberg	75
GULDSMEDSSLAKTEN WIBECK I BORÅS. Av Erik Andréén	89
EN GESÄLL TILL HANS BRÜGGEMANN OCH HANS VERK- SAMHET I VÄSTERGÖTLAND. Av Ingrid Swartling	97
OHLSONSKA GÅRDEN TILL BORÅS MUSEUM	117
DE SJU HÄRADERNAS KULTURHISTORISKA FÖRENING. Styrelse	124
Årsberättelse	125
FRÅN HEMBYGDSFÖRENINGARNA	131
FÖRFATTARREGISTER 1954—1963	141
ANNONSAVDELNING	145

